

Алишер Навоий

ЛИСОН УТ-ТАЙР

АЛИШЕР НАВОЙЙ

Лисон ут-тайр

Гафур Гулом номидаги
нашриёт-матбаа ижодий уйи
ТОШКЕНТ — 2019

УЎК 821.512.133-3

ББК 84(5Ў)1

Н 14

Навоий, Алишер

Лисон ут-тайр: Достон / А.Навоий. — Т.: Гафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2019. — 288 б

УЎК 821.512.133-3

ББК 84(5Ў)1

ISBN 978-9943-5956-5-1

© Гафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2019 й.

I

Жон қуши чун мантиқи роз айлағай,
Тенгри ҳамди бирла оғоз айлағай.

Улки махлуқот халлоқидур ул,
Ондин ўзга фонию боқидур ул.

Сониёким чекти чун сунъи қалам,
Офариниш тарҳини қилди рақам.

Айлагач дойир тўқуз афлокни,
Қосир этти фаҳмидин идрокни.

Кўкни тун-кундин муламмаъ айлади,
Меҳру анжумдин мурассаъ айлади.

Ойни кўк тирноғидин қилди мисол,
Олғон ул тирноғ бир ёндин ҳилол.

Сайрдин гардунға солди изтирор,
Ерга онинг жавфида берди қарор.

Ер юзин ёмғур суви бирла юди,
Гарду чирки ул юмоғдин ўксуди.

Баҳр уза жўнг айлади туфроғдин,
Жўнг учун лангар ясоди тоғдин.

Қилди дарёға бухорин пардапўш,
Меҳр ўтидин тушмасун деб сувға жўш.

Ошкор айлаб адолат оламин,
Еб суда мавжуд қурту қуш ғамин.

Берди найсон ёмғуриға ул шараф,
Ким гуҳар қозғонди базлидин садаф.

Дурға берди ул баҳо бирла ривож,
Ким сарир аҳлиға бўлди зеби тож.

Чун Ҳамалдин берди ойини баҳор,
Бўлди тенг мезонида лайлу наҳор.

Тонг насимин Исо осо айлади,
Боғ амвотини эҳё айлади.

Жилвагар қилди чаман зеболарин,
Боғ аро ёйиб чечак раъноларин.

Рузи этти елга руҳосо шамим,
Ким шажарга топти жон азми рамим.

Ҳам ёрутти субҳи кофури асос,
Ҳам тузотти шомни мушкин либос.

Меҳрни кундуз дурахшон айлади,
Ойни шамъи шабистон айлади.

Ҳар фаройибким, ёйиб саҳро аро,
Ондин ортуғ кўргузуб дарё аро.

Дашт аро ҳар не таковар айлабон,
Сувда юз онча шиновар айлабон.

Чун қуюнни дашт аро айлондуруб,
Сувда игримни доғи тўлғондуруб.

Ўйлаким, душман яротиб ўтқа сув,
Елни ҳам туфроққа айлаб адув.

Сунъидин кўргилки мундоқ тўрт зид,
Бўлиб инсон хилқатида муттаҳид.

Офаринишдин қилиб инсон ғараз,
Онинг айлаб халқ ичинда беэваз.

Кўнглин онинг махзани ирфон қилиб,
Ул тилисм ичра ўзин пинҳон қилиб.

Рози махфий ганж ўлуб бу турфа жисм,
Сунъидин ул ганж ҳифзиға тилисм.

Ҳам тилисм ул махзан узра, ҳам амин,
Офарин сунъунгға, эй жонофарин.

Айлаганда рознинг ганжини арз,
Не само айлаб қабул они, не арз.

Гайри инсонким қилиб они қабул...
Ҳам залум айлаб хитобин, ҳам жаҳул.

Чун халойиқдин они мумтоз этиб,
«Кунту канзан» сирриға ҳамроз этиб.

Бошиға қўюб ҳидоят тожини,
Қисмати айлаб шараф меърожини.

Олам ичра андоқ айлаб муқтадо,
Ким бўлуб хайли малакка пешво.

Чун малак хайлиға ул масжуд ўлуб,
Кимки саркашлик қилиб, мардуд ўлуб.

Яъни ул жину малоик сарвари,
Таҳти фармонида олам кишвари.

Неча минг йил зуҳду тоат айлаган,
Амриға онинг итоат айлаган.

Бир важаб ер қолмоғон офоқ аро,
Балки бу кирёси нили тоқ аро.

Кимки Ҳақ оллинда ибодат қилмоғон,
Касби ойини саодат қилмағон.

Бу саодатларға топқон дастрас,
Урмагон Ҳақ ёдидин айру нафас.

Чун тақаррубда топиб доруссурур,
Қўнглиға ул қурбдин солгон ғурур.

Бу ажаб мазҳарни кўзга илмағон,
Саждасин хайли малакдек қилмағон.

Бўйинини сунмай аён этконда таън,
Солибон бўйнига онинг тавқи лаън.

Бўйнига итдек қалода солибон,
Кўнглига итлик ирода солибон.

Хайли одамга адуйи жон бўлиб,
Душману ғоратгари имон бўлиб.

То қиёмат бу шақоватқа қолиб,
Дўзахи макру адоватқа қолиб.

Ул шарафлар бирла андоқ пешхайл,
Ким аён айлаб такаббур сори майл.

То абад мардуду малъун айлабон,
Ибрати офоқу гардун айлабон.

Бир овуч туфроғдин айлаб пайкари,
Одамийлигда ажойиб мазҳари.

Ҳам қилиб ўз сирри бирла ганжи роз,
Ҳам хилофат бирла айлаб сарфароз.

Бўлди саркашлиқдан онинг офати.
Ажзу туфроғлиқ — бу бирнинг рофати.

Бирга ул масжудлуг берган ўзи,
Бирга бу мардудлуг берган ўзи.

Ҳам ўзи ул бирни маълул айлаган,
Ҳам ўзи бу бирни мақбул айлаган.

Ул не қилди, бу не қилди — ул билур,
Ул бу қилмас, ҳар не қилса — ул қилур,

Ҳикматидин воқиф эрмастур киши,
Бўлмади бу иш кишининг чун иши.

Иш эрур улким, ўзи они қилур,
Ҳикмат улким ҳам ўзи они билур,

Подшоҳеким, анго йўқтур назир,
Не шарику не адилу не вазир.

Сунъунгга юз офарин, эй кирдикор.
Ғайр йўқ сенсенки дерлар — они бор.

Борсен сен борлиғ зебандаси,
Бирлику жабборлиғ арзандаси.

Сендадур ҳам бирлику ҳам борлиғ,
Ҳайлиғу қодирлиғу ғаффорлиғ.

Баҳри ғуфронингга тушкан чоғда мавж.
Журм эрур ҳар неча тутқон бўлса авж.

II

*Муножот қозиюл-ҳожот ҳазратида ўз тақсиротининг шармандалиғида
ва ул уётдин мазаллат туфроғиға сарафкандалиғида*

Ё Раб, ўз ҳолимға ҳайронмен баса,
Осию масту паришонмен баса.

Нафс маъмури, ҳаво мағлуби ҳам,
Сидқ мардуди, сафо манкуби ҳам.

Жонима исён майидин мастлиғ,
Кўнғлума фисқ аҳлиға побастлиғ.

Юз ҳаво бошимға солиб нафси шум,
Хайли шайтон айлабон ҳарён ҳужум.

Айлабон ул хайл бўлғунча хабар,
Жону кўнглум кишварин зеру забар.

Бир таадди пешаликни хуб деб,
Ўзни ошиқ деб, они маҳуб деб.

Ҳар ситамким тундхӯедин етиб,
Ул чу етгач оҳ уруб, ўздин кетиб.

Оташин лаълидин ўт жоним аро,
Рўзгорим зулфу холидин қаро.

Нуктаси нутқум тилин лол айлабон.
Жилваси ақлимни беҳол айлабон.

Васлу ҳажрин умру марг айлаб лақаб,
Бирдин осойиш топиб, бирдин тааб.

Ҳажри андуҳида жоми май ичиб,
Васл жомин чун топиб жондин кечиб.

Онглабон онсиз тирикликни ўлум,
Жонга айлаб ҳажрида юз уштулум.

Они фаҳм айлаб ҳаётимдин мурод
Ондин ўзга келмайин кўнглумга ёд.

Ғайри ёдимдин чиқиб фурқат чоғи,
Чунки воқифсен, чин айтай мен доғи.

Ҳажри чун кўнглумга бедод айлабон,
Они истарга сени ёд айлабон.

Аллоҳ-Аллоҳ, ўлтурур шармандалиқ,
Ёдима келса бу янглиғ бандалиқ.

Юз қаролиғ онча бўлмиш жаҳл аро,
Ким кўзимга қилди оламини қаро.

Қилмадим умрумда бир ракъат намоз,
Сар-басар маҳзи ниёз, эй бениёз.

Ҳаргиз андоқ қўймадим туфроққа бош,
Ким кераклик бўлмағой бошимга тош.

Бермадим ҳаргиз гадога бир дирам,
То ўзумни кўрмадим соҳибкарам.

Тутмадим отинг қилиб фарзоналиқ,
Сабҳа элдин осмойин юз доналиқ.

Бир амал ҳаргиз риёсиз қилмадим,
Зарқсиз ҳаргиз ўзумни билмадим.

Ўйлаким мендурмен, инсон бўлмасун,
Йўқки инсон, деу шайтон бўлмасун.

Ўз фиолимдин ажаб озурдамен,
Дам-бадам афсурдау дилмурдамен.

Бас хижолатдин манга йўқтур ҳаёт,
Не учунким ўлтурур ҳар дам уёт.

Бу маразлар ичраким ўтти сўзум,
Ўз иложимни қила олмон ўзум.

Бермадим мунча балиятқа ризо,
Найлагайман сендин ўлғонға қазо.

Гар манга бу дард бедармон эрур,
Лек дармони санға осон эрур.

Дардима дармон иноят айлагил,
Тавбаи комил ҳидоят айлагил.

Адлу эҳсонингға хос этгил мени,
Нафси золимдин халос этгил мени.

Жонда шавқунг шуъласин мавжуд қил,
Ҳар не ғайринг кўнглума мардуд қил.

Ончаким бўлғай бадан қайдида руҳ,
Қил анга рўзи шуҳудингдин футуҳ,

Чун бу қушқа рихлат оғоз ўлғуси,
Гулшани аслиға парвоз ўлғуси.

Қуш таважжуҳ айласа учмоқ сари,
Туфроқ этса майл ҳам туфроқ сари.

Чун ҳар иш бобида қилғунгдур хитоб,
Топмагон чоғда саволингга жавоб.

Бошима еткур мени қўймай ҳазин,
Ониким дебсан шафеъул-музнабин.

III

*Бу номаға саййидул-мурсалин наътибила туғро тузмак
ва шафеъул-музнибин мадҳи била зийнат кургузмак*

Анбиё сархайли султони русул,
Ким эрур онинг туфайли жузву кул.

Улки Одамдин бурун ул бор эди
Ҳам наби, ҳам соҳиби асрор эди.

Нури мавжуд офаринишдин бурун
Ким эди халқига муддат олти кун.

Қойси нур, улким топиб юз иззу ноз,
Ул келиб маъшуку, холиқ — ишқбоз.

Бениҳоят ил топиб ҳақдин назар,
Токи Ҳақ мавжуд қилди Булбашар.

Булбашар рухсори чун тугти жамол,
Кавкаби ул нурдин топти камол.

Чунки ул Ҳаввоға¹ бўлди мунтақил,
Жабҳасидин меҳр эрди мунфаил.

Шиснинг² топти вужуди чун вуқуъ
Ул қуёш қилди жабинидин тулуъ.

Борди ондин маҳрами дилбандига,
Ондин ўлди мунтақил фарзандига.

Жуфтига андин етишти ул шараф,
Ўйла гавҳар ҳуққаси қилғоч садаф.

Бир-бирига бу сифат текурдилар,
Токи Абдуллоҳга³ топшурдилар.

Ул доги еткурди ул дастур ила
То уйи бўлди ёруғ ул нур ила.

Токи ул уйдин тулуғ этти қуёш,
Оразида ул нубувват нури фош.

Нур йўқким, Ҳақ таолло сояси,
Ложарам ўтти қуёштин пояси.

Дин ливоси кундек ўлди муртафеъ,
Зулмати куфр ўлди андин мунтафеъ.

Матлаъи бўлди онинг байтулҳаром,
Ким фалақдин топти олироқ мақом.

Маккада бўлгоч ул ахтар нури фош,
Борча бутлар қўйдилар туфроққа бош.

Куфр аҳлидин намудор ўлдилар,
Борчаси, яъни нигунсор ўлдилар.

Дин ливоси бўлди гардундин бийик,
Шаръи тиги насси қотиъдин итик.

Таъби чун бўлди рисолат росихи,
Миллати бўлди милалнинг носихи.

Раъйи чун кўргузди шамъи мўъжизот,
Партавидин равшан ўлди коинот.

Лот ноқислиқ била бўлди табоҳ,
Зоҳир ўлди куфр элига ло илоҳ.

Андин ўлди элга иллаллоҳ аён,
Қилди афсаҳ нутқ ила они баён.

Айлаган ирсоли иллаллоҳ ўзи,
Ёнида онинг расулуллоҳ ўзи.

Зоти олам дуржида дурри самин,
Балки Ҳақдин раҳматан лил оламин.

Ўзи пок, азвож ила авлоди пок,
Зоти пок, асҳоб ила аҳфоди пок.

Анга ҳар дам юз дуруду минг салом,
Олам аҳлидин ила ёвмул қиём.

Пок авлодию асҳобиға ҳам,
Сунгра хаддомию аҳбобиға ҳам.

IV

*Ул рисолат Қофи Анқо'сининг баландпарвозлиғи ва маҳбуби ҳақиқий
васлиға этиб қуш тили била такаллум ва ҳамрозлиғи*

Ул кечаким, ул шаҳи гардунмақом
Ким они Ҳақ истади гардунхиром.

Уммаҳони ҳужрасида эрди хуш,
Даҳри дун ашғолидин осудаваш,

Ким етишти оллиға руҳул амин,
Арз этиб пайғоми раббил оламин.

Илкида эрди Буроқи барқҳез,
Барқ онинг бирла қила олмай ситез.

Дедиким, эй Тенгрига жонинг қариб,
Жисм ила ҳам бўл, эурсен чун ҳабиб.

Рокиб ўлким, келтурубтурмен Буроқ²,
Гарди роҳинг айла бу фируза тоқ.

Чиқти шаҳ раҳш узра чун маҳкум эди,
Ҳукм қойдин эркони маълум эди.

Чун ҳумоюн маркаби қилди ҳаво,
Мақдамидин чарх эли топти наво.

Чун қамарға мавкибидин етти қадр,
Ул қуёш ташрифидин ой бўлди бадр.

Чун икинчи авж уза урди алам,
Дурфишон бўлди Аторудға қалам.

Зотидин топқоч шараф учунчи саҳн,
Зухра хунёгарлик айлаб чекти лаҳн.

Сурди чун тўртунчи айвонға асос,
Шоҳи анжум айлади нур иқтибос.

Солди чун бешинчи айвон сори от,
Наҳси Асғар Саъди Акбар бўлди бот.

Саъди Акбар сори чун қилди гузар,
Топти ул нури саъодатдин назар.

Қилди чун бешинчи торамға убур,
Ҳиндуи мазлум деди Аллоҳи нур.

Икки води чун ёно қилди уруж,
Зоҳир ўлди қуббаи зотулбуруж.

Фарридин топти қўзи қўчқорлиғ,
Саврға етти Асадкирдорлиғ.

Хидматиға боғлади Жавзо камар,
Бўлди Саратон ростравлиққа самар.

Арслон итдек оёғиға тушуб,
Ҳўша тухми дур бўлурға ёвушуб.

Каффа жон мезонлиғин айлаб аён,
Заҳрини тарёк этиб андин Чаён.

Ёни айлаб қоши таъзими ҳилол,
Мақдамидин Жадй ўлуб заррин ғизол.

Далв олиб нуктасидин жон суйи,
Ҳут топиб нутқидин ҳайвон суйи.

Чун буларға бу шарафлар еткуруб,
Борчасидин юқори маркаб суруб.

Аршу Курсиға уруб фаррух алам,
Бўлуб андин мухтарам Лавху Қалам.

Ломакон майдонида жавлон қилиб,
Ондин оҳанги ажаб майдон қилиб.

Пайк ила маркаб қолиб ул сайрдин,
Икки пар тушган масаллик тайрдин.

Чун аносир меҳнатидин шод ўлуб,
Ҳам жаҳон итлоқидин озод ўлуб.

Эгнидин солиб аноният тўнин,
Ойириб ўтдин башарлик учқунин.

Ўзни ўзлук қайдидин айлаб халос,
Тоғиб ўздин ўзгаликка ихтисос.

Елу туфроғу ўту судин ориб,
Ҳам мену сен ҳам улу будин ориб,

Борғаҳи қурб аро тоғиб мақом,
Майл этиб андин ёқинроқ ҳам хиром.

Айлабон чун рафъ етмиш минг ҳижоб,
Қолмай ўзга монёи онинг ҳижоб.

Чун мавонё бору йўқ маслуб ўлуб
Ул ҳабиб онда етиб маҳбуб ўлуб.

Ли маъ Аллоҳ остонин ёстониб,
Қоба қавсайн иттиҳодин қозғониб.

«Ли» била, «маъ»ни ҳам ўздин солибон
Бу солинғоч, не қолур ул қолибон.

Ёрутуб айнини мозоғал-басар,
Рафъ ўлуб андешаи фиян-назар.

Топибон ул рутбаким топмай киши,
Ким эмас бу иш кишиликнинг иши.

Ўзлуки бирла ўзидин йўқ хабар,
Балки ўзу ўзлукидин йўқ асар.

Ғайр осориға имкон қолмайин,
Бориб ўз ҳам ғайри жонон қолмайин.

Ҳам кўруб жонон жамолин кўз била,
Васлидин ҳам баҳра топиб сўз била.

Айлабон идрок тўқсон минг калом,
Лек асносида юз минг эҳтиром.

Осий умматнинг гуноҳин истабон,
Борча аҳволи табоҳин истабон.

Ҳар не истаб ҳаййи мутлақдин топиб,
Ҳақ тилаб, Ҳақдин тилаб, Ҳақдин топиб.

Ҳосил айлаб улча имкони мурод.
Қайтиб ул меърождин³ масруру шод.

Васлидин масрур ўлуб ул боргоҳ,
Буйруғидин мунтазам бу коргоҳ.

Боргонида бор эди дурри шигарф,
Лек ёнғонда келиб дарёи жарф.

Тарфатулғайн ичра англаб билгани,
Турфақим бир онда бориб келгани.

Ўзга оламдин ёниб тутқоч мақом,
Берди бу олам ишига интизом.

Биз нечақим осию гумроҳбиз,
Бок йўқ, чун мунчадин огоҳбиз.

Ким онингдек ҳомию зоти рафеъ,
Журмумизға бўлғуси тонгла шафеъ.

Ё Раб, ул кунким, шафеъ ўлғой расул.
Кимниким ул истаса қилғунг қабул.

Юз туман минг аҳли исёну гуноҳ,
Топқуси раҳмат, етиб фазли Илоҳ.

Бўлғуси ул хайл аро Фоний доғи,
Қилмоғойсен ноумид они доғи.

✓

Амирал-мўминин Абу Бакр¹ Сиддиқ розияллоҳу анҳу таърифида

Улки султони расулнинг ёридур,
Соний иснайн азҳума филғоридур.

Содиқу сиддиқу ҳамрози онинг,
Ҳар ёмон-яхшида дамсози онинг.

Ул эди олам элига раҳнамун,
Келди чун валсобиқун ассобиқун.

Муқтадои зумраи таҳқиқ ул,
Собиқ ислом аҳлига сиддиқ ул,

Ғор аро ёриға айлаб жон нисор,
Ёри онинг отин айлаб ёри ғор.

Ганжким ғор ичра пинҳонлик қилиб.
Аждаҳодек ул ниғаҳбонлик қилиб.

Ғор зулмотида тортиб чунки ранж,
Тоғиб онда Хизр² суйи бирла ганж.

Ганж худ ганжи илоҳи ёнида
Ким келиб пинҳон жаҳон вайронида.

Бас, недур гар топмади оби ҳаёт,
То жаҳон бўлғой тирик қолмоғлиғ от.

Чун йилондин захм оёғига етиб,
Оби ҳайвон нўши они дафъ этиб.

Ўрнига они расул айлаб имом,
Ой бўлуб хуршидга қоим мақом.

Чун бўлуб хуршидга воқеъ гуруб,
Дин уйи ул ой фуруғидин ёруб.

Ё Раб, ул ой шамъи то явмул ҳисоб
Олмасун ислом уйидин нуру тоб.

VI

Ҳикоят

Мустафодин¹ сўнгра аҳли иртидод,
Чун хилофатқа ул ўлди истинод,

Дин тариқида адоват туздилар,
Ким ҳужум айлаб жадал кўргуздилар.

Бергали ислом рукнига халал,
Ким закот эрди аён айлаб жадал.

Ул ғазаб айлаб бу навъ этти хитоб,
Ким наби² қонунидин бир риштатоб —

Ўксумак тағйир ила имкони йўқ,
Ўксутур элга қиличдур, доғи ўқ.

Шаръ ишига улки мундоқ қилса жаҳд,
Ким онинг осори қолғой то бу аҳд.

Ким қила олғой бу ишни ошкор,
Жуз Абу Бакр, улки эрди ёри ғор.

Амирал-мүминин Умари Форуқ¹ розияллоху анҳу васфиди

Улки пайғамбарға ҳамдам эрди ул,
Шубҳасиз Форуқи аъзам эрди ул.

Ҳақни ботилдин бировким қилди фарқ,
Адли бирла равшан этти ғарбу шарқ.

Ондин ўзга йўқ эди офоқ аро,
Балки ушбу қасри олий тоқ аро.

Шаръ аро шоҳи расулнинг пайрави,
Адл ила дин пуштини қилғон қави.

Хони базлидин жаҳон аҳли тўюб,
Ул ўзин тўйғорғоли кирпич қўюб,

Рубъи маскун адли меъмориға паст,
Тушколи бир хишт ёнғлиғ зери даст.

Нафсин ўлтургон ичибон заҳри ноб,
Ўғлин ўлтургон қилурда эҳтисоб.

Динидин меҳробу минбар равнақи,
Адли бирла мулку кишвар равнақи.

Тиғи суйи шаръни бўстон этиб,
Куфр мулку дайрини вайрон этиб.

Қаҳри Кисролар бошидин олди тож,
Ваҳми қайсарларға ҳамл этти хирож.

Фатҳ ўлуб давронида мулки Ажам²,
Ул билод узра араб тортиб алам.

Олди шаҳлар мулкини чокарлари,
Куфр уйини бузди динпарварлари.

VIII

Ҳикоят

Хайли чун фатҳи Мадойин қилдилар,
Ахзи амволу хазоин қилдилар.

Неча юз йиллик салотин ганжини
Жамъ айлар чоғда кўрган ранжини

Юклаб элттилар онинг оллига нақл,
Ким тамошосида ҳайрон эрди ақл.

Кўз учидин боқмай ул амволға,
Борчани жамъ этти байтулмолға.

Ким ғазо аҳлиға ул бўлғой мадад,
Ҳар бирига ончаким етгай расад.

Кимнинг илкидин келур бу навъ иш,
Жуз Умарким, бўйла қонун айлариш.

IX

Амирал-мўминин Усмони зиннурайн розияллоҳу анҳу шонида

Ул ҳаё коники нурул айн эди,
Ўйлаким айнайн зуннурайн эди.

Сидқ конию мурувват махзани,
Ҳилм баҳрию футувват маъдани.

Ҳам Мадина¹ аҳлиға шайху имом,
Ҳам келиб шайхайнға қоим мақом

Тенгри айлаб жами «Қуръон»² они,
Халқ деб Усмон бин Аффон³ они.

Чун Каломуллоҳни Рухул амин
Айлаб ирсоли шафеъул музнибин.

Ул замондин то онинг даврониға
Ер тутуб эрди хафо зиндониға.

Неча оят жам айлаб ҳар араб,
Жаму тартибиға ул бўлди сабаб.

Суралар ўрнини таъйин айлади,
Булажаб девонни тадвин айлади.

Бу шараф басдурки то ҳоли анға,
Ашрафи уммат эрур толиъ анға.

Кимга берғай дастким, Рабби ғафур,
Кулбасиға солгой андоқ икки нур.

Х

Ҳикоят

Нақл эрур бу навъким бир кун наби
Ул халойиққа саодат кавкаби,

Хилват ичра истаю елдин фароғ,
Ўлтуруб эрди узотиб бир оёғ.

Кирдилар баъзе кибор асҳобдин,
Ҳам азизу ҳам шариф аҳбобдин.

Бўлмади тағйир ҳазрат ҳолиға,
Ул фароғ ичра ҳумоюн фолиға.

Лек Усмон киргач, ул миллатқа шамъ
Ўлтуруб сунгон оёгин қилди жамъ.

Ким эрур асру ҳаёлиғ кимса ул,
Топқуси тағйир онинг ҳолиға йўл.

Улки мундоқ ҳурматин тутқой расул,
Эътибори йўқ неким дер ҳар фузул.

Амирал-мўминин Али¹ розияллоҳу анҳу ҳазратида

Илм дарёси, вилоят гавҳари,
Олам аҳлида ажойиб мазҳари.

Анбиё сархайлиға фарзанд ул,
Хайли одам ичра бемонанд ул.

Макка тоқидин тушурмакта Ҳубал²,
Эғни ҳазратнинг оёғиға муҳал.

Қатлдин пайғамбар этганда фирор,
Жонин уйнаб ўрниға тутқон қарор.

Олам авсофиға зоти муттасаф,
Ким сўзига «ман араф» гаҳ «лав кашаф»,

Аҳли дин ичра амирал мўминин,
Тақви аҳлиға имомал муттақин.

Илм шарҳи анбиёға интиҳо,
Васфида айтиб Алиюн бобуҳо.

Дулдулининг пўяси андоқки барқ,
Зулфиқоридин³ аду қон ичра гарқ.

Иттиҳодида нубувват шамъининг
Сўзи буким сен менингсен, мен сенинг.

«Лаҳмука лаҳми» ҳам онинг шонида,
«Дамука дами» ҳам истехсонида.

Бешаи тақдир шери шарзаси,
Шернинг ондин ҳаросу ларзаси.

Куфр аҳлининг жавобин еткуруб,
Балки гулбонги салувни ул уруб,

Ҳам наби фарзанди пайванди онинг,
Ҳам мунунг фарзанди, фарзанди онинг.

Бир ғазода нақл мундоқдурки шоҳ,
Ебдур ўқ захмики отмиш кинаҳоқ.

Ер тутуб пайкон сўнғакка ўйла руст,
Ким чекардин бўлмайин чиқмоққа суст.

Чун набиға арз этибдурлар ани,
Бўйла дебтур ул ҳидоят махзани.

Ким ул етган чоғда эҳроми намоз,
Они торторға бўлунгуз чорасоз.

Ондаким ул захмнинг пайкони бор,
Зўр айланг ончаким имкони бор.

Онча истиғроқдиндур баҳравар,
Ким ул иштин бўлғусидир беҳабар.

Ўйлаким ҳукм этти ул шамъи ҳудо,
Қилдилар ул ишни, фатҳ этти Худо.

Шаҳ намозининг саломин чун деди,
Захмда не дарду не пайкон эди.

Қилди чун ул ҳол истифсорини,
Дедилар шоҳи расул гуфторини.

Ҳайдари Каррор шукр айлаб аён,
Ушбу иш сиррин бу навъ этти баён,

Ким халос ўлмоқ ажал пайконидин,
Мумкин эрмас жуз наби эҳсонидин.

Бизга ҳар ғамдин нажот ондин дурур.
Балки ойини ҳаёт ондин дурур.

*Қудватул-аҳрор ва қиблатул-аброр Шайх Фаридиддин Аттор'
қаддасаллоҳу руҳаҳуға мадҳу сано оғози ва ўз арзи ниёзи*

Ҳар не гардун баҳр ила конида бор,
Онча юз Аттор дўконида бор.

Баҳрида анжумдин ўлмиш зебу фар.
Ҳар кеча дур янглиғ ўлмиш жилвагар.

Конининг ёқути шом ўлғон шафақ,
Субҳи анвор сори андоққим фалақ.

Ул гуҳар йўққим, ҳаводис тошидур.
Синғучи ондин забунлар бошидур.

Бу бирин ёқут йўққим, қон дегил,
Олам аҳли қатлидин оққон дегил.

Ул дўкон шарҳин қилай эмди рақам,
Гарчи авсофида ожиздур қалам.

Одами табъини жаҳл айлаб залил,
Ҳар ямон ахлоқдин қилса алил.

Бўлғоли зойил ҳар андоқ иллати,
Бу дўкон ичра муҳайё шарбати.

Сандалу мушку абиру заъфарон,
Табъ жаҳлидин саросар заъфрон.

Файз боғида гулобу мушкбед.
Ҳар биридин табъға юз файз умед.

Нукта ҳилвидин басе қанду набот,
Ким топиб ўлган кўнгил ондин ҳаёт.

Ваъзу ирфондин басе шаҳду шакар,
Ким бўлуб бечораларга чорагар.

Назму насридинки таҳрир айлабон,
Ваҳдат асрорини тафсир айлабон.

Халқ учун махлут этиб гул бирла қанд,
Табъға гулқанд янглиғ судманд.

Чун «Мусибатнома»син айлаб баён,
Юз мусибат нафсқа айлаб аён.

Ҳар мусибатдин кўнгулға сур ўлуб.
Ким кўнгул ул сурдин масрур ўлуб.

Чун рақам айлаб «Илоҳийнома»ни,
Ваҳйига айлаб муҳаррир хомани.

Шарҳи асрори илоҳи айлабон,
Халқ аро шарҳин камоҳи айлабон.

Чунки «Уштурнома» айлаб ошкор,
Нуктаси бухтиларин тортиб қатор.

Неча минг бухти нечукким чархи дун,
Дурру гавҳар ҳамлидин бори забун.

Чунки ғавси «Лужжаи Ҳиллож» этиб,
Ҳар дурин шоҳлар бошиға тож этиб.

Балки айлаб шоҳ тожи зийнати,
Мулк нақди ҳар бирининг қиймати.

Чун қасоид даштиға солиб кумайт,
Водие қатъ айлабон ҳар турфа байт.

Лек ҳар водида юз мулки ғариб,
Мулклардин ҳар бирида минг ажиб.

Чун ғазал гулзорида мажмаъ тузуб,
Булбулойин минг тараннум кўргузуб.

Лекин ул ҳар бир тараннумдин аён,
Сирри ваҳдат шарҳиға равшан баён.

Чун рубойдин бериб девонга зайн,
Рубъи маскун ичра солиб шўру шайн.

Олами маъни аро тақсимдин,
Ҳар бири мухбир неча иқлимдин.

Наср ила чун «Тазкира» мавжуд этиб,
Авлиё арвоҳини хушнуд этиб.

Ҳар бирининг руҳидан юз тийра зот.
Жон топиб ичкон киби оби ҳаёт.

Бир тараф бориға ойину шараф.
«Мантиқ ут-тайр»ига² ойин бир тараф.

Ондаким дарж этти қушлардин мақол,
Ўзга тилдур, ўзга сўздур, ўзга ҳол.

Фаҳмиға махфий забондоне керак,
Йўқ забондонким – Сулаймоне³ керак.

Юз туман қуш нутқи мушкул келди бил,
Турфа буким ҳар бирига ўзга тил.

Ҳар бирига лаҳну қонуни ажаб,
Ақл-идрокида мажнуни ажаб.

Лек Ҳақ тавфиқ берса, мен – гадо,
Шайхнинг руҳиға айлаб иқтидо,

Ўйла қушлар нутқини изҳор этай,
Булбулу тўти киби гуфтор этай.

Ким халойиқ чун тараннум айлағай,
Қуш тили бирла такаллум айлағай.

Лек сурмак нуктани тўти мисол,
Будур инсоф ўлса, эй фархунда фол.

Ким бу тўти туъмаси бўлғой шакар,
Ул шакар фикр айласанг бўлғай магар.

Тенгрининг лутфу иноят хонидин,
Яъни ул Атторнинг дуконидин.

XIV

Қушлар ижтимои ва тақдим ва таъхир учун бир-бири била низоъи

Жамъ ўлуб бир кун гулистон қушлари,
Бешау баҳру биёбон қушлари.

Борча бир манзилда мажмаъ туздилар,
Ҳар бир ўз хайлу сафин кўргуздилар.

Ким муҳаббат бирла тузгайлар наво,
Чун тугонса базм, тутқойлар ҳаво.

Ўлтурурда чунки ойин йўқ эди,
Ҳар бирининг ўрни таъйин йўқ эди.

Юқори ўлтурди тўтидин калоғ,
Булбулу қумридин ул янглиғки зоғ.

Ход сунғурдин бийик тутти мақом,
Юртачи товус уза қилди хиром.

Чун ҳунарвар узра чиқди беҳунар,
Тоздин қолди қуйироқ тожвар.

Хайли ашроф эттилар зоҳир низоъ,
Қилмади ул сўзга арзол истимоъ.

Тушти қушлар ичра ғавғо ҳар тараф.
Можаро бирла муҳоко ҳар тараф.

Бир-биридин ўтмади ул можаро,
Ҳар дам ошти можаро ул хайл аро.

Бўдилар муҳтож охир ул гуруҳ,
Ким агар бўлса шаҳи соҳибшукуҳ.

Ҳокими инсофлиғ донодиле,
Ҳушойин шаҳриёри одиле,

Етмагай аднодин аълоға шикаст,
Бўлмагай ашраф аҳас оллинда паст.

Ҳар гуруҳ эрди ўзига чун азиз,
Истади борча шаҳи соҳибтамиз.

Йўқлиғидин зору маҳзун бўдилар,
Ҳар бир ўз ҳолиға мағбун бўдилар.

Яъс оҳангин тузуб тортиб навид
Бўдилар шаҳдин саросар ноумид.

Бу таабдин ҳар бири кўнглида тоб,
Ним бисмил қушдек айлаб изтироб.

XV

*Қушлар шоҳ тилаб топмоғондин мутаҳаййир бўлғонда,
Ҳудҳуд Симуғдин хабар дегони*

Ҳудҳуд ул нури хираддин баҳраманд,
Роҳбарлиғ афсаридин сарбаланд.

Зотида иззат шараф меърожидин,
Бошида зевар ҳидоят тожидин.

Жабраилосо аён юз роз анго,
Қурб арши авжида парвоз анго.

Кирди ул мажмаъ аро девонавор,
Шамъи мақсуд васфида парвонавор.

Деди: «К-эй гофил, гуруҳи беҳабар,
Ҳолинғиз ғафлат аро зеру забар.

Сизга шоҳе бор бешибҳу мисол,
Васфини айтурда юз минг нутқ лол.

Барча олам қушларига шоҳ ул,
Ҳолингиздин му-баму огоҳ ул.

Ул ёқин сизга-ю сиз ондин йироқ,
Васл — анга ойин, вале сизга — фироқ.

Ҳар парида юз туман ранги ажиб,
Лек ҳар рангида юз нақши ғариб.

Нақшу рангидин хирад огоҳ йўқ.
Ғофил эрканга хирад икроҳ йўқ.

Ким хирад идрокидин афзундур ул,
Мундин идрокига топмас ақл йўл.

Ҳам нишиман Қофи истиғно анго,
Ҳам лақаб ул Қоф уза Анқо анго.

Шуҳрати Симурғ ила офоқ аро,
Зоти мамлу чархи олий тоқ аро.

Сиз тушуб ул шоҳдин беҳад баид,
Ул ёқинроқ сизга мин ҳаблул варид.

Ҳар киши бўлса тирик ондин йироқ,
Ул тирикликдин ўлум кўб яхшироқ.

XVI

*Ҳудҳуд Симурғдин хабар дегоч, қушлар хушҳол бўлуб,
тахқиқ қилғонлари*

Сарбасар қушлар аоло қилдилар,
Ҳудҳуд атрофинда ғавғо қилдилар.

«К-эй даминг жонбахшу нутқунг дилписанд,
Иккиси жону кўнгулга судманд.

Ҳам Сулаймон базмида топқан қабул,
Ҳам расул эткон сени андоқ расул.

Хизматида қурб ҳосил айлаган,
Йўлида қатъи манозил айлаган.

Амри бирла онча водий қатъ этиб,
Ким бaсе олий манозилга етиб.

Қойда азм этса Сулаймон, сен — далил,
Мустафоға ул сифатким Жаброил¹.

Ҳарне ўлса айлаган дамсозлиқ
Айшида қилгон аён ҳамрозлиқ.

Истаса Билқис² ҳолидин хабар,
Сен бўлуб шаҳри Сабоға роҳбар.

Ёридин сен еткуруб пайғом анга
Изтироб ичра бериб ором анга.

Ўйла пайғамбарға маҳрамлиқ қилиб,
Ҳар ғаме юзланса ҳамдамлиқ қилиб.

Базми гар шаҳр ўлса, гар ёзи ябон
Боз қилиб бошига пардин соябон.

Юз туман минг қуш бўлуб шамёнаси,
Сен ва лек ул сояда ҳамхонаси.

Базми ичра комрон айлаб сени,
Маҳрами рози ниҳон айлаб сени.

Берди Ҳақ — топтинг чу ондин рифъате.
Ҳар пару узвунгга бир хосияте.

Бизга чун монеъдурур гумроҳлиқ,
Берсанг ул шаҳ сирридин огоҳлиқ.

Ҳам сифотидин ривоят айласанг,
Зоти сори ҳам ҳидоят айласанг.

Қўймасанг бизни бу ғафлат домида,
Тийралик бирла залолат шомида.

Воқиф этсанг бизни шаҳ асроридин,
Баҳраманд этсанг бу сир изҳоридин.

Жаҳл аро афтодалиқдин қўлдасанг,
Шоҳимизни истамакка йўлдасанг.

Комимиздин етса бархурдорлиқ,
Сендин ўлғой борча миннатдорлиғ».

XVII

*Қушлар диққат била сўргондин сўнгра, Худхуд Симургдин
нионалар айтқони*

Худхуд анфосин шакаррез айлади,
Ул шакарни нуктаомез айлади.

Қўрди чун қушларда андоқ изтироб,
Берди ул мажмаъға бу янглиғ жавоб —

Ким: «Онинг аҳволидин билгонни дей,
Қўнғлума асроридин келгонни дей.

Лек бу афсона бирла бутмас иш,
Сўз била эл васл ганжин топмаиш.

Иш улукдур, шоҳ улук, даргоҳ улук,
Йўл қотиқ, водий узун, дилхоҳ улук.

Буки, дерсиз, шаҳ сўзидин сур калом,
Гар они минг йил десам бўлмас тамом.

Кимса идрок этмаишдур зотини,
Лек шарт улдур тутарға отини.

Ким юбон ҳайвон суйи бирла оғиз,
Йўқ ўну юз қатлаким, андозасиз.

Тил била оғизни айлаб бўйла пок,
Тутқай эл отин ва лекин ҳавлноқ.

Ондин аълодур жаноб ул шоҳға,
Ондин авсаъ фусҳат ул даргоҳға.

Ким мен айлай олгомен тақрир они,
Ё лисон килки била таҳрир они.

Лек чун қушларға будур орзу,
Ким шаҳ авсофидин ўлғай гуфтуғу.

Мен доғи мингдин бирин айлай баён,
Сизга бирдин минггача айлай аён.

Бизга шоҳедурки шаҳлар шоҳидур,
Ким бори аҳволимиз огоҳидур.

Бирлик ойинида зотидур онинг,
Лек мингдин кўп сифотидур онинг.

Ул сифот офоқ аро шойеъ бўлуб,
Барча онинг зотиға рожеъ бўлуб.

Кимсаға урмоқ нафас имкон эмас,
Бўлмайин ондин ирода ул нафас.

Сиздин ар бўлсун азим, ар худ ҳақир,
Тавру вазъ ичра сағир, ар худ кабир.

Ҳар бирида неча минг пар бордур,
Ҳар парида неча ҳар ён тордур.

Борчасига бор онинг илми муҳит,
Гар мураккаб бўлсун ул шай, гар басит.

Сизга онинг нашъасидиндур ҳаёт,
Ким учарсиз ҳар тараф очиб қанот.

Они аъзонгизда қон янглиғ билинг,
Жисм эҳёсида жон янглиғ билинг.

Тан ичинда сизга ул жондин яқин,
Ҳарне йўқ ондин яқин, ондин яқин.

Лек сиз минг йилчилик ондин йироқ,
Қайси минг йиллиқки, имкондин йироқ.

Ондин ойру кимсага жондин не суд,
Жонки онсиз бўлғай — ул ондин не суд.

Васли бирдамлиқки тушкай иттифоқ,
Икки олам шоҳлигинин яхшироқ.

Фурқатидаким ўлумдиндур хатар,
Секкиз учмоқ, етти дузахдин батар.

Лек мундоқ шаҳға васл осон эмас,
Истамай кўп саъй ила имкон эмас.

Йўлида етса талабдин минг тааб,
Ҳам анга етмас киши қилмай талаб.

Лекин ул водий ниҳоятдин узун,
Қатъида офат ниҳоятдин фузун.

Умрлар урмоқ керак тинмай қанот,
Неча каркас умрича бўлса ҳаёт.

Йўлда дарёлардурур хунобдин,
Демайин хуноб — захри нобдин.

Тоғлардур тортқон ғардунға тиг,
Тиғи барча қон тўкарға бедариг.

Ўт туташқон даштлар ҳар сори фош,
Тортибон ёлинлари ғардунға бош.

Бешалар муҳлик балолардин тўло,
Шохи — андуҳу тааб, барги бало.

Ҳам ҳавосинда булутлар чарх уруб,
Бошқа ёмғир ўрнида тош ёғдуруб.

Ҳам саҳобидин чоқинлар чоқилиб,
Тобидин оламда ўтлар ёқилиб.

Онда бир тун қўнғоли кошона йўқ
Жисм қут олмоққа суву дона йўқ.

Минг туман қуш айлабон ул ён сафар.
Урса минг йил ул ҳавода болу пар,

Бўйла йўл қатъ этмаги маълум эмас,
Мақсадиға етмаги маълум эмас.

Лек улким бу талабда берса жон,
Яхшироқким юз ҳаёти жовидон.

Чун жаҳон бўстонида ҳар навъ қуш,
Неча кун топса учуш ёхуд қўнуш.

Навҳаи боғи фано тузмак керак,
Ул тараф парвоз қўргузмак керак.

Чун ўлар водийи ҳижрон йўлида,
Берса авло жонни жонон йўлида.

Эй хуш ул ўлмоқки, юз минг жонча бор,
Қайси жонким, умри жовидонча бор.

Давлату иқбол гар ёвар бўлуб,
Толеъу бахту шараф раҳбар бўлуб.

Бўлса қатъ ул беҳаду андоза дашт,
Ким фазосидин дейилди саргузашт.

Рўзи ўлғай то абад беинтиқол,
Қатъ қилғон қушқа гулзори висол.

Ваҳдати жовид топқай шоҳға,
Восил этгай ўзни зиллуллоҳға.

Пояси рифъатда бўлғай аршсой,
Соясидин бумни қилғой ҳумой.

XVIII

*Кушлар Худхуддин Симурғнинг зухури бидоятин сўруб, ул оларга
бу маънидин фасонае ва бу махфийдин нишонае дегони*

Бори кушлар дедилар: «К-эй роҳбар,
Бизга бер иш ибтидосидин хабар.

Ким бу султонким, сипоҳидир туюр.
Халқ аро аввал не навъ этти зухур!

Ким кўрубтур онию ҳолотини,
Феълу асмоу сифоту зотини?

Тавфу сайрининг дегил кайфиятин,
Амру наҳйининг даги хосиятин.

Ким эрур сўз мушкилу бегона табъ,
Бўлғудек девона юз фарзона табъ.

XIX

Чин шаҳри сифати ва Симурғ пари анда тушконнинг кайфияти

Деди Худхудким: «Бу иш бўлмиш яқин,
Ким эрур машриқда шаҳре, оти — Чин.

Шаҳр йўқким, вусъат ичра бир жаҳон,
Ун жаҳон халқи саводинда ниҳон.

Хиттаси хушроқ Эрам гулзоридин,
Суйи дилкашроқ биҳишт анҳоридин.

Бир кеча ул шоҳи давлатошён,
Даҳр аро парвозини айлаб аён.

Иттифоқо сайри тушмиш Чин сари,
Ул саводи мулки хулдойин сари.

Ул тун ул кишвар саросар ёрумиш,
Воқиф элни бешуур этмиш ул иш.

Силкиниб, Чин ичра тушмиш бир пари,
Топмиш андин зебу фарр Чин кишвари.

Рангу нақш ул парда ғоятдин фузун,
Ким онинг шарҳида сўз бўлгай узун.

Тонгласи чун келмиш эл ўз ҳолига,
Боқиб ул бу ранг ила ашқолиға.

Ҳар киши боғлаб тахайюлдин қалам,
Қилмиш ул пар нақшидин тарҳи рақам.

Борчанинг нақшу хаёл андешаси,
Бу иш ондин бўлмиш ул эл пешаси.

Бир кишини қилмиш ул нақши хаёл,
Нақшу тасвир амрида соҳиб камол.

Оти — Моний¹, хомаси — муъжизнамо,
Санъати наззораси ҳайратфизо.

Бўйла нисбатлардин аҳли маънавий,
Чинда дерлар коргоҳи Монавий.

Ул пар эмди гўйиёким Чиндадур,
Хурдек ул мулки хулдойиндадур.

Бу эмиш ул пар зуҳурининг иши,
Мундин ортуқ фаҳм қилмайдур киши.

Кўрмагидин кимса дам урмайдурур,
Сўзни бу ғоятқа еткурмайдурур.

Зотидин демайдурур худ кимса сўз,
Ким эрур кўр, онда ҳар бинанда кўз.

Ул пар узра ҳар тараф тори онинг;
Бил сифотининг намудори онинг.

Беадад нақш ўлди ул пар ҳолидин,
Ноқил ул пар соҳиби афъолидин.

Ранглар ул парда беҳадду қиёс,
Ҳукм асмосиға қилди раҳшунос.

Кимса тавфу сайри аҳволин демас,
Ҳаргиз ондин ҳеч ер холи эмас.

Амру наҳйи барчамизга фарзи айн,
Тарки амру наҳйида юз шӯру шайн.

Келди маъмуриға уммиди висол,
Осию обисига бийму накол.

Ҳеч қайси қавм аро йўқ бўйла шоҳ,
Онсиз ўлғонларға юз минг дарду оҳ».

Тушти қушларга бу ҳолатдин хуруш,
Шавқ солди ҳар бири кўнглига жуш.

XX

*Ҳудҳуднинг Симуридин фасона сургони ва шавқ ути қушлар
ниҳодидин забона ургони*

Дедилар Ҳудҳудғаким: «Эй пешво,
Бўйла шоҳнинг фурқати эрмас раво,

Даҳр аро бўлғай бу янглиғ шоҳимиз,
Барча турлук ҳолдин огоҳимиз.

Биз жаҳолатқа гирифтор ўлғобиз,
Фурқати ошубидин зор ўлғобиз.

Бўйла ғафлатқа ўлум рожеҳдурур,
Аҳли ҳуш оллинда бу возеҳдурур.

Сен аромизда чу келдинг раҳшунос,
Борчамиздин будур эмди илтимос.

Ким бориға муқтадолиқ қилғосен,
Бу сафарда пешволиқ қилғосен.

Киргобиз ул шоҳ йўлига жон била,
Жон овучлаб, дидаи гирён била.

Васли комин айлагайбиз мултамас,
Истамакдин тинмагайбиз бир нафас.

Онча ургайбиз бу йўлда болу пар,
Айлагайбиз қатъ онча баҳру бар.

Ким висоли комиға ё еткобиз,
Ё таманносида жон тарк эткобиз».

XXI

Ҳудҳуд қушларға кўнгил бериб, бу йўлга тарғиб эткони

Ҳудҳуд ул сўзлардин ўлди шоду хуш,
Дедиким: «Эй бир сурук афтодаваш.

Бизга чарх ўлса мусоид, бахт — ёр
Қилсангиз мундоқ сафарни ихтиёр.

Мен доғи бу йўлда жоним борича,
Жисм аро тобу тавоним борича—

Борингизга айлайин ҳамроҳлиқ,
Борча манзилдин берай огоҳлиқ.

Йўлда ҳар ғам етса ҳамдамлик қилай,
Ёшурун дард ўлса маҳрамлик қилай.

Оллингизга мушките еткан маҳал,
Саъй бирла айлай ул мушқилни ҳал.

Оллингизга келса ҳар яхши-ёмон,
Дафъида маъзур бўлмай бир замон.

Ҳам учарда ҳаминонлиқ айлайин,
Ҳам қўнарда посбонлиқ айлайин».

Қавмдин фаҳм айлагач бу муддао,
Айлабон борини таҳсину дуо.

Бошлаб ул мажмаъда асрори шигарф,
Фош қилди буйла сармастона ҳарф:

«К-эй бори асрори ирфон мойили
Зотингиз бу ганжи пинҳон қойили.

Бадви фитратда биҳишти Адн аро,
Шохсори Хулд аро дostonсаро.

Борчангиз шаҳ сирриға маҳрам келиб,
Розиға бир-бир била ҳамдам келиб.

Ҳам онинг тасбеҳидин илҳонингиз,
Ҳам онинг таҳлилидин дostonингиз.

Қутунгиз зикри ғизонгиз ёди ҳам,
Зикр ила фикридин урмай айру дам.

То фузуле уркутуб ул жамъни,
Қўзунгуздин ёшуруб ул шамъни».

Етгоч ул мажмаъға мундоқ қўзғалон,
Ҳар бири аввораи беҳонумон.

Топмайин ул гулшани аслиға йўл,
Балки кулли маҳв ўлуб хотирдин ул.

Даҳр боғи сори майл этган аён,
Айлаган бу хокдонни ошён.

«Бу ғарибистон аро бўлғон муқим,
Қўнглунгуздин кетган ул нозу наъим.

Берса Ҳақ тавфиқ жидду жаҳд этай,
То яна сизни анга ҳамаҳд этай.

Бу сафарда ранжлардур таъмия,
Қўнглунгузга етса ондин тасфия.

Бу манозил қатъидин етгач футуҳ,
Софи ўлса жисмингиз андоқки руҳ.

Жилва кўргузгай ҳамул аввалги ҳол,
Зоҳир ўлгай сизга айёми висол.

Шаҳ сифотиға бўлуб ирфонингиз,
Зиндаи жовид бўлгай жонингиз.

Бўлғосиз сирри риёзат воқифи,
Шоҳ бирла нафсингизнинг орифи».

XXII

*Худҳуднинг Тутини мухотабқилиб,
мақсад қасдиға тарғиб қилғони*

«Сайроғил, эй Тутини ширин калом,
Нутқ ташрифи била олий мақом.

Хилъати ахзар била жўёи шаҳ,
Йўл озиққонларга бўлғил Хизри раҳ.

Аввал ўз манзилгоҳингни ёд қил,
Кўнглунг ул уммид бирла шод қил.

Ким ватан зотингга Ҳиндистон эди,
Шаҳ ҳаримида саробўстон эди.

Ҳам мақоминг шаккаристони висол,
Ул шакардин нўш этиб, айлаб мақол.

Шоҳ илки маскану манзилгаҳинг,
Ҳар такаллум ҳолатидин огаҳинг.

Кел, бу гурбатдин раҳил оғоз қил,
Ул чаман сори яна парвоз қил».

XXIII

Товус хитобида Худҳуднинг нуктасаролиғи

«Кўргуз, эй Товуси гулзори аласт,
Жилваеким қилғосен давронни маст.

Ҳам бошинг тожи раёсат маскани,
Ҳам танинг нақди латофат махзани.

Қоматингга қисвати ҳусну жамол,
Ўйлаким васфида онинг нутқ лол.

Ҳам ярошиб хилқатинга ҳўблук,
Ҳам мувофиқ зотингга маҳбублук.

Лек ёдингдин чиқиб ўз масканинг,
Шаҳ қошинда жилва айлар гулшанинг.

Бир йўли ул равзани қилма унут,
Бу харобобод маҳбас тарки тут.

Шоҳ базми шавқидин тортиб наво,
Ул саробўстон сари қилғил ҳаво».

XXIV

Булбул навоси оҳангида Худҳуднинг гулбонги

«Чек наво, эй Булбули гулзори шавқ,
Савти алҳонинг келиб асрори шавқ.

Ишқ лаҳнин минг наво бирла тузуб,
Бенаволиғлар суруди кўргузуб.

Шаҳ гулистонида гул ҳусниға маст,
Тортиб ул гул ишқидин жоми аласт.

Оташин гул жилва қилгач гул чоги,
Ҳар парингга ўт ёқиб бир яфроғи.

То тушуб ул тоза гулшандин йироқ,
Кул қилиб жисмингни нийрони фироқ.

Қил ҳаво ул гулшани мино сари,
Майл кўргуз ул гули ҳумро сари.

Шоҳ бўстонида юз гул жилвасоз,
Сенда ҳижрон шуъласидин минг гудоз».

XXV

Қумри лаҳни усулида Ҳудҳуднинг нағмасозлиги

«Нағма туз, эй Қумрии бўстони ҳол,
Нағманг ичра мундариж алҳони ҳол.

Тайр хайлин бир нафас лол айлагил,
Савту лаҳнинг бирла беҳол айлагил.

Солғонингдин бўйнунгга тасбеҳи юср,
Тилга онинг васфида юзланди уср.

Буки ҳар бўстон аро сарғаштасен,
Қон била туфроқға ҳамоғуштасен.

Ким қилурсен нола маҳзунлар киби,
Ишқ савдосида мажнунлар киби.

Ёд этиб сен гўйё боғи висол,
Ким бўлубсен бу сифат ошуфтаҳол.

Муждаким, ул ғамда қолмай бенаво,
Ҳам ўшул гулшан сари қилдинг ҳаво».

XXVI

Каклик хуруши савтига Худҳуднинг заҳмапардозлиғи

«Қил хиром, эй Кабки кўҳсори фироқ,
Лаъл этиб кўзунгни дарди иштиёқ.

Ҳажр кўҳистонида Фарҳодвор¹,
Пуя қилмоғдин даме тутмай қарор.

Буки минқоринг бўлубтур лолафом,
Қон ютардин бу далиледур тамом.

Қурб Қофин гўйе ёд айладинг,
Буъд аро мундоқки фарёд айладинг.

Қаҳқаҳа эрмаски тортарсен баланд,
Ким эрур ўз мотаминга заҳрханд.

Чунки қилдинг қурб Қофи сори азм,
Тузгил эмди васл умиди бирла базм.

Васл умиди чун яқиндур шод бўл,
Ҳажр тоғу тошидин озод бўл».

XXVII

Тазарв хироми суръатида Худҳуднинг сайрдин дам урғони

«Ишваю ноз айла, эй раъно Тазарв,
Ким қулунг гулшан аро озода сарв.

Гулситон зеби жамолингдин сенинг,
Гул хижил рухсори олингдин сенинг.

Жилвагоҳинг гоҳ боғу гоҳ роғ,
Муфтахир зеболиғингдин роғу боғ.

Ҳам чаман аҳлиға сен маҳбубсен,
Ҳам даман хайлиға сен марғубсен.

Гарчи беғоятдурур раънолигинг
Бениҳоят ҳусн ила зеболигинг.

Асру ўз ҳуснунгга мағрур ўлмагил,
Ўз жамолинг бирла масрур ўлмагил.

Ёд қил ул ҳусни бенуқсонни ҳам,
Ўтдек ул гулшан сари чеккил алам».

XXVIII

Дуррож равиши нисбатида Худҳуднинг қадам ургони

«Келгил, эй Дуррожким, бас хуб сен,
Жон қушидек барчага матлуб сен.

Беша ичра зеб гомингдин сенинг,
Сабзага равнақ хиромингдин сенинг.

Мастлиғдин савтинг асру дилфиреб,
Мустамеълар кўнглидин олиб шикеб.

Хайъатинг матбуу, шаклинг дилпазир,
Суратинг мавзуну нутқунг беназир.

Бўйла вазъу ҳайъати мафтун ила,
Бўйла нутқу нағмаи мавзун ила.

Лойиқи ул сенки беқайд ўлғосен,
Саъй этиб, бир шоҳга сайд ўлғосен.

Жон фидо қилғойсен, ул сургач саманд,
Бўлғосен умри абадқа баҳраманд».

XXIX

Кабутар ҳавоси парвозида Худҳуднинг парвоз ҳавоси

«Эй Кабутар, чарх уза парвоз қил,
Ул ҳавода тоб урарни соз қил.

Неча бўлмоқ тийра ўз кошонада,
Хонағур ўлдунг кабутархонада.

Шоҳ қасрининг ҳавосин қил хаёл,
Ул ҳавода ур замоне парру бол.

То қолибдурсен кўнгул парвозидин,
Шоҳ қасри томининг андозидин.

Хотирингдин гўйиё чиқмиш тамом
Қасри султони уза олий мақом.

Ул тараф ур болу кўн ул том уза,
Сарфароз ўл гардиши айём уза.

Най қўюб бўйнунгга шояд тутқай ул,
Топқосен асли кабутар хонга йўл».

XXX

Шоҳбоз ҳусну истиғноси васфида Ҳудҳуднинг раҳнамоӣлиғи

«Ҳаббазо, эй Шоҳбози шоҳваш,
Ҳайъатинг ҳам хуш, жамолинг доғи хуш.

Сарфароз айлаб сени қушларға Ҳақ,
Хўблугда барчадин элтиб сабақ.

Шоҳ илки масканинг бўлгон мудом,
Тўманг ул тортиб едургон бардавом.

Ул силаб илкини парру болинга,
Еткуруб минқор ила чанголинга.

Муддатеким чарх этиб зоҳир нифоқ,
Шоҳ илкидин сени солди йироқ.

Мубтало бўлдунг чу ҳижрон домиға,
Таъинг ўрганди фироқ айёмиға.

Бул яна шаҳға гирифтору нажанд.
Илкини ўпмак била бул сарбаланд».

XXXI

Шунқорнинг шоҳвашлиғи таърифиди Ҳудҳуднинг мадҳоройлиғи

«Марҳабо, эй Шунғари чархошён,
Шаҳ қўлинди манзилинг айлаб аён.

Қушлар ичра шоҳлардек тожвар,
Шаҳ кўруб бошингга лойиқ тожи зар.

Тожвар қушларга сен сархайл ўлуб,
Шаҳға ондин суҳбатингга майл ўлуб.

Шоҳ базмида сенга олий мақом,
Бениҳоят эҳтирому эҳтимом.

Чун келиб ўн ўзгаларча журъатинг,
Шаҳ бериб ўн ўзгаларча қисматинг.

Илкини бўйнунгга мойил айлабон,
Дурру гавҳардин ҳамойил айлабон.

Кўп йироқ туштунг бу ҳижронни унут,
Шаҳ қўлига туш, ватан илкида тут».

XXXII

*Қушларнинг йўл азмага ҳужум кўргузгонлари ва риязат
шиддатидин баъзининг азиматиға футур юзлангони*

Чунки Ҳудҳуд айлабон оғози ишқ,
Бу сифат қушларга сурди рози ишқ.

Қуш тили бирла тараннум айлади,
Васлу ҳижрондин такаллум айлади.

Бўлди ул қушларға ҳижрондин малол,
Васлидин ҳар бирга тушти юз хаёл.

Ҳар бири ёдиға келди ҳоллар,
Ҳажр дардидин қотиқ аҳволлар.

Васл давронин унутмоғлиғлари,
Ҳажр ойинини тутмоғлиғлари.

Билдилар ул булжажаб асрордин,
Ул румузи ишқ аро гуфтордин.

Не саодатдин йироқ тушконларин,
Не ҳидоятдин қироқ тушконларин.

Бўлди Худҳуд сўзидин огоҳлиғ,
Ким аларни жаҳл ила гумроҳлиғ —

Иш тариқидин йироқ этмиш баса,
Бастаи доми фироқ этмиш баса.

Ўртаниб ўз шуълаи ҳирмонидин,
Дуд чиқти ҳар бирининг жонидин.

Ёқин эрди ўчколи шамъи ҳаёт,
Ҳар бирига баски юзланди уёт.

Бўлдилар ўз феълининг шармандаси,
Ўз сулуку феълининг афкандаси,

Гарчи кўб хуноби ҳайрат юттилар,
Узри мофот ўзлариға туттилар.

Ким не янғлиғ бўлса то бўлғай ҳаёт,
Туну кун ул йўлда урғойлар қанот.

Бошлариға келса юз турлук бало,
Ҳар балода бўлса юз минг ибтило,—

Ёнмағайлар ул Талаб водисидин,
Қолмағайлар ул шараф ҳодисидин.

Чун бориға бўлди мундоқ иттифоқ,
Чектилар давронға оҳанги фироқ.

Бўдилар Худхудға пайрав сарбасар,
Роҳрав ул хайлу, Худхуд — роҳбар.

Туштилар йўлға нашоту ноз ила,
Васл умедиға итик парвоз ила.

Чун неча кун бўйла тайрон қилдилар,
Саъй ила қатъи биёбон қилдилар.

Меҳнату ранжу алам юзланди кўп,
Шиддату ошубу ғам юзланди кўп.

Бўйла чун қатъи масофат қўйди юз,
Нотавонларға кўп офат қўйди юз.

Нозпарвард эрдилар бўстон аро,
Соялиғ ашжори тубистон аро.

Бўдилар йўл ранжидин фарсудаҳол,
Ҳар бирига қўйди юз беҳад малол.

Соғиниб осудалиғ бирла ватан,
Боғу бўстон бирла гулзору чаман.

Нафс комию фароғат маъмани,
Айш ойинию ишрат гулшани.

Ул азиматда топиб баъзи футур,
Фаҳм айлаб ул таважжуҳда қусур.

Нотавонлиғ бирла ажз айлаб аён,
Ҳар бири бир узр қилдилар баён.

Ўз қошинда узрини мақбул этиб,
Ул таважжуҳдин ўзин маъзул этиб.

Қилдилар Худхудға бори илтимос,
Ким: «Таваққуф қил даме, эй раҳшунос.

Бизда баъзи нотавон бўлмиш бaсe,
Йўл борурдин хастажон бўлмиш бaсe.

Баъзи оллига келибтур мушкилот,
Ким сенинг раъингдин истарлар нажот.

Баъзи оллинда суубатлар дурур,
Ул суубатдин уқубатлар дурур.

Ким эрур они баён қилмоқ зарур,
Йўқса йўл азмига юзлангай футур».

Роҳбар чун кўрди ожизлиғларин,
Қўнди бир водида жамъ айлаб барин.

Ул чу бори нуктасига тикти кўз,
Деди: «Айтинг қайси бирга бўлса сўз».

Чунки Худхуд ул ҳаводин бўлди паст,
Сўрғали қушлар сўзин қилди нишаст.

XXXIII

Тўтининг узри

Тўти аввал узрин оғоз айлади,
Бўйла ажз ойинини соз айлади —

Ким: «Қушедурмен маконим гармсер.
Ҳинд ақсосида қилгон сайри тайр.

Эл аро шуҳрат фасоҳатдин тутуб,
Нукта бирла ғамлиғ элни овутуб.

Комронлар манзилим айлаб қафас,
Ҳар малолат етса айлаб ҳамнафас.

Нозанинлар илкидин олиб ҳўриш,
Қанду шаккар бирла топиб парвариш.

Рубарўйим гоҳ бир кўзгу бўлуб,
Гоҳ кўзгу чехралик маҳру бўлуб.

Кўрмайин умрумда жуз кому нишот,
Элга нутқумдин етиб юз инбисот.

То билиб ўзни қотиғлиқ кўрмаган,
Ранж захридин ачиғлиқ кўрмаган,

Даргаҳеким пашшадур анда уқоб,
Пашшадин ожизроқ элга не ҳисоб.

Онгламон ўзники ул ён кетгомен?
Ўзга қушлардек бу йўл қатъ этгомен?

Айлай олғаймен сенга ҳамроҳлиғ?
Ҳолатимдин бўйла топ огоҳлиғ.

XXXIV

Ҳудҳуднинг жавоби

Деди Ҳудҳуд: «К-эй узун ҳарфинг галат,
Барча гуфторинг хато бирла сахат.

Ҳарза нутқунгни фасоҳат соғиниб,
Кажжа лафзингни балоғат соғиниб.

Айтиб ўз васфингда гуногун хилоф,
Барча ҳашву барча лағву барча лоф.

Худпарастесен, ўзунгнинг ошиқи,
Худписандесен — мазаммат лойиқи.

Фахр этарсен нутқ бирла кўзгуга,
Ким эрур нутқунг муносиб кулгуга.

Кўзгу ул бўлғайки тортиб юз бало,
Бергосен лавҳи замиринга жило.

Буки ҳар ҳинду қошингда шоҳдур,
Дер бу сўзни ҳашв ким огоҳдур.

Шоҳ улдурким — йўлидин қойтасен,
Ҳар замон йўлсиз ҳадисе ойтасен,

Барча фосиддур хаёлотинг сенинг,
Узр айтурға мақолотинг сенинг.

Бўлди монеъ ғафлату гумроҳлиг,
Ким етишмас кўнглунға огоҳлиг.

Уйғониб билсангки, ҳолингдур қотиғ,
Қилмағай ул дам пушаймонлиғ осиг.

Қилғонингдин юз хижолат чеккосен,
Қавлу нутқунгдин малолат чеккосен.

Бўлгон эрмиш барча нақдинг носара,
Нафс ила шайтонға зотинг масхара».

XXXV

Истишҳодиға ҳикоят

«Ғофиле қўйди қадам бозорға,
Хайлу тобеъ нафси бадкирдорға.

Зарқ учун эғнида далқи Хизрваш
Лек ёшил барг бирла нафси хуш.

Урмиш эрди ташлагон асрори тоб,
Кўрди дўконларда неъмат беҳисоб.

Эгри йўллар кўргузуб нафси дани,
Солибон шайду ғадолиққа ани.

Гоҳ талтифи мақол айлар эди,
Гоҳ изҳори камол айлар эди.

Гаҳ каромотин қилиб эл ичра нақл,
Гаҳ этиб зоҳир тариқи шаръу ақл.

Айлабон бу навъ юз афсуну дам,
Олғуча ё луқмае, ё бир дирам.

Бўйла юз бози ебу бози бериб,
Нафс матлубин юрур эрди териб.

Бангдин ҳар лаҳза юз фосид хаёл,
Солибон кўнглига бир фикри маҳол.

Етти ногаҳ бошига соҳибдиле,
Кўп манозил қатъ қилгон комиле.

Кўргач-ўқ, комилни шайёди дагал,
Ул ямон ҳолидин ўлди мубтадал.

Деди: «Пир оллида касб этканни тут,
Ким кўрайким ҳосил айлабсен не қут».

Чун харита бошини очти лаим,
Ким йиғилмиш эрди заққуми жаҳим.

Кўрди жамъ ўлгон нажосатлар баса,
Тушти ўт жисмига андоққим хаса.

Пир ердин бир овуч туфроғу тош —
Олибон берди ангаким, қил маош.

Боқса, ул туфроғ эмас, олтун эрур,
Тошлари лаълу дури макнун эрур.

Ноқис ул ҳолатни кўргач ноғиҳон,
Комил ўлмиш эрди оллиндин ниҳон.

Ўзни ул хижлатдин ўлтурмак не суд?
Оҳу войин кўкка етқурмак не суд?

Сенга ҳолатким қилурсен кўп хуруш,
Билки бор ул навъким ул сабзпўш».

Сўнгра Товус этти узрин ибтидо,
Деди: «К-эй сен барчамизга муқтадо.

Мен қушемен қасру гулшан зийнати,
Нақшу рангим аҳли олам ҳайрати.

Суратим гулшанга оройиш дурур,
Ҳайъатим кўрганга осойиш дурур.

Боғ аро мендин хазонда бўстон,
Бешада мендин қиш ичра гулситон.

Жилва айлар чоғда ҳуллам зевари,
Сар-басар оинаи Искандари.

Тенгри бермиш ҳусну зеболиғ манга,
Ҳаддин ортуғ зебу раънолиғ манга.

Ким улус ҳуснум тамошо айлағай,
Офарини сунъ ифшо айлағай.

Ҳар кишини қилди халқ бир иш учун,
Нўш учун бирнию, бирни ниш учун.

Ишки қилмиш эзиди доно насиб,
Ҳам ул ишта ҳар не келса, ё насиб.

Тенгри амридин бари маҳбуб эрур,
Лек шайтони лаин манкуб эрур.

Ҳар бирига ўз тариқидин фироқ,
Зоҳиран таклиф эрур «мо ло ютоқ».

XXXVII

Худхуднинг жавоби Товусқа

Худхуд ул сўз нафйиға очиб нафас,
Деди: «К-эй жаҳл аҳли янглиғ булҳавас.

Улча зоҳир айладинг ақволдин,
Келгай ул мажнундину атфолдин.

Одам ўлгон зеби зоҳирдин демас,
Кимки ондин фахр этар — одам эмас.

Ноз ила ҳусн ўлди шоҳидлар иши,
Дарду меҳнат бирла хуштур эр киши.

Барча сурат аҳлиға ашрафдур ул,
Ким сувардин элтгай маъниға йўл.

Сенки бу суратқа бўлдунг мубтало,
Ур тамасхурга улус ичра сало.

Зеби зоҳир жуз тамасхур келмади,
Кимсага ондин тафохур келмади».

XXXVIII

Ҳикоят

«Ҳиндусе зоҳир қилиб нақшу нигор,
Айлади қуб булғажаблиғ ошкор.

Тож қўйди бошиға ул масхара,
Даврида онинг саросар кунгира.

Тож ила кисватки тартиб айлабон,
Бори кимсон бирла тазҳиб айлабон.

Ёнида бир табл ҳинди чолғучи
Ҳиндуйи раққос аёлғу олғучи.

Тебратиб бошин ҳамон, илкин ҳамон,
Ҳиндиосо лаъб бирла ҳар замон.

Зеб аро оройиши бӯстон киби,
Жилвада товуси Ҳиндустон киби.

Айлади майдон аро ҳангома тез,
Даврида авбош солиб рустахез.

Бу маҳалда муҳтасиблар еттилар,
Ул гулу ҳарён ҳазимат эттилар.

Туттилар ҳиндуи нофаржомни,
Ҳашвлиғда нодири айёмни.

Табли бирла тожини синдурдилар,
Дарра аъзосин яланглаб урдилар.

Бӯлди ибрат олғудек ул санъати,
Тожи давлат бӯлди тожи зийнати».

XXXIX

Булбул узри

Деди Булбул: «К-эй бу мажмаъга далил
Мен бўлубмен гул ҳавосидин залил.

Ондин ойру ошиқу девонамен,
Ақлу ҳушу сабрдин бегонамен.

Онсизин йўқ сабр ила тоқат манга,
Қойда ёро чеккали фурқат манга.

Токи гул бӯстонда бўлғай жилвасоз,
Минг наво бирла қилурмен шарҳи роз.

Ишқида ҳар лаҳза афзун шиддатим,
Ҳуснига ҳар лаҳза ортиб ҳайратим.

Боғдин ул кетгач, ўлдум гунгу лол,
Йилга тегру йўқ тараннумга мажол.

Ҳам онинг ёди била боғ ичрамен,
Ҳажридин юз дард ила доғ ичрамен.

Ул дурур кўнглумда ҳам, жонимда ҳам,
Кўзда ҳам, пайдоу пинҳонимда ҳам.

Шоҳға комил таважжухдур равиш,
Бўйла ошиққа қачон бўлғай ул иш».

XL

Худҳуднинг жавоби Булбулга

Худҳуд ул афсонани чун қилди гўш,
Деди: «Кўп қилма бу ишқингдин хурўш.

Ишқ эмастур, бу — ҳавасдур сар-басар,
Гар ҳавасдур, мунча бас, эй беҳабар.

Сен киби оламда нодон бўлмағай,
Нафсқа маъмури фармон бўлмағай.

Ким ясаб сен ўзни ошиқ зўр ила,
Кўргузурсен ишқ аро минг шўр ила.

Бир чечаккаким — вафоси йўқ онинг,
Умр боғинда бақоси йўқ онинг.

Йилда беш кунким чаманда очилур,
Ўн кун ўтмай туфроғ узра сочилур,—

Кимса бу пайкарга ошиқ бўлмағай,
Ким бу ошиқликка лойиқ бўлмағай.

Бил они маъшуқким юз хастаҳол,
Ўлсаву итса — анга йўқтур завол.

Гарчи бу ишқингда шайдолик дурур,
Лек онинг поёни расволик дурур»

XLI

Ҳикоят

«Сайр учун шоҳе сурар чоғда фарас,
Ошиқ ўлди бир гадои булҳавас.

Оҳу вовайлоу афғон бошлади.
Халқ аро ғавғоу туффон бошлади.

Сендек ошуб айлабон афғон ила,
Нола айлар эрди минг дoston ила.

Телбалардек турмайин маскан аро,
Ўзни қулга булғабон гулхан аро.

Шаҳға маълум ўлғоч ул ишқу жунун,
Истади ошиқни қилмоқ озмун.

Отланиб филҳол андоқким дурахш,
Имтиҳонға сурди гулхан сори рахш.

Деди: «Ул гумроҳни судраб келтурунг,
Хизматимға еткуруб бўйнин урунг».

Чунки они тортибон келтурдилар,
Ишқ аро матлубиға еткурдилар.

Қатл ҳукми қилди шоҳи бахтиёр,
Ваҳмдин қочти гадо беихтиёр.

Айлар эрди ҳушсиз ҳар сори майл,
Тутмағиға пўягар ҳар сори хайл.

Тутти энтиккондин ул гулханга йўл,
Беҳуд ўзни ўтқа ташлаб куйди ул.

Шаҳға бу уммидким ошиқ эса,
Ишқ даъвоси аро содиқ эса.

Қатл ҳукми чун етар қилса қабул,
Шоҳ отдин оллида қилғай нузул.

Узр ила дилхоҳлиғлар айлағай,
Ҳолидин огоҳлиғлар айлағай.

Шаҳға қилғай сидқ ила ихлос они,
Ҳам мусоҳиб, ҳам надими хос они.

Ул гадо чун ишқ аро эрди дағал,
Бўлди расволиққа аҳволи масал.

Гар санға ҳам етса гулдан бир тикан,
Гулхан ўлғай масканинг, йўқким чаман».

XLII

Қумри узри

Деди Қумриким: «Аё фархундарой,
Ғафлату гумроҳларға раҳнамой.

Мен қушедурмен чамандин чиқмағон,
Дашту водий сайридин торикмағон.

Заъфу ожизлик шиор ўлғон манга,
Шоҳу барг ичра қарор ўлғон манга.

Не совуғ кўрган жаҳонда, не исиг,
Не ирик бошимға келган, не қотиг.

Боғдин боғ ичра кўргузгон сафар,
Шоҳлардин барг аро қилғон мафар.

Бўйла йўл ранжин чека олғайму мен,
Бу ҳавас тухмин эка олғайму мен?

Қўйдум эрса бу машаққат жонима,
Куч билан кирмакдурур ўз қонима».

XLIII

Ҳудҳуднинг жавоби Қумрига

Деди Ҳудҳуд: «К-эй забуни ажзкеш,
Шавқу дард ичра кўнгулни иста реш.

Минг йил ўлса боғ аро манзил санга,
Шох ила барг ичра не ҳосил санга?

Ғайри улким ётибон йўлунгда шук,
Қормабон қонингни ичкой бир мушук.

Ё биров газ бирла бўлғай қотилинг.
Ё гуруҳа бирла қилғай бисмилинг.

Мундин ўзга айшу коминг не экин?
Гулшан ичра эҳтироминг не экин?

Бўйла мурдор ўлгуча ғафлат аро,
Ўзни ўртаб шуълаи фурқат аро.

Эр эсанг, мақсуди асли истабон,
Йўлға кирсанг ёр васли истабон.

Ўлсанг ул йўл ичра ранжу дард ила,
Жисми зору жони гампарвард ила,—

Яхшироқ юз қатла ул офотдин,
Ор қилғудек даний авқотдин».

XLIV

Ҳикоят

«Богбоне бор эди бас беҳунар,
Богбонлик санъатидин беҳабар.

Не шажар пайванд қилмоқ шеваси,
Ким ҳаловат ҳосил эткай меваси.

Не ёғоч паркови бирла парвариш —
Айлай олибким, шажар қилғай равиш.

Вақт ила не дона сочмоқни билиб,
Ким фараҳ қилғай гули ҳосил қилиб.

Боғ аро анборкашлиқ бирла хуш
Боғбон йўқким, дегил анборкаш.

Чун кўруб бу навъ ранжу тоб анга,
Пандлар деб аҳли ҳуш аҳбоб анга —

Ким: «Бу беҳосил ишингни тарк тут,
Ўзни бир ҳосиллик иш бирла овут.

Жоҳил ул меҳнатдин ўлмай мужтаниб,
Эрди ул меҳнат чекорга муртакиб.

Токи бир жўя аро кесмакта ток.
Айлади они йилон сончиб ҳалок».

XLV

Кабутар узри

Сўнгра шарҳ етти Кабутар арзи ҳол,
«К-эй ҳидоят фаннида соҳиб камол!

Барча қушлар ичра ҳаййи ло ямут
Манга қисм этмиш улус илкида қут.

Эл ясаб маскан манга кошона ҳам,
Келтуруб оллимға суву дона ҳам.

Даҳр аро эл бандининг маҳбуси мен,
Бу сабаб бирла алар маънуси мен.

Тенгри бу ҳолат насиб этмиш манға,
Хони қисматдин бу иш етмиш манға.

Ҳақ насиб эткондин этмак ижтиноб,
Ақл қонунида ўлгайму ҳисоб?

Шукр айлаб қисмат этконга Илоҳ,
Чекмасам авло бу ранжи умрқоҳ».

XLVI

Ҳудҳуд жавоби Кабутарға

Деди Ҳудҳуд: «К-эй, баҳона фан санга,
Ғушаи макру ҳиял маскан санга.

Қушлар айлаб ҳолатингдин ҳайрате,
Йўқ сенингдек бир яна беғайрате.

Ким санға Тенгри насиб айлаб қанот,
Қилғудек бир дамда қатъи коинот.

Сен халойиққа бўлуб фармонпазир,
Дона бирла сув учун зору асир.

Қовғали хайлингни то бор эҳтимол,
Латтани бошиға боғлаб бемалол.

Қовубон сиз хайли нофаржомни,
Лавсунгуздин холи айлаб томни.

Сиз бу жавру зажр бирла кетмайин,
Ғайр ул том узра-ўқ майл этмайин».

XLVII

Ҳикоят

«Халқ ичинда бор эди беғайрате,
Элга беғайратлиғидин ҳайрате.

Мушту силли бирла оббони ебон,
Элдин олиб луқмау они ебон.

Қовлабон, кетмай халойиқ кўйидин,
Балки чиқмай дунсифатлар уйидин.

Бу жафоларга туз этмиш эрди нарх.
Қайси бир тепса, уруб бир қатла чарх.

Ул муқаррар муздни олур эди,
Нафс комин оғзига солур эди.

То бериб бир пора нон бир чустдаст,
Қилди бир мушт ургоч, ондоқ ерга паст.

Гарчи силлилар емакдин тўқ эди,
Мушт еб гўёки ҳаргиз йўқ эди».

XLVIII

Кабки дари узри

Ёна ажз айлаб аён Кабки дари,
Деди: «К-эй мажмуъи қушлар раҳбари.

Мен қушедурмен — кўҳистон манзилим,
Онда Тенгри ҳамдига зокир тилим.

Даҳр эли ошубидин силкиб этак,
Тоғ этогинда топиб орому так.

Чун бўлиб толеъ рафиқу бахт-ёр,
Қуллаи узлатни айлаб ихтиёр.

Тоғ кунжи чун манга бўлди мафар,
Не муносиб ҳолима мундоқ сафар.

Кон уза доим хиромимдур менинг,
Гавҳаре бу ишта комимдур менинг.

Гавҳари маъни ҳамоно ул дурур,
Сайри бемаъни манга бу йӯл дурур».

XLIX

Худҳуд жавоби Кабки дариға

Деди Худҳуд: «К-эй хаёлотинг маҳол,
Йўқ димоғинг ичра жуз ботил хаёл.

Тоғ аро дерсенки, туттум инзиво,
Инзиво эрмас, эрур нафсу ҳаво.

Ҳарзагардесен югурмаклик ишинг,
Пӯя тоғу қулла узра варзишинг.

Қаҳқаҳа ҳар лаҳза айлаб бежиҳат,
Қишқарҷонинг шевашидур бу сифат.

Гавҳари маъники мазкур айладинг,
Номуносиб амр мазбур айладинг.

Сен киму маъни ким, эй мажҳулу маст,
Жаҳл бирла мастлиғдин худпараст.

Гавҳари маъни саридин урма дам,
Ўзни бу ёлғонга қилма муттаҳам.

Ким эрур ул маҳз бадгавҳарлиғинг,
Айни бемаънилиғу абтарлиғинг.

Ким ҳамул ёлғонга бўлғунг мубтало,
Келгуси ондин бошингга юз бало».

L

Ҳикоят

«Бир улуснинг қалбию бад ахтари,
Қўйди бир шаҳр ичра отин жавҳари.

Тонимай хармуҳрани ферузадин,
Фориғ этти нафси дарюзадин.

Айлабон гавҳар вуқуфи бирла хос,
Айлади ўзни гадолиғдин халос.

Ранги гуногун қилиб биллури соф,
Лаъл ила ёқут деб ойтиб газоф.

Бўйла муҳмалларки деб ул нотаом,
Чин гумон айлаб тамом ондин авом.

Токи сотти бир кун ул қалби дағал,
Бир ғаниға соз этиб мундоқ амал.

Бениҳоят нақдға бир пора тош,
Ким они хуш ранг айлаб эрди фош.

Важҳни оз кунда борин сийпади,
Гавҳар олғон чун ул ишни онғлади.

Ким бир олтунлуқ биллури лаългун,
Юз минг олтунға сотибдур қалби дун.

Гавҳари беайн иқола айлади,
Туттию важҳин ҳавола айлади.

Ҳаббаси йўқ эрди чунким кўрдилар,
Қалбни қин остида ўлтурдилар».

LI

Тазарв узри

Ёна арз этти Тазарви гулўзор:
«К-эй ҳидоят шевасида номдор.

Мен қушедурменки қилмиш ҳусну зеб,
Гулшан ичра суратимни дилфиреб.

Тенгри рӯзи ҳусну зеб этмиш манга,
Лутфу раънолиғ насиб этмиш манга.

Чунки ифроти жамолу ҳўблуг,
Айлади зоҳир манга маҳбублуг.

Нозу истиғно бўлиб маҳбуб иши,
Ранж ҳўб элга раво тутмас киши».

ЛII

Ҳудҳуд жавоби Тазарвга

Деди Ҳудҳуд: «К-эй хаёлинг булажаб,
Ҳам хисолинг, ҳам мақолинг булажаб.

Кимса мундоқ ҳарф ҳаргиз сурмади,
Ўз жамолу ҳуснидин лоф урмади.

Келмагай бу сўз мажонин хайлидин,
Жамъи гулу тифлойин хайлидин.

Қаҳбаларким ҳулла қилғой ранг-ранг,
Бу такаллумдин аларга ору нанг.

Кимса бу даъво муҳаддас қилмағой,
Демойин эрким, муханнас қилмағой.

Ноқисеки сурса бу янглиғ калом,
Қўймағон хушроқ бу йўл азмиға гом.

Сенки хотунлар кибисен худписанд,
Еткуси зотингга эрликдин газанд.

Эр кирар эр сонига ҳиммат била,
Эр эмас фахр айлағон зийнат била.

Эрга хулқу феъл эрур зебу жамол,
Янги заркаш ҳулласидур эски шол».

«Туштилар бир йўл аро икки рафиқ,
Бир эди йўлсиз, бири соҳибтариқ.

Бири ноқисваш, бири комил сифот,
Онга Мудбир, мунга Муқбил эрди от.

Ҳар бирига зот эди оти киби,
Ул сифатким, от эди зоти киби.

Муқбил айтур эрди аҳлиллоҳдин,
Динда хайли комилу огоҳдин.

Аҳли нуқсондин эди Мудбирға сўз,
Ўйлаким бут васфидин кофирға сўз.

Дарду сўзу ҳолдин ул нукта деб,
Лавну зебу рангдин бу ҳарза деб.

Топмайин бир-бирларидин ҳеч баҳр,
То намудор ўлди бир фархунда шаҳр.

Иккиси они ғанимат билдилар,
Бир-бирисидин равон ойрилдилар.

Бу бирига қўйи фақр эрди тараф,
Бўлди ул бир озими байтул-латаф.

Шаҳ муни кўрмакка келди сарфароз,
Кўргузуб юз ҳурмату ажзу ниёз.

Онда эрди шаҳки, боғлаб устувор
Мудбири ноқисравишни хору зор —

Келтуруб арз эттилар хайли асас,
Ким ичиб бу кеча жамъи булҳавас —

Воқеъ ўлмиш қону бу боис эмиш,
Ким муни мақтул бадҳайъат, демиш.

Мунча сўзга бу лаими худписанд,
Онга ханжар бирла еткурмиш газанд.

Шоҳ эшитгач бўлди адл амрига хос,
Қилди Мудбирга равон ҳукми қасос.

Худшиканга етти ул олий мақом,
Худнамо топти бу янглиғ интиқом.

Учқун ўлди озими чархи барин,
Қолди қозурот уза ишнар чибин».

LIV

Қорчиғой узри

Қорчиғой қилди аён гуфторини,
Кўргузуб чангол ила минқорини:

«Ким, манга қушлар киби эрмас ҳисоб,
Ким баса қушларга мен моликкриқоб.

Мунча қушким бўлди гуфтори санга,
Билки, туъмадурлар ул бори манга.

Зотима шаҳлар қўли оромгоҳ,
Туъма ҳар кун еткуруб оллимга шоҳ.

Қайси қуш қасдиға очсам пару бол,
Насри тойир бўлса махласдур маҳол.

Шаҳлар оллинда топиб бу эътибор,
Шавкатим Симурғча билфеъл бор.

Шаҳ қўли тахтимдуру бошимда тож,
Йўқ манга Симурғ сори эҳтиёж».

Ҳудҳуд жавоби Қорчиғойға

Деди Ҳудҳуд: «К-эй гурур илкида паст,
Жаҳл ила гафлатқа бўлгон зердаст.

Шоҳ аёғингга солиб банди азим,
Йўқки шаҳ, ҳар қайси сайёди лаим.

Очлиғу беҳоблиғ онча бериб —
Ким сўнгах узра этинг бори эриб.

Еткуча бир луқма эт бедод ила,
Еб улус мағзин ўкуш фарёд ила.

Тенгри қисм этконни еб, эй зори дун,
Лек ўлуб дунларга муҳтожу забун.

Қайси сайдеким, сен они овлабон,
Қушчи ташлаб табл чолиб қовлабон.

Сен ўзунгдин бир забунроқ чун топиб,
Жуъдин беҳуд учуб, етгоч қолиб.

Топшуруб элга, итоат айлабон,
Қушчи бергонга қаноат айлабон.

Бу забунлуқлар била мунча газоф,
Ҳам қилиб изҳор ургон чоғда лоф.

Гар ҳамият бўлса эрди ё уёт,
Бўлмағай эрди уётингдан ҳаёт.

Лек чун нодонлигинг голибдурур,
Нафс мундоғ ёваға роғибдурур».

«Кӯҳие тоғ ичра бир ойиғ тутуб,
Ўргатиб эрди они кўп қон ютуб.

Ром бўлгунча еб эрди ул саёғ —
Кунда икки қатла ўлгунча таёғ.

Очлиғ бирла таёғи беҳисоб,
Ичу тошин айлабон бетўшу тоб.

Ўйлаким солса ёғоч ҳар чирадаст,
Ўзга сори ул бўлуб туфроққа паст.

Ҳам эшикларда ўюнчилик этиб,
Ҳам уйи сори ўтунчилик этиб.

Юклабон эғнига беандоза юк,
Юк таширдин қолмайин эғнида тук.

Ҳар жафоким мумкин ўлғай тортибон,
Жаҳлдин нафсида пиндор ортибон.

Гаҳ хаёл айлабки қоплон бошини —
Ёнчқой отиб макру удвон тошини.

Гоҳ гумон улким, йўлуқса шарза шер,
Туъма айлаб қорнини ёриб далер.

Бу сифат туъма хаёл этти баса,
Токи охир бўлди итлар туъмаси.

Ҳар замон бу ҳарза қилмоқтин гумон,
Халқ ичинда сен ҳамонсен, ул ҳамон».

LVII

Шунқорнинг узри

Деди Шунқор: «К-эй улусқа роҳбар,
Амринга тобеъ келиб огоҳлар.

Манга Ҳақ бир рутба зоҳир айламиш,
Ким бори қушларга қодир айламиш.

Борча шаҳлар чун мубоҳидур манга
Исм қушлар подшоҳидур манга.

Бошима олтун тумоға тожи зар,
Чун мени ҳақ бўйла қилмиш тожвар.

Сен чу воқифсен бори ҳолотима,
Хайл аро ҳам зотима, ҳам отима.

Хуб эмас бир шаҳ қўюб бошиға тож,
Ўзга шаҳға зоҳир этмак эҳтиёж.

Шоҳлиғ ойинига рожеъ бўлай,
Невчун ўзга шоҳға тобеъ бўлай?»

LVIII

Ҳудҳуд жавоби Шунқорға

Деди Ҳудҳуд: «К-эй фақири тийрарой,
Бу ҳаёлинг зотинга ваҳшатфизой.

Буки шаҳлиққа таҳаввурдур санга,
Бас ажаб ботил тасаввурдур санга.

Эй басо зангики, келди тийра зот,
Ким анга халқ ичра Кофур ўлди от.

Исм аро султонун шаҳ шоеъдурур,
Бу бори арзолға воқеъдурур.

Ҳар киши эрмен дебон эрму бўлур,
Келмас ишин илкидин дерму бўлур.

Қавми нодонким, дегайлар, сени шоҳ,
Бутни ё ўтни дегондекдур илоҳ.

Зотинга шатранж шоҳидур адил,
Ким ўзидек ўтрусидадур бадил.

Не шаҳ ўлғойким, они ҳар дун хас —
Кўкка элтиб, ерга урғай ҳар нафас.

Ул шаҳу сен шаҳ эрур беҳад йироқ,
Бўйла шаҳлиғдин гадолиғ яхшироқ».

LIX

Ҳикоят

«Хисраве тарҳ этти бир фархунда сур,
Кишвар аҳлига аён бўлди сурур.

Онда зийнат ҳадду поёндин фузун,
Ҳарнеким бўлғай гумон, ондин фузун.

Боғладилар мулкин ойин сар-басар,
Шаҳр элинда зебу тазйин сар-басар.

Санъат аҳли боғлабон бисёр тоқ,
Меҳри рахшон авжидек юз чортоқ.

Таъбия боғлаб баса аҳли ҳунар,
Тоғиб ондин мулку кишвар зебу фар.

Кўб ажуба зоҳир айлаб рўзгор,
Ўз фусунидин бўлуб омўзгор.

Ҳар киши лаъбе қилиб кулмак учун
Ишрат ортиб, ҳузн ўқсулмак учун.

Жамъ аро бир қалтабони беҳаё,
Отин айлаб подшоҳи бўрё.

Бўрёдан сар-басар кисват анга,
Содогу қалқон ила роят анга.

Ўзидек ёсаб нечани ёр сара,
Йўқ сара, неча лаими масхара.

Базм майдони аларға жилвагоҳ,
Зоҳир айлаб бидъате ҳар дам табоҳ.

Ўзни шоҳи кишваройин соғиниб,
Ҳарне қилса ҳазл ила чин соғиниб.

Чунки охир бўлди суру таъбия,
Тутти ул аблаҳ ўзига таъзия.

Чатр ила тожин бошиға урдилар,
Бўрё тўнин бузуб куйдурдилар.

Бўлди бу ҳангомадин оғаҳлиғи,
Ким тамасхур эрмиш онинг шоҳлиғи».

LX

Бургут узри

Кирди Бургут ўртаға, яъни Уқоб,
Деди: «Эй қушлар аро моликриқоб!

Манга ҳолат ўзга қушлардек эмас,
Қумрию булбулдек эл васфим демас.

Савлатим муфритдурур, қаҳрим — ямон,
Тоғ мулки ичра менмен қаҳрамон.

Неча каклик туъмадур ҳар кун манга,
Бўлмаса бу, уйқу келмас тун манга.

Туьма истаб чун ҳаво туттум бийик,
Эмин эрмас не қулону не кийик.

Улки бўлғай бўғзи бу янғлиғ улуғ,
Йўл нетиб қатъ айлағой бўлмай озуғ.

Мени бу йўлда қанот кўп солди тут,
Қорин оч қолғоч — йиқилиб қолди тут».

LXI

Худҳуд жавоби Бургутға

Деди Худҳуд: «К-эй хадиви комкор,
Қўрмаган бир сендек аҳли рўзгор.

Ҳам йигитлик васфи лойиқ зотинга,
Ҳам мусаллам паҳлавонлиқ отинга.

Ҳайф бу минқору чанголинг сенинг,
Фарру шавкатлиғ пару болинг сенинг.

Сенки мақсуд истай, эй баднафси дун,
Азм этордин бўйла бўлгойсен забун.

Озим ўлмай йўлға солгойсен қанот,
Чангу минқору қанотингдин уёт.

Мунча бирла ўзни тавсиф эткосен,
Зўру шавкат бирла таъриф эткосен.

Паҳлавону қаҳрамон ул бўлди, ул —
Ким кечиб жонидин эткой азми йўл».

LXII

Ҳикоят

«Бор эди бир паҳлавони зўргар,
Беҳунарлиғ фаннида соҳибхунар.

Чоштгоҳ ер эрди ўн ботмон таом,
Ёна мунча айлар эрди қут шом.

Бу икки ҳангомнинг мобайни ҳам,
Ёна мунча ўтлар эрди бешу кам.

Зўрлар айлар эдиким пили маст,
Қилса топқай эрди андоми шикаст.

Иттифоқо ҳодисоти рўзгор
Мулк аро қилди бузуглуғ ошкор.

Ўйлаким бўлгоч аён андоқ бало,
Вожиб ўлди мулк аҳлига жало.

Халқ ўзга мулк азми эттилар,
Жон овучлаб бош олибон кеттилар.

Зўргар ҳам айлади ҳамроҳлиқ,
Йўқ анга йўл ранжидин огоҳлиқ.

Йўл узунроқ тушти-ю обод йўқ,
Қилголи баднафс эл нафсини тўқ.

Зўргар чун топмади бир кун физо,
Бошлади ўз ҳолига тутмоқ азо.

Чун иккинчи кунга етти паҳлавон,
Кетмиш эрди жисмидин тобу тавон.

Лек учунчи кун анга бебарглик,
Айлади зоҳир биёбон марглик.

Қатъ этиб йўлни яёқ атфол ҳам,
Ҳар тараф икки букулгон зол ҳам.

Икки-уч кун тортибон ранжу ано,
Маъман ичра комлар топиб яно.

Паҳлавон топиб бу меҳнатдин шикаст,
Ўйлаким бўлди ажал йўлинда паст».

LXIII

Куф узри

Зоҳир этти ажз аҳволини Куф:
«Ким эрурмен мен заифу, йўл — махуф.

Уткарибмен умрни вайронада,
Бошима емрулгудек кошонада.

Барча авқотим ўтуб андуҳ ила,
Мотам аҳлидек фиғону вуҳ ила.

Ганж умидига фиғонлар кўргузуб,
Лек ул уммид ила ўзни бузуб.

Дебки, гарчи торттим умрумда ранж,
Бок эмас бир кун насибим бўлса ганж.

Менки ганж уммедидан девонамен,
Кеча-кундуз сокини вайронамен.

Бу узун йўлдин мени тутқил маоф,
Мен киму Симурғ бирла кўҳи Қоф».

LXIV

Ҳудҳуд жавоби Куфга

Деди Ҳудҳуд: «К-эй ишинг макру ҳиял,
Қасди жонинг айлабон тўли амал.

Ер тутуб кўнглунгда уммиди маҳол,
Ким вуқўиға онинг йўқ эҳтимол.

Филмасал, билфарз топсанг ҳам бу ганж,
Қил хаёл, эй нотавони гуссасанж.

Ким не бўлгай баҳранг ондин жуз бало,
Ҳардам ўзга ғамға бўлмоқ мубтало.

Ул балолар бирла ўлмак хору зор,
Ганж тутмоқ душман илкида қарор».

LXV

Ҳикоят

«Бор эди бир мулк аро девонае,
Кеча-кундуз маскани вайронае.

Ганж умиди бирла умрин ўткозиб,
Ҳар дам ул вайрона бир ёнин қозиб.

Иттифоқо, баски чекти ранж ул,
Бахти бир кун ганжга бошқарди йўл.

Бир эшик бўлди аён нақби аро
Кирди эрса: бир улуғ ишратсаро.

Қирқ хум онда Фаридун ганжидек,
Йўқ Фаридун, балки Қорун¹ ганжидек.

Кўрмагидин телба этти тарки ҳуш,
Етти ногоҳ бир лаими сахткўш.

Кўрди ул вайронада девонани,
Ҳуш зойил қилғучи хумхонани.

Кўрмай ул мажнунни мужрим чекти тиғ,
Қонини ганж узра тўкти бедариг.

Ганж эрди умре онинг вояси,
Борди ганж устида жон сармояси».

LXVI

Ҳумой узри

Бошлади узрини соҳибфар Ҳумой,
Деди: «Эй саргашталарға раҳнамой.

Ондадур иқболдин поям менинг,
Ким берур таhti шараф соям менинг.

Зотима онча шараф берса илоҳ,
Ким менинг соям гадони қилса шоҳ.

Мен яна шоҳ истамак, яъники не?!
Ўзни ранжур айламак, яъники не?!

Қилмоғим хушроқ ҳавое жилвагоҳ,
Бермагим соямда шаҳларға паноҳ.

LXVII

Ҳудҳуд жавоби Ҳумойға

Деди Ҳудҳуд: «К-эй сўзунг афсонае,
Ким они қилғой баён девонае.

Улки зотингда балоҳат чоғламиш,
Санга бу янглиғ сақифа боғламиш.

Ким етар соянгдин элга шоҳлиғ,
Санга бовар қилдуруб гумроҳлиғ.

Шоҳлар тарихиким мастур эрур,
Қайсининг васфида бу мазкур эрур?!

Ким они шоҳ айламиш соянг сенинг,
Ким эрур бу муддао воянг сенинг?

Бу ғалат афсона шод айлаб сени,
Бўйла фосидэътиқод айлаб сени.

Филмасал бўлса бу даъво рост ҳам,
Келса сендин бу сифат беҳост ҳам.

Берса элга шоҳлиғ ҳаййи вадуд,
Сен де бориким, санга ондин не суд?

Туъманг итдек дашт аро қолғон сўнгак,
Турфароқ бу ишки, қоқшолғон сўнгак.

Билгил, эй ботил хаёл ичра асир,
Ким эрур ҳолингга лойиқ бу назир».

LXVIII

Ҳикоят

«Соҳили Уммонда савдопеша хайл,
Баҳр савдосида судандеша хайл —

Берсалар беш-ўн дирам, ғаввоси дун —
Баҳр ичра солур ўзни сарнигун.

Жонни юз ранж ўқиға айлаб ҳадаф
Баҳр қаъринда иликлар бир садаф.

Ул садаф ичра анга минг донадур,
Ё агар худ бир дури шоҳонадур —

Ким эрур ул шоҳ тожи равнақи,
Онгла они музд берганнинг ҳақи.

Тожир олиб ул сифат нақди азиз,
Ахз этиб ғаввос бир-икки пашиз.

Ул олиб музду санга ул доғи йўқ,
Ит киби айлаб сўнгак нафсингни тўқ.

Оқил эрсанг кўп дема мундоқ газоф,
Ким саросар бу сўзунг бордур хилоф».

LXIX

Ўрдак узри

Ўрдак оғоз этти: «К-эй фархунда зот,
Сув била бўлмиш манга қойим ҳаёт.

Ондин ойру музтарибмен қайғудин,
Ұйлаким тушкай йироқ болиғ су(в)дин.

Чун сув ичра зотима таскин бўлуб,
Покдоманлиғ манга ойин бўлуб.

Поклик чун сувдин эттим иктисоб,
Лойиқ ўлди васфима ҳуснул-маоб.

Бўлмасам бир лаҳза ориғ сув аро,
Фурқатида айларам юз можаро.

Мавждин сажжодани солиб су(в)да,
Кўргузуб мақсуд юз ул кўзгуда.

Сувдадур мақсудума чун етмагим,
Бас хатодур ўзга ён азм этмагим».

LXX

Ҳудҳуд жавоби Ҳудакка

Деди Ҳудҳудким: «Хато сўз келди бу,
Ким дединг, эй пок юб ақлингни су.

Сувғаким сажжода солибмен дединг,
Чуғз ҳолидин магар ғофил эдинг.

Покдоманлиғ қилибмен фан дема,
Ўзни сувда ғайри тардоман, дема.

Пок эсанг недур суға чўммоқ ишинг,
Кеча-кундуз ғўта урмоқ варзишинг.

Фисқ тухмин нафс аро улким торир,
Сув аро ҳар ғўтаким урди орир.

Не жанобатдур бу-ю бебоклик,
Ким чўмуб тун-кун етишмас поклик.

Эр эсанг, оллингдадур баҳри фано,
Чумгилу қилгил ўзунгни ошно».

LXXI

Ҳикоят

«Ҳинд дарёсида эрди тожире,
Суду савдо шевасида моҳире.

Мояи савдо димоғига тушуб,
Ғарқи баҳри фикр ўлурға ёвушуб,

Тутмайин бир мулкда ўн кун мақом,
Айлагач савдо су(в)ға айлаб хиром.

Йиллар айлаб эрди бу янглиғ сафар,
Баҳрни онглаб ҳар офатдин мафар.

Макка атрофин сув ичра айлониб,
Фарз адо этмай, яқин етгоч ёниб.

Халқ дебким, бўл мушарраф ҳажга ҳам,
Майл бермай ул тараф ҳирси дирам.

Токи бир кун тушти дарё узра мавж,
Кемага ер гаҳ ҳазизу гоҳ авж.

Бўлди тожир лужжаи савдода гарқ,
Лек бўлди кемаси дарёда гарқ.

Бермади дарё хаёли ҳажга йўл,
Токи бир болиққа бўлди тўма ул».

LXXII

Товуғ узри

Товуғ этти бўйла узрин ошкор:
«К-эй туюр ичра раиси тождор.

Биз иковга тож рӯзи қилди ҳақ,
Лек ҳар бирга бир иш қилди насақ.

Санга айлаб роҳбарлиғни ато,
Қилди қушларға раису пешво.

Манга берди савти дилкаш бардавом,
Элни тоатқа тиларга субҳу шом.

Улки махлуқ этти сунъи ваҳшу тайр,
Бизга таскин рӯзи этти, санга — сайр.

Чун саромад келди эрликда хурӯс,
Ҳақ анга берди неча зебо арӯс.

Тутти ҳарён сайр қилмоғдин маоф,
Ул киму Симурғ бирла кўҳи Қоф?»

LXXIII

Ҳудҳуд жавоби Товуғқа

Деди Ҳудҳудким: «Бу сўз беважҳ эмас,
Гар киши бу сўзни ҳолидин демас.

Бор онингдек қушки очмай болу пар,
Сидра шохи устида айлар мақар.

Келди хилватгоҳи онинг анжуман,
Сайр этар, лекин ери доим ватан.

Аршпарвоз ўлдию сидранишин,
Элға зоҳир айламай парвоз ишин.

Эрмас ул Симурғдан айру даме,
Васлидин кўнглиға ўзға оламе.

Етмайин жониға ҳажридин газанд,
Сурати васлида ҳар дам нақшбанд.

Боши узра мавҳибат тожи онинг,
Жилвагоҳи васл меърожи онинг.

Васлдин мамлу, вале дам асрабон,
Файрдин ҳолини мубҳам асрабон.

Васл юз минг дурридин кўнглида жўш,
Лек ўлуб оғзи садаф янглиғ хамўш.

Ул қуш эрмассен сен, эй хорижнаво,
Ҳарзагарду ҳарзагўю беҳаё.

Фисқи муфрит кеча-кундуз варзишинг,
Бежиҳат гавфоу қичқирмоқ ишинг.

Юз ямонлиғ бирла шанъат айлабон,
Яхшиларға ўзни нисбат айлабон.

Сустлуглар бирлаким қилдинг аён,
Демагил ўзни хурўс, эй мокиён».

LXXIV

Қушлар ўз нисбатларин Симурғга Ҳудҳуддин сўргонлари

Ҳар бири бир узрким қилди хитоб,
Берди чун Ҳудҳуд анга шофий жавоб.

Нуктадин ожиз бўлиб ул лаҳза хайл,
Қилмадилар ўзга узр айтурға майл.

Барчани саргашта айлаб заъф ҳол,
Муттафиқ Ҳудҳуддин этдилар савол:

«К-эй сенинг зотинг раёсат гавҳари,
Бошинга лойиқ ҳидоят афсари.

Сайр аро қатъи биёбон айлаган,
Тайи маслак улча имкон айлаган.

Йўл рижоу хавфини билган тамом,
Хавфи ислоҳида қилгон эҳтимом.

Биз гуруҳи ожизу зору забун,
Барчани хор айлабон бахти нигун.

Кўнглумизга бўлмагон равшан бу роз,
Жаҳлимиз кўптин кўпу, илм — оздин оз.

Заррадек саргашта аҳволу ҳақир,
Ул камол авжи уза меҳри мунир.

Манзилатда чархи олийдин рафеъ,
Фушат ичра Арши аъзамдин васеъ.

Ул келиб ортуқ тўқуз афлокдин,
Лек биз ўксук баса хошокдин.

Бизга онинг бирла нисбат не экин?
Ё бу нисбат ичра ҳикмат не экин?

Шоҳлар шоҳи келиб ул подшоҳ,
Биз гадоларнинг гадойи хоки роҳ.

Бизга маълум этки, бас мажҳул эрур,
Ақл онинг идрокидин маъзул эрур.

Биз ҳақиру, олий онинг ҳазрати,
Қатранинг дарёга недур нисбати?»

LXXV

Ҳудҳуд қушларга жавоби ва Симуриг зухуридин хитоби

Берди Ҳудҳуд қавмга мундоқ жавоб
Ким: «Ўшал шоҳаншаҳи олижаноб —

Ганж эрди, лек махфий зот анга,
Ёшурун ҳусн эрди, йўқ миръот анга.

Ўз зуҳурин чун таманно айлади,
Чиқти-ю аввал тажалло айлади.

Бу тажаллоси аро хуршедвор,
Юз туман минг соя солди ошкор.

Сояким покиза бўлди жилвагар,
Айлади ул сояға кўпрак назар.

Барча олам қушларининг сурати,
Билгил, онинг сояи пурҳикмати.

Чун муҳаққақ бўлди бу ҳикмат санга,
Бўлди туз Симурғ ила нисбат санга.

Бу сенга маълум чун бўлди яқин,
Фош қилма розни, эй хурдабин.

Кимга бу кашф ўлди мустағрақдур ул,
«Ҳошалиллоҳ!» ким дегайсен ҳақдур ул.

Ҳаққа мустағрақни бўлмас ҳақ демак,
Бўлгай они ҳаққа мустағрақ демак.

Сен чу фаҳм эттингки, кимга соясен,
Ўз яқинингда қавий сармоясен.

Соя истай бўлмаса гар жилвагар,
Билки Симурғ ўлмас эрди соявар.

Ўзни Симурғ истаса эрди ниҳон,
Сояси бўлмас эди ҳаргиз аён.

Сояфканнинг вужудидин далил,
Соя зоҳир бўлмоғин таҳқиқ бил.

Кўзларинг Симурғбин гар бўлмағай,
Кўзгудек кўнглунг мунаввар бўлмағай.

Кимки ул юзни кўрар, кўр кўз эмас,
Ҳар неким дер ғайр — ортуқ сўз эмас.

Истади ҳусниға ошиқлиғни фош,
Кўзгу пайдо қилди андоқким қуёш.

Токи онда жилваи ноз айлағай,
Ҳусниға ошиқлик оғоз айлағай.

Бўлди ул кўзгу — кўнгул, эй аҳли дил,
Ким ҳақ анда жилва айлар муттасил.

Ул қилибон жилваи ҳусн ошкор,
Сен кўнгул бирла анга оинадор».

LXXVI

Ул шоҳ ҳикоятим, ҳуснини зоҳир қилурға кўзгуни васила қилди

Бор эди шоҳе — жамол авжида моҳ,
Моҳ пайкарлар — сипаҳ, ул эрди шоҳ.

Қоматидин сарвға афкандалик,
Оразидин меҳрға шармандалик.

Олам ошуби келиб рухсораси,
Муҳлик ул рухсорининг наззораси.

Ҳусни ғавғоси жаҳон ичра тушуб,
Ишқининг яғмоси жон ичра тушуб.

Ончаким ҳусни жаҳоноро анга,
Юз минг онча нозу истиғно анга.

Чиқса гоҳи отланиб майдон аро,
Солса эрди раҳшини жавлон аро.

Ҳар киши оллига келса ул замон,
Ҳуснини кўрмак ҳамон, ўлмак ҳамон.

Бўлмиш эрди ўлғон элдин банд йўл,
Сайр этиб ёнғунча жавлонгоҳин ул.

Ҳуснидин офоқ аро ғавфо эди,
Зулмидин жон мулкига яғмо эди.

Халқ беҳад қатлидин топти малол,
Элга юз кўргузмагин қилди хаёл.

Кўзгу ҳукм эттики пайдо қилдилар,
Тахти оллинда муҳайё қилдилар.

Қасри оллинда ясатти манзаре,
Онда насб этти чу равшан ахтаре.

Ўзи ҳуснига назар солур эди,
Баҳра эл ҳам аксидин олур эди.

То бу янглиғ кўзгу тартиб этмади,
Ҳуснидин нозирға баҳра етмади.

Ҳам ўзи ҳуснидин ўлди баҳравар,
Баҳра ҳам топти онга қилғон назар.

Сен бу кўзгуни кўнгул қилғил хаёл,
Ким солур аксини онда ул жамол.

Қасри — тан, онда кўнгулни кўзгу бил,
Кўзгуда шаҳ ҳуснини наззора қил.

Бермайин бу кўзгуга аввал жило,
Акс анда солмағай ул подшо.

Онглағил ул ҳусн аксин кўзгуда,
Сен тамошосига турғон ўтруда.

Кўзгу равшанроқ неча қилса зуҳур,
Зоҳир ўлғай акс онда беқусур.

Искандарнинг элчиликка борғони ҳикояти

«Бир кун Искандар¹ бу ойин айлади,
Элчиликка ўзни таъйин айлади.

Айлади Симургни ул номвар,
Ул кабутардекки бўлғай номабар.

Борди ул кишварғаким борғай расул,
Айлади онда расулона нузул.

Деди элга будур Искандар сўзи,
Турфа буким, эрди Искандар ўзи.

Элчилардек сўз баён айлар эди,
Ўзи ўз ҳукмин аён айлар эди.

Эл не билсунларки, Искандардур ул,
Йўқки, қосид, ҳокими кишвардур ул.

Еткуруб аҳкоми номаъдудни,
Элга қосид кўргузуб мақсудни.

Халқнинг мингдин бири билмай бу ҳол,
Ким недур бу парда нақшида хаёл.

Сен доғи шаҳдин қилурсен нукта гўш,
Соғинурсен лек ноқилни Сурўш»².

Билдилар қушлар чу бу гуфторни,
Англадилар пардада асрорни.

Бори мақсудиға рухсат топтилар,
Кому матлубига улфат топтилар.

Ошно сўзлар била ул пешво,
Қилди ул бегоналарни ошно.

Қилдилар бори яна ондин савол,
«К-эй ҳидоят амрида соҳиб камол.

Биз гуруҳебиз бaсe зору заъиф,
Жисм зору жон низору тан наҳиф.

Иш азиму йўл йироқу хавф — кўп,
Нечук ўлғой азмимиз бу йўлда жўп?»

LXXVIII

Қушларнинг йўл кайфиятин Ҳудҳуддин саволи ва онинг жавоби

Берди Ҳудҳуд қавмга мундоқ жавоб
Ким: «Бу янглиғ онглангиз ройи савоб.

Ким бу йўлда ишқдур кулли сифат,
Ишқ аҳлидин йироқдур маслаҳат.

Кимки ошиқдур — анга жондин не бок,
Куфр олиб бермак имондин не бок.

Гар керак ошиққа ўз жононидин,
Саҳл эрур кечмак жаҳону жонидин.

Жон эрур ошиқ йўлида садди роҳ,
Ўйлаким бўлғой биров йўлинда чоҳ.

Фард эрур ошиқ тану жондин доғи,
Ақлу ҳушу куфру имондин доғи.

Ишқ оламсўз эрур, жонсўз ҳам,
Шавқ ўтидин куфру имонсўз ҳам.

Ошиқ ўлғон кечти нангу номдин,
Миллату имондину исломдин.

Лозими ишқ ўлди шавқу сўзи дард,
Барқ янглиғ пўяи гетинавард.

Кимга дарду ишқ муставлидурур,
Тарки жон этмак анга авлидурур.

Кимки жонон сори онинг ройи бор,
Жонга офат етса, не парвойи бор.

Ишқ иши ғам шоми дарду сўздур,
Шамъ анга оҳи жаҳонафрўздур.

Дард келди ишқ сўзидин нишон,
Дард бўлмай ошиқ ўлмас жонфишон.

Мутрибо, туз бир суруди дардноқ,
Соқие, бедардлиғдин мен ҳалок.

Дард жомин тут мени зор этгудек,
Ишқ дарди кўнглума қор этгудек.

То они нўш айлабон жондин кечай,
Ақлу ҳушу дину имондин кечай.

Куфр дайри ичра маъво айлайин,
Азми зуннору чалипо айлайин.

Пири дайр оллида айлаб ўзни маст,
Куйдуруб Мусҳаф¹, бўлойин бутпараст.

Ишқ дайри ичра айлаб ўзни хос,
Жонни имон нангидин айлай халос.

Дайр аро исмои ноқус айлайин,
Бут сужудинда заминбўс айлайин.

Белга маҳкам боғлабон зуннорни,
Ўздин айлай шодмон куффорни».

LXXIX

Ҳикоят

Шайх Санъон¹ восили дарғоҳ эди,
Кўнгли ғайб асроридин огоҳ эди.

Каъбада² автод ила ақтоб аро,
Ўйла эрдиким наби асҳоб аро.

Халқ иршодига росих эрди ул,
Каъбада шайхул-машойих эрди ул.

Остонининг гадои шоҳлар,
Қуллуғига муфтахир огоҳлар.

Ҳар дуоким қилса бир ғамгин учун,
Қўл очиб хайли малак омин учун.

Чехраи мақсуд онинг ўтрусида
Жилва айлаб кўнглининг кўзгусида.

Тўрт юз оллида ашобу мурид,
Ҳар бир андоғким Жунайду³ Боязид⁴.

Чархи аълоға шукуҳидин шикаст,
Арши аъзам ҳиммати оллинда паст.

Дуди офатдин қарорса оламе,
Ёрубон етгач дуосидин даме.

Кимки бўлса бир балога мубтало,
Ул дуо қилғоч, бўлуб дафъи бало.

Воридоти Аршдин пайғомдек,
Воқеоти ваҳй⁵ ила илҳомдек.

Ҳарна кўрса воқеа таъбир анга,
Кўргани-ўқ юзланиб бир-бир анга.

Неча тун бир туш анга кўргуздилар,
Риштаи сабру қарорин уздилар.

Уйғониб ҳолига истиғфор эди,
Юмса кўз ул тушга-ўқ такрор эди.

Ким матофи эрди бир бегона бум,
Айласа маълум, ул бум эрди Рум⁶.

Онда бир дайр ичра эрди зору маст,
Мастликдин дайр элидек бутпараст.

Чун бу туш бўлди мукаррар, ганжи роз —
Деди: «Бўлмас бу балодин эҳтироз.

Кимсага маъво ҳарамдур ё куништ,
Кўрмай ўлмас улча бўлса сарнавишт.

Ботроқ ул кишварға азм этмак керак,
Ҳар қаён тортар қазо — кетмак керак.

Чунки бўлса бизга ул маъво насиб,
Бошимизга ҳарна келса, ё насиб».

Қилди чун ўз ҳолига наззорае,
Топмади бормоқдин ўзга чорае.

Юз ҳарамга қўйди соҳиб инқитоъ,
Қилди юз ошуб ила тавфи видоъ.

Қилди чун минг ҳузн ила тавфи ҳарам,
Рум иқлими сари қўйди қадам.

Топтилар асҳоб чун огоҳлиғ,
Ул сафарда қилдилар ҳамроҳлиғ.

Йўлни қатъ айлар эди пири тариқ,
Тўрт юз аҳли тариқ эрди рафиқ.

Шайхнинг кўнглига савдолар тушуб,
Ким ани зоеъ қилурға ёвушуб.

Ҳар замон бир навъ ўлуб андешаси,
Йўқ бажуз андеша онинг пешаси.

Ҳолида асҳоб тағйир англабон,
Ҳуш ила сабрини бир-бир англабон.

Хослар айлаб савол ул ҳолдин,
Воқиф ўлмай ул ғариб аҳволдин.

Ким саволеким қилиб, топмай жавоб,
Шайхтин кўпрак аларда изтироб.

Бу сифат йўл қатъ этиб мақсад сари,
Қайси мақсад — шиддати беҳад сари.

То қадам қўйдилар ул кишварға тез,
Шайх кўнглида вале юз рустахез.

Ҳар нафас бир буқъани айларда сайр,
Маръи ўлди ногаҳон бир турфа дайр.

Тоқи онинг чарх тоқи бирла жуфт,
Жуфту тоқи ичра кўп рози нуҳуфт.

Тоши андуҳу балият тоғидин,
Кирпичи дарду бало туфроғидин.

Зебу кошисиға юз тарҳи тааб,
Кўргузуб юз навъ нақши булажаб.

Гурфалардин фитналар наззорагар,
Қилғоли бечорау, йўқ чорагар.

Ишқ айнидин ёруқ ҳар равзани.
Лек ул равзан балолар маскани.

Кунгуридин рахналар имон сари,
Ишқ шайнининг намудори бари.

Таъбия ҳар кунгурида тошлар,
Ишқ тиғидин кесилган бошлар.

Аҳли дин бошиға паррон қилғали,
Олам узра сангборон қилғали.

Фитна хайлига мамар дарвозаси,
Фитнагар тоқи сипеҳр андозаси.

Ҳалқаи занжирида юз минг фунун,
Ҳалқаи савдоу занжири жунун.

Ишқ ўтидин онда юз оташкада,
Ҳар бирида юз туман савдозада.

Дайр узра тийра дуди ҳайъати
Зоҳир айлаб қуфру исён зулмати.

Дайр мундоқ кўрмайин то қилди сайр,
Куфру имон аҳлига бу эски дайр.

Шайх жисмидин бориб ул ерда тоб,
Кўнглини бетоқат айлаб изтироб.

Заъф муставли бўлуб ҳар дам анга,
Жилва айлаб ўзга бир олам анга.

Нозир эрди ҳар тараф ошуфтавор,
Бир тараф тушти кўзи беихтиёр.

Манзаре, ондин осилгон бир тутуқ,
Бир қуёшқа ул бўлуб қавси уфуқ.

Елдин ул бурқаъ чу бўлди бартараф,
Ул қуёш анвори тушти ҳар тараф.

Не қуёшким, юз қуёш девонаси,
Ҳусни шамъи даврида парвонаси.

Пайкари руҳи мусаввардин мисол,
Руҳга ҳар лаҳза ондин ўзга ҳол.

Ҳур суратлиғ паризоди ажаб,
Гулжабинлиғ сарви озоди ажаб.

Руҳни ошуфта айлаб ҳайъати,
Юз ажаб суратга солиб сурати.

Суратидин мунфаил ҳуру пари,
Талъатидин офтоби ховари.

Юзи нурафшон, сочи зулматфишон,
Нуру зулмат куфру имондин нишон.

Юз уза зулфин чу мушкафшон қилиб,
Зулмат ичра нурни пинҳон қилиб.

Сочи нур аҳлига зулмат олами,
Аҳли савдонинг саводи аъзами.

Қоши савдойи улусқа янги ой,
Янги ой девонаға ҳайратфизой.

Қоши тоқи ичра офатлиг кўзи,
Дайр тоқида анингдекким ўзи.

Кирпиги кўз даврасида ҳар тараф,
Фитна хайлидин кўзи даврида саф.

Кўзки бўлди холи онинг остида,
Нуқта ёзилгон балонинг остида.

Ул бало остида, юз устида хол,
Иккисининг нуқтасидин бил мисол.

Ғайб сирридин бериб оғзи нишон,
Ўзи ғайб аҳлидек, аммо бенишон.

Лаъли жони хасталарнинг марҳами,
Нутқида Исои Рухуллоҳ дами.

Ул муфарриҳ мояси ёқут ўлуб,
Бу нафасдин хаста жонға қут ўлуб.

Ҳам занахдонида юз минг жон асир,
Чоҳида юз Юсуфи Канъон⁷ асир.

Зулфидин солса чиқорурға каманд,
Кўпрак айлаб бу каманд ул элни банд.

Тавқи ғабғаб ул зақан остида нун,
Обиҳайвонға ҳубоб, аммо нигун.

Ҳам қадининг нахлига жон жилваси,
Ҳам хироми обиҳайвон жилваси.

Күз била лаъли ажаб санъат тузуб,
Ҳар неча ул ўлтуруб, бу тиргузуб.

Жисму гулгун кўнглоки гул узра гул,
Кўрмагидин тобсиз юз минг кўнгул.

Кўйлак узра неча ҳулла ранг-ранг,
Санъатида жон чекиб Руму Фаранг.

Ҳулла ранги нечаким қотил бўлуб,
Атридин юз жон яна ҳосил бўлуб.

Кофири қотил кўзига барча ком,
Буки — дин аҳлига солгой қатлиом.

Кимки айлаб сочи зуннорин хаёл,
Дину имонини айлаб поймол.

Ҳусну лутфи жон аро ер тутқудек,
Бир аёқ сув бирла балким ютқудек.

Шуълаи ҳусни солиб давронга ўт,
Оташин лаълидин аммо жонга ўт.

Толиб оташгоҳ ишқин аҳли ҳуш,
Порсосўзандау зуҳҳодкуш,

Қаср уза бу шакл ила тарсо қизи,
Бал қуёш айвонида Исо қизи.

Шайх кўнглига чоқилғоч ўйла барқ,
Шуъла дарёсиға жони бўлди ғарқ.

Асради ўзни кўп истиғфор этиб,
Оғзида «Лоҳавл»ни⁸ такрор этиб.

Шўх очқоч шуълаи рухсорини,
Ўртади «Лоҳавлу» истиғфорини.

Бўлмиш эрди жисми туфроққа нигун,
Бир дам ул уйға асо бўлди сутун.

Орқасин қўйди даме деворға,
Ҳайрат айлаб ул ғариб осорға.

Ҳам асо, ҳам жисмиға етти шикаст,
Ҳолидин бордию бўлди ерга паст.

Тушти жони покфаржомиға ишқ,
Кирди қондек етти андомиға ишқ.

Гоҳ беҳол эрди, гоҳ ўз ҳолида,
Лол ўлуб асҳоб анинг аҳволида.

Ҳайрат айлаб бир-бирига боқибон,
Бош қуйи айлаб, овучлар қоқибон.

Ҳолиға оқшомғача ҳайрон қолиб,
Балки ўз ҳолиға саргардон қолиб.

Тун саводи қилди чун кунни қаро,
Зулмати куфр ул сифатким дайр аро.

Ул қаро кун бошиға келган қори,
Рўзгори ҳам қаро тобеълори —

Қолдилар муғ дайрининг туфроғида,
Қайси туфроғким, балият тоғида.

Шайхнинг оллиға келди ўйла кун,
Ким киши кўрмайдур андоғ тийра тун.

Кўкка ёйиб пардаи идборлар,
Ҳарён ахтардин қоқиб мисморлар.

Чарх ашкин оқизурға дуд этиб,
Кўкнинг атрофини қийрандуд этиб.

Топибон гардун таҳаррукдин фароғ,
Ўрнидин тебранмай ул янглиғки тоғ.

Чарх дард аҳлиға бедод айлабон,
Тоғ-тоғ андуҳ ижод айлабон.

Даҳрни ул тоғларда ёшуруб,
Юз туман минг тошлар ҳам ёгдуруб.

Кўзларин гардун қилиб ахтарфишон,
Шайх аҳволиға мотамдин нишон.

Барча даҳр аҳлиға бу мотамсаро —
Кийдуруб онинг азосида қаро.

Шайх мазлumu гирифтору наҳиф,
Тушмаган иш бошиға тушган заиф.

Ишқи золим зулмидин зору низор,
Дайр туфроғида ётиб хору зор.

Ишқ ёқиб жисм ила жониға ўт,
Куфр солиб дину имониға ўт.

Ашқ аро ётиб, вале оғзи қуруб.
Кўнгли ўти шуъла оғзидин уруб.

Ишқ айлаб рўзгорин ҳам қаро,
Тун худ айлаб йўқу борин ҳам қаро.

Юз бало жониға чун бўлди насиб,
Дер эди ҳолиға йиғлаб ул ғариб.

Ким: «Бўлур ҳар лаҳза ранж афзун манга,
Не эдиким қилдинг, эй гардун, манга!

Офиятдин ишқ сори бошладинг,
Юз ёнар ўт ичра олиб тошладинг.

Кўзга аввал кўргузуб меҳри мунир,
Ёшуруб, ғам шомиға қилдинг асир.

Қайси шоми ғамки, кўк жавфи аро,
Офариниш оразин қилдинг қаро?

Дўзахи ғам дуди оламини тутуб,
Шуъласин кўнглум ўтидин ёрутуб.

Аллоҳ! Аллоҳ! Не кечадур бу кеча!
Саъб мундоғ, ё Раб, ўлғайму кеча?!

Ўткарибмен кўп суубат кечалар,
Кўрмадим мундоғ уқубат кечалар!

Тун эмас — дўзах ўтининг дудидур,
Ё фалакнинг оҳи қийрандудидур.

Бўйла тун, ё Раб, намудор ўлмасун,
Анда ҳеч одам гирифтор ўлмасун.

Билмон, оё тун балосинму дейин,
Манга тушган кун балосинму дейин!

Жисму аъзову ҳавосу ақлу ҳуш
Ишқдин бўлдилар андоғ пардапўш.

Ким дегайсенким бири мавжуд эмас,
Ишқ бедодида жуз нобуд эмас.

Пайкаримда онча йўқ тобу тавон,
Ашқдек кўйида бўлгунча равон.

Бошима қувват йўқ онча урғоли,
Тош уза ғам фартидин синдурғоли.

Кўз қани ул ой юзига солғучи
Ул қуёш анворидин нур олғучи.

Юз қани суртарға ул даргоҳға,
Қул тазарруъ айлагандек шоҳға!

Қўл қани кўксумға хоро урғудек,
Бошима туфроғлар совурғудек!

Ҳуш қани айлагунча ўзни забт,
Бермагунча йўл димоғ уйига хабт.

Қани ақл этгунча иш тадбирини,
Қилғучи вайрон кўнгул таъмирини?

Қани сабр этгунча дардим чорасин,
Ё даво қилгунча бағрим порасин?

Фам егунча ҳолима қони кўнгул,
Ким эрур ҳоло ўлук сони кўнгул.

Бир нафас ургунча бори жон қани,
Ким кўнгулдек ҳам топа олмон ани.

Манга бу йўл не балолиғ йўл эди,
Ҳар неким андин батар йўқ — ул эди.

Кош ҳаргиз бўлмағай эрдим тирик,
Умрни кўргунча бу янглиғ ирик.

Нетти етса эрди бир барқи хатар,
Қўймаса эрди вужудумдин асар.

Дўстлар, нетти мадад еткурсангиз,
Жамъ ўлуб мен зорни ўлтурсангиз!

То қутулса даҳр оримдин менинг,
Даҳр эли афғону зоримдин менинг.

Жонима, ашоб, тиғи қатл урунг,
Куйдуруб, ҳарён кулумни совурунг.

То жаҳонда бўйла расво бўлмайин,
Бир ўлай, юз қатла ҳардам ўлмайин!»

Ҳолиға асҳоб ҳайрон йиғлабон,
Ҳардам онинг дардидин қон йиғлабон.

Бўлубон жамъ ул гуруҳи мустаманд,
Шайхқа ҳар бир бериб бир навъ панд.

Шайх аларнинг пандини фаҳм этмайин,
Нукта маънисига доғи етмайин.

Ақл мезони била қилди хитоб,
Ишқ таврида топиб ондин жавоб.

Бири деб: «К-эй муршиди арбоби дин,
Хоки роҳинг сурмаи аҳли яқин.

Кимса йўлинда бўлур бу воридот,
Ўзни забт этган топар хайру нажот».

Деди: «Эй фарзанд, де ўзлук қани,
Токи мен ҳам забт қилгайман ани».

Бири дебким: «Бу эрур шайтон иши,
Зикр ила ондин топар махлас киши».

Шайх деб: «Жамъият анда шарт эрур,
Мен паришонман, не хосият берур».

Бири деб: «К-эй муқтадои аҳли роз,
Бу бало дафъига вожибдур намоз».

Шайх дебким: «Урма бу маънида дам,
Телбадурмен, телбага йўқтур қалам».

Бири дебким: «Қўп, таҳорат айлагил,
Элга тоатқа ишорат айлагил».

Шайх деб: «Йўқ кўз ёшимдин ўзга сув,
Қон келур ҳардам боғирдин кўзга сув».

Бири дебким: «Ғусли пок айлаб кўнгул,
Фориг эт ғамдинки — будур тўғри йўл».

Шайх дебким: «Ғарқаи баҳри фано —
Бўлмишам, мендин на истарсан яно?»

Бири деб: «Тасбеҳингга машғул бўл,
Бу паришон ҳолдин маъзул бўл».

Шайх деб: «Тасбеҳ узди торни,
Чектим андо риштаи зуннорни».

Бири деб: «Мисвокка қил илтижо,
Оғзинга солиб кетур суннат бажо».

Шайх деб: «Мисвок агар қилсам ҳавас,
Ажзу ҳайрат бармоғи оғзимда бас».

Бири деб: «Саҳве агар тутти вужуд,
Узриға туфроғ упуб қилғил сужуд».

Шайх дебким, оқизиб қон ёшни,
«Олмоғумдур бу эшикдин бошни».

Бири дебким: «Румға бўлди сафар,
Каъбани қилмоқ керак эмди мафар».

Шайх дебким: «Онда қилғонни талаб,
Мунда топдим, не чекай ул ён тааб».

Бири дебким: «Юзланиб сахро сари,
Вақтидур азм айласа Батҳо⁹ сари».

Шайх дебким: «Мунда топтим они ман,
Рум борида нетай Батҳони ман».

Бири дебким: «Чун сафар бўлди тамом,
Айламак хуштур ватан сори хиром».

Шайх дебким: «Гўйёким зулминан
Бизга дайр эткандурур асли ватан».

Бири дебким: «Чун машойихқа бу иш —
Етса, бизга етгай асру сарзаниш».

Шайх дебким: «Йўқ алар бирла ишим
Ким харобот ичрадур истар кишим».

Бири дебким: «Важду ҳолотинг қани?
Зухд ила покиза авқотинг қани?»

Шайх дебким: «Дайр аро ҳолот эрур,
Ким туфайли ўйла юз авқот эрур».

Ул кеча ул қавм уруб юз печу тоб,
Шайх аҳволиға айлаб изтироб.

Таъна айлаб, Шайх парво этмайин,
Пандлар айтиб бирига етмайин.

То саҳар дайр аҳли ғавғо айлабон,
Аҳли дин ҳолин тамошо айлабон.

Ҳазл этиб дин аҳли ойини била,
Қўп мубоҳот айлаб ўз дини била.

Аҳли дин бирла тамасхурлар қилиб,
Ўз тариқиға тафохурлар қилиб,

Тенг тутуб андешаи гумроҳ ила,
Лот лосин лои иллаллоҳ ила.

Ул улусға бу шақоват бир сари,
Дайр аҳлидин шамотат бир сари.

Шайх асҳоби била асҳоби дайр,
Хоҳ шаръдин нукта айтиб, хоҳ хайр.

Шайх дайр асҳобиға имдод этиб,
Гарчи дин аҳлиға хижлатлар етиб.

Тонг ёруқ бўлгунча мундоқ тира ҳол,
Ул мусулмонларға еткурди малол.

Чун ёруғлуқ тиралиғни қилди паст,
Чолдилар ноқус хайли бутпараст.

Чарх кўргузди қуёш анворини,
Ўйлаким тарсо қизи рухсорини.

Дайр аҳлиға узалди можаро,
Шайх ишқи бирла аҳволи аро.

Куфр аро тушти ажаб жамъияте,
Дайр аҳли миллатиға қуввате.

Дин элининг хижлати ҳаддин ошиб,
Шайхни ташлаб, уётдин торқошиб.

Шайх маҳзал бўлди дайр атфолига,
Ким куларлар эрди онинг ҳолига,

Ул ғарибу ошиқу зору қари,
Йўл уза ётиб кўзи манзар сари.

Босиб ўтган эл қилиб изо анга.
Йўқ вале юз ончадин парво анга.

Меҳнатидин ғойибу ҳозирға раҳм,
Шидлатидин мўмину кофирға раҳм.

Лек тарсозодаи офоқсўз,
Шайхни ул навъ қилгон тирарўз.

Дин тариқидин мубарро айлаган,
Куфр дайри ичра расво айлаган.

Пардадин айлаб назар зори сари,
Ёшурун боқиб гирифтори сари.

Ғафлат айлаб чун кўруб помолини,
Ўзига келтурмай онинг ҳолини.

Қасди дину ғорати жон айлабон,
Лек ўзни гўлу нодон айлабон.

Фурқатидин Шайх жони ўртаниб,
Балки пайдоу ниҳони ўртаниб.

Кундуз — оқшомғоча бағри чок-чок
Кеча тонг отқунча фурқатдин ҳалок.

Ҳар нафас бир ойдин ортиб меҳнати,
Бу эди бир ойга тегру ҳолати.

Чунки ҳаддин ўтти ранжу дард анга,
Туфроқ ўлди жисми ғампарвард анга.

Кофири золимсиришти ишвагар
Ёна ул манзардин ўлди жилвагар.

Ўт солиб оламға ҳусну нозидин,
Сурди ўз афтодасининг розидин —

Ким: «Аё ислом элига роҳбар,
Дину ислом аҳлига иршодгар.

Чун санга Каъба тавофи эрди фан,
Дайр эшигинда недин туттунг ватан?

Сени дерлар дин элига дастгир,
Куфр дайрига недин бўлдунг асир?

Манзиледа бир кеча аҳли сафар
Тутса таскин, тонгласи айлар гузар,

Шайхким, бир ой сукун фан айламиш,
Дайр туфроғини маскан айламиш.

Куфр дайрида бўлур ором анга,
Зулмат аҳлидин не эркин ком анга?»

Шайх кўргач ул жаҳоноро жамол,
Истимоъ этгач бу руҳафзо мақол.

Жумла аъзосига қўйди заъф юз,
Гоҳ эгилди жисми, гоҳи бўлди туз.

Ҳуш итиб, сустайди ўздин беҳабар,
Жисмида қолмай ҳаётидин асар.

Дайр эли айлаб гумонким, ўлди ул,
Минг йил ўтганлар била тенг бўлди ул.

Бир кеча-кундуз ўлуклардек ётиб,
Ул санам ҳолига бошин ирғотиб.

Ҳолига ҳайрат қилиб куффор ҳам,
Раҳм этиб ул қотили хунхор ҳам,

Келдилар бошига аҳли куфру дин,
Ўйла комил ишқиға деб офарин.

Бошини туфроқдин айлаб бийик,
Қилдилар маълумким, эрмиш тирик.

Ишқидин эл кўнглига таъсир ўлуб,
Ул санам ҳолига ҳам тағйир ўлуб.

Қўйди мақтули боши узра аёғ,
Хастага мақсуд иси тобғоч димоғ.

Очти ул гулчеҳра рухсорига кўз,
Не юзида рангу, не оғзида сўз.

Муддате ул навъ гунгу лол эди,
Нукта сурмакдин тили беҳол эди.

Ҳолига келтурди чун завқи висол,
Кофири золим яна қилди савол.

Ким: «Чу сўрдуқ Шайх ҳоли суратин,
Онглоли деб ҳолати кайфиятин.

Зарқ ила Шайх ўзни беҳуш айлади,
Нуктадин оғзини хомуш айлади.

Эмди ўз ҳолидадур, бердик жавоб,
Улча биз аввал анга қилдуқ хитоб».

Шайх оҳ урдию бўлди ашкрес,
Деди: «Эй кўнглумга солғон рустахез,

Чун сўрорсен — арз қилмай найлайин,
Не такаллуф бирла пинҳон айлайин.

Махфий асрордин ўтубдур чун бу иш,
Дерман эмди, беркитиб бағримга тиш.

Дайр аро бу навъким зор ўлмишам,
Ишқ бандига гирифтор ўлмишам.

Ҳар бало жонимғаким ҳодис дурур
Оразинг кўрмак анга боис дурур.

Турфа манзардин чу хуснунг бўлди фош,
Ўйлаким, тўртунчи манзардин қуёш.

Не таҳаммул қолди, не тоқат манга,
Ақлу ҳуш итти ҳамул соат манга.

Мужмал ўз ҳолимни изҳор айладим,
Сени дардимдин хабардор айладим.

Чорам этсанг ҳам сенга осон эрур,
Қатл қилсанг ҳам ҳаёти жон эрур.

Ўйлаким, арз айладим — ҳолимни бил,
Сен билурсан — қатл қил ё раҳм қил».

Деди шўх: «Эй муршиди олий сифот,
Аҳли ислом ичра йўқ эрмиш уёт.

Сен киби ислом элига муқтадо,
Не паришон нукталар қилдинг адо?

Не ҳаё фаҳм ўлди сендин, не адаб,
Сен ажаб, деган сўзунг сендин ажаб.

Кимки бўлса аҳли ишқ, эй пешво,
Бил ани маҳзи адаб, кони ҳаё.

Бетаҳоши сўз демак мундоқ табоҳ
Тифллардин келмагай, эй пири роҳ.

Шайхлиқ таврида отинг йўқмудур?
Оқ соқолингдин уётинг йўқмудур?

Чун санга тўқсону юзга етти ёш,
Ҳам қари демак бўлур, ҳам сени ёш.

Ёш эсанг, кирмайдурур ақлинг ҳануз,
Қориғон дегай харифлиқтин бу сўз.

Ёш эмассан, қорию мабҳут сен,
Ақлу ҳушунг зойилу фартут сен.

Не иборатлар адо қилдинг дегил,
Жинси инсондин бу келмас бори бил.

Ҳеч шак йўқтур манга, эй булҳавас,
Ким бу сўзда тилу кўнглунг бир эмас.

Ишқни махфий тутарлар аҳли роз,
Ғош этардин кўп қилурлар эҳтироз.

Хосса маъшуқ оллида қилмоқ аён,
Бўйла тунду беҳижоб этмак баён.

Дарди ишқ ойини мундоғму бўлур,
Зухд эли тамкини мундоғму бўлур?»

Деди сўзлар маҳваши фаррух жамол,
Ким ҳарифин зоеъ этти инфиол.

Кўп хижолат бирла Шайхи номурод
Деди: «Эй инсон сифатлиғ хурзод.

Ишқким зору забун этмиш мени,
Ақл олиб, маҳзи жунун этмиш мени.

Эл на ҳуш этгай тамаъ девонадин,
Ё адаб савдо била афсонадин.

Гар жунундин бетаҳоши сўз дедим,
Афв қилғилким, ўзумда йўқ эдим.

Чун неким шарҳ айладим — бор эрди рост,
Муътарифмен ҳар не қилсанг бозхост.

Не такаллуф бирла сўзлай, эй нигор,
Чун таним зор ўлмишу кўнглум фиғор.

Улча бор эрдим — дедим сўргон замон,
Неча ёшурсам ҳамондур, сўз ҳамон.

Чунки ошиқ ман эмасманму дейин
Ёр васли истамасманму дейин!»

Шайх чун деган сўзидин ёнмади,
Узру афсун жониби айлонмади.

Шўхи саркаш деди: «Эй жоҳилсиришт,
Рози ўлсанг, ҳарна ўлса сарнавишт.

Ким менинг васлим таманно айламиш,
Ихтиёр этмак керактур тўрт иш:

Май ичиб, зуннор олиб бўлғонда маст,
Куйдуруб Мусҳафни, бўлмоқ бутпараст.

Ишқнинг бу тўрт эрур шукронаси,
Ёна икки иш эрур журмонаси.

Ким эрур бу тўрт такбири фано,
Ул икки бу тўрт ифноси яно.

Хукбонлиғ келди бир йил ёнаси,
Бўлмоқ оташгоҳ ўти девонаси.

Шайх агар бу дайр аро ошиқ эса,
Ишқининг даъвосида содиқ эса.

Бу эди шукрона ҳам, журмона ҳам,
Кўп балолар борму мундин ёна ҳам.

Гар менинг васлим санга матлуб эрур,
Ҳамнишин бўлмоғлиғим марғуб эрур.

Бу деганларни қабул этмак керак,
Васл қўйида нузул этмак керак.

Гар ҳариф эрмассен ушбу ишга ҳеч,
Йўлга азм эт, эрта кунни қилма кеч».

Деди Шайх: «Эй хаста жоним офати,
Ўртаган кўнглумни ишқинг ҳирқати.

Шуълаи шавқунг вужудум ўртаган,
Барқи ишқинг тору пудум ўртаган.

Мен ғарибу ошику девонаман.
Ҳушу ақлу сабрдин бегонаман.

Неки амр этса пари рухсора ёр,
Ошиқи девонаға не ихтиёр!

Ҳарне матлуб ўлса, ҳокимсан — буюр,
Қилмасам — тиғи жафо бўйнуғма ур!»

Шайх чун сўзни бу ерга қилди банд,
Қилди шўху барча дайр аҳли писанд.

Дайр ичин фирдавсойин қилдилар,
Кўп такаллуф бирла тазйин қилдилар.

Тўрида тахт урдилар гардунасос,
Зебу зийнат онда беҳадду қиёс.

Шўх тарсо чиқти онда завқнок,
Шайх они кўргач бўлуб ҳар дам ҳалок.

Шайхни келтурдилар мажмаъ аро,
Қилғоли имони рухсорин қаро.

Бир-бири узра ўкулди дайр эли,
Хоҳ иқомат хайли, хоҳи сайр эли.

Бода куп-куп онда ҳозир қилдилар,
Нуқл кўп-кўп доғи зоҳир қилдилар.

Савти ноқусу навойи арғунун
Шайх дини мотамиға тортиб ун,

Бўлди сокин ҳар тарафдин бир кашиш,
Ким бу навъ ўлмайдур эрди ҳаргиз иш.

Шуъла келтурдилар оташгоҳдин,
Мусҳаф истаб муршиди огоҳдин.

Чун муҳайё бўлди зуннору салиб,
Кўпти юз афсун била ул дилфиреб.

Тахтидин тушти туман минг ноз ила,
Келди Шайх оллиға юз эъзоз ила.

Ўлтуруб бир габраки жом этти нўш,
Ким кўруб Шайх этти тарки ақлу ҳуш.

Боладин соқийга юзлангач тараб,
Яна пур қилди қадаҳни лаб-балаб.

Деди: «Ич ложуръа, эй улвий жаноб,
Журъа қолса, билки, эрмастур ҳисоб».

Кому ноком олди Шайхи ишқбоз
Майниким, тутмиш эди ул дилнавоз.

Сочиб ашк, ул майни нўш айлар чоғи,
Юб илик ислому имондин доғи.

Чекти андоғким, бошидин чиқти дуд,
Май ўтига бўлди кул буду набуд.

Шайхқа чун туттилар май неча давр,
Ишқ айлай бошлади ақлиға жавр.

Бода чун ҳушини нокор айлади,
Муддаои васл изҳор айлади.

Шўхи тарсо сўз бу навъ этти баён
Ким шароитдин бири бўлди аён.

Деди Шайх: «Эй шўх, не қолди — дегил,
Ҳарне матлуб ўлса мендин истагил!»

Деди маҳваш куфр эли ашрофиға,
Борча моҳир шева куфр авсофиға.

Куфрни имонга тақдим эттилар,
Анга ул миллатни таълим эттилар.

Хирқаи иршоддин урён бўлуб,
Кимки ул ҳолат кўруб, гирён бўлуб,

Бердилар май ҳавзи ичра ғусли пок,
Ғута урди Шайх ҳам беваҳму бок.

Куфр эли хилъатларин еткурдилар,
Шайхқа бошдин-аёғ кийдурдилар.

Белиға маҳкам танғиб зуннорни,
Кофир айлаб солики атворни,

Чектилар бутхонага хору дажам,
Маст қилди сажда бут оллида ҳам.

Ҳам муламмаъ хирқани куйдурдилар,
Ҳам «Каломуллоҳ»ни ўтқа урдилар.

Ҳам бўлуб жоми дамо-дам бирла маст,
Ҳам қилиб мастона ўзни бутпараст.

Ҳеч расволиқ жаҳонда қолмади—
Ким анинг бошига гардун солмади.

Каъба пири мушкилин ҳал қилди ишқ,
Дайр атфолиға маҳзал қилди ишқ.

Ўйнабон дайр ичра атфоли фаранг,
Муқтадои дин била масту маланг.

Ҳар дам ўзни билмай ул фархундапай,
Ўзига келгач, тутарлар эрди май.

Масти лояъқил эди ул туну кун,
Ким не кун маълум ўлур эрди, не тун.

Оқибат чун ишқ туғён айлади,
Бир саҳар фарёду афғон айлади—

Ким: «Аё кўнғлумға солғон изтироб,
Хилқатим маъмурасин қилғон хароб.

Ишқи чун бунёди бедод айлаган,
Дину имонимни барбод айлаган.

Куфр элининг дини мундоғму бўлур,
Аҳду қавл ойини мундоғму бўлур?

Бўйла эл комин раво қилмоқ керак,
Ваъдага мундоғ вафо қилмоқ керак?

Ҳарне кўнглунг истади — сурдунг манга,
Юз туман барқи бало урдунг манга.

Қайси коминг эрдиким еткурмадим,
Қайси шартингни бажо келтурмадим,—

Ким вафо вақти тағофулдур ишинг,
Васл иши ичра такосулдур ишинг.

Ҳам ғарибу ҳам қари, ҳам хастамен,
Куфр занжири била побастамен.

Кеча-кундуз майға тутмушсен мени,
Ваъда қилгондин унутмушсен мени.

Уйла даъвига бу навъ исботдин
Қўрқмассанму Маноту Лотдин?»

Шўҳ тарсо деди: «Урма таъна кўп,
Шартниким қилдинг, итмомига кўп.

Бўлди тўрт иш васлнинг шукронаси,
Икки қолмиш ишқнинг журмонаси.

Будур ул журмона, эй фаҳри изом,
Ким бу дайр атрофида бир йил тамом —

Хотирингни солмайин икроҳға,
Кеча ўт ёққойсен оташгоҳға.

Кундуз ўзни тутмағайсен нотавон,
Ким тўнгуз кутмакка бўлғайсен равон.

Тунга тегру хукбонлиғ қилғасен,
Ул жамоатга шубонлиғ қилғасен.

Йил тугангач қилғасен азми висол,
Мен муҳайё айлабон базми висол.

Куфр ойини била сур этгамен,
Васл ила жонингни масрур этгамен.

Гар қўя олмас эсанг бу йўлга гом,
Ишқ ойинида бўлсанг нотамом.

Тарк айлаб куфр, дин айлаб қабул,
Дайрдин кет, куфрдин қилгил нузул.

Неча кун айш этганингни муттасил,
Ким май ичтинг, мен санга қилдим биҳил.

Эски куйган хирқадин сен доғи кеч,
Тору пудидин такаллум қилма ҳеч.

Айласанг даъво баҳо, сен доғи ол,
Йўлда харж айларга чўнтойингга сол.

Қил гумон ҳар неки кўрдунг — кўрмадинг,
Ё ҳавас дайрига маркаб сурмадинг».

Шайх солғоч маҳваш алфозига гуш,
Ишқ туғён айлабон, чекти хуруш,

Деди: «Эй жонимда ишқинг шиддати,
Хотирим ороми, кўнглум қуввати.

Ҳарна комингдур, қулунгмен, ҳукм қил,
Қилмасам, қатлимдин ул дам сўз дегил,

Лек мазкур айлама ҳижрон сўзин,
Васл нузҳатгоҳидин ҳирмон сўзин».

Қўптию деди: «Сурукни келтурунг,
Қўйни чўпон жонибиға еткурунг.

Ҳам мадад айлаб мени гумроҳға,
Лутф этиб йўл бошланг оташгоҳға».

Қўйни ҳам чўпонга восил қилдилар,
Сўнгги комин доғи ҳосил қилдилар.

Шайх*кундуз галадин огоҳ эди,
Кеча манзилгоҳи оташгоҳ эди.

Кеча тонг отгунча ўт ёқмоқ иши,
Куфр ўтин равшан этмак варзиши.

Субҳ чиққоч дайрдин ноқус уни,
Ким ёрур эрди қаро зулмат туни.

Дуд ила кулдин чиқиб мажнун мисол —
Ким жунун гулханга қилгай поймол.

Ун чекиб ноқус оҳанги била,
Куфр элининг шевау ранги била,

Келтурур эрди тўнгузлар сори юз,
Теграсида юздин ортуғроқ тўнгуз.

Ул бу зулматқа гирифтору асир,
Қавму хайликим эди фармонпазир —

Қилдилар кўп чораву тадбир анга,
Бир сари мў қилмади таъсир анга.

Махласига топмайин имконга йўл,
Тарқади мажмуу, ёлғуз қолди ул.

Каъбада матвори ўлдилар бори,
Ҳар бири бориб ўётдин бир сори.

Шайхқа бор эрди бир фоний мурид
Ишқ жомидин уруб ҳал мин мазид.

Солику қатъ айлаган кўп марҳала,
Ҳодий ул азм айласа ҳар қофила.

Шайх айлар чоғда гўё азми Рум,
Анга маскан эрмиш ўзга марзу бум.

Чун сафардин қайтиб ул фархундапай,
Каъба азмига мароҳил қилди тай.

Йўлдин-ўқ кўргузди азми хонақоҳ,
Шайх атрофида истай деб паноҳ.

Хонақоҳ эрди харобу, пири йўқ.
Тўрт юз аҳли вараъдин бири йўқ.

Яхши тафтиш этти чун ул ҳолни,
Дедилар анга бори аҳволни.

Рум сори Шайхнинг азм этганин,
Бошига андин не ишлар етганин.

Чун халифа эрди Шайх асҳобиға,
Кимсалар тарқотти ўз аҳбобиға.

Барчасин жамъ айлади ҳиммат била,
Сўрди Шайх аҳволини диққат била.

Дедилар туш бирла Рум иродини,
Дайр ила тарсо қизи бедодини.

Ишқ ичинда беқарор ўлмоғлигин,
Ҳолида беихтиёр ўлмоғлигин,

Бода ичмак, ринду маст ўлмоғни ҳам,
Тарк этиб дин, бутпараст ўлмоғни ҳам.

Маскан этмак доғи оташгоҳни,
Ўтқа ҳам солмоқ «Каломуллоҳ»ни,

Ким нечук зуннорни тортиб туруб,
Боғлади белиға тўрт айландуруб.

Кеча оташгоҳ ўтин ҳоло ёқар,
Бўлди чун кундуз тўнгузларни боқар.

Деди соҳибдарди ринди бохабар:
«К-эй ҳамиятда тўнгузлардин батар,

Шайхким пир эрдию, сизлар мурид,
Борчага иршодидин беҳбуд умид.

Фақр аро шарти иродат келди бу —
Ким не қилса муршиди фархундаху,

Хайлу асҳоби ташаббуҳ айламак,
Тенгрига лекин таважжуҳ айламак.

Гар тааллуқ бўлса, гар тажрид анга,
Ҳарне қилса айламак тақлид анга,

Сиз вафосизларга фақр атвори ҳайф,
Аҳли тақво хирқау дастори ҳайф.

Офият вақти уруб лофи газоф,
Тушти иш чун ўзни тутқайсиз маоф.

Шайхингизга бевафолиқ бошлабон,
Қиблангизни дайр ичинда тошлабон.

Тенгридин йўқ биму, элдин ҳам уёт,
Ким бу иш тушқонда қайтиб барча бот.

Келгасиз ўз муқтадонгизни қўюб,
Хизматидин, балки шаклидин тўюб.

Ўзни тутқойсиз салоҳандеш ҳам,
Бир-бирингизни дебон дарвеш ҳам.

Зухду тасбеҳу ридонгиздин уёт,
Кафшу дастору асонгиздин уёт.

Бўлса эрди Шайхқа сакбонлиғ иш,
Қилса эрди бир неча ит парвариш,

Чархдин етканда бу янглиғ жафо,
Кўрмагайму эрди итлардин вафо?!

Баъзи итса, баъзи қолғай эрдилар,
Ўзни атрофига солғай эрдилар.

Хасми бирла гаҳ тутушқойлар эди,
Мотамиға гаҳ улушқойлар эди.

Одами бўлса вафо андин йироқ,
Ит вафо бобида андин яхшироқ.

Сизда гар бўлса эди мардоналиқ,
Даъвийи ихлос аро фарзоналиқ,

Шайхқа тушканда бул янглиғ бало,
Ким биров ишқиға бўлди мубтало,

Ул ўзиға ҳар жафо қилгон чоғи,
Вожиб эрди қилмоқ они сиз доғи.

Зоҳир айлаб барчангиз бедардлиғ;
Кўргузуб фақр ичра юз номардлиғ.

Лоф аро эрмен деган эрму бўлур
Келмас ишни илкидин дерму бўлур?

Ҳар неким деб ул сўзи жонларга қут,
Солиб оғзиға алар муҳри сукут.

Қилди чун бу навъ аларга сарзаниш,
Деди: «Ўлтурмоқ била очилмас иш».

Қўбтию қилди азимат Румға,
Дину имонсўз марзу бумға.

Ул жамоат ҳам қилиб қўлдошлиқ,
Кому ноком эттилар йўлдошлиқ.

ЕТтилар чун қатъ этиб ёзи ябон,
Анда бордиларки Шайхи хукбон.

Не асар ислому имон кешидин,
Не нишон ақли салоҳандешидин.

Ошиқу мажнуну майдин маст ҳам,
Дарду беҳудлуқ била ҳамдаст ҳам.

Тонимай ул хайлдин қойтарди юз,
Қилди юз ул ёнки, ул хайли тўнгуз.

Солики раҳрав бу иш қўргач юруб,
Шайх учун кўнгли бузулди оҳ уруб.

Ашки ҳасрат тўкти қўп рухсориға,
Деди боқиб ул жамоат бориға —

Ким: «Худо ҳамду саносин айтингиз,
Бу маҳалда турмай эмди қайтингиз.

Ўйла шайхи муршиди соҳиб камол
Хийра ишқ ошубидин бўлмиш не ҳол!»

Ёнибон шаҳр ичра топиб муъбади,
Даҳр зулм этган улусқа мақсади.

Тенгри даргоҳида ринди покбоз
Кечаю кундуз тўкар эрди ниёз.

Иш анга — қилмоқ муножоту дуо,
Айлабон шайхиға махлас муддао.

Чун бу мақсудига содиқ эрди ул,
Сидқ аҳлиға мувофиқ эрди ул.

Қўб дуо қилди, чу айлаб изтироб,
Тенгри ҳам қилди дуосин мустажоб.

Бир кеча ашки ниёз айлаб равон,
Бўлмиш эрди йиғламоқтин нотавон.

Субҳ бўлди заъфдин беҳол ўзи,
Кўз юмуб очқунча ёпилди кўзи.

Кўрдиким: фархунда нуре бўлди фош,
Нур аросидин тулў этти қуёш.

Не қуёшким, юз қуёш ҳайрон анга,
Заррадек меҳрида саргардон анга.

Анбиё хатми, рисолат хотими,
Саййиди олам расули Ҳошими¹⁰.

Ким келур эрди табассум айлабон,
Лаъли жонпарвар такаллум айлабон,

Чун бу навъ бўлди аён ул ганжи роз,
Ерга тушти нотавон айлаб ниёз:

К-эй рисолат мулкида соҳибсарир,
Лутф ила афтодаларға дастгир.

Ҳожат эрмас ҳожатим қилмоқ баён,
Ким эрур равшан замирингға аён.

Деди юз минг лутф ила шоҳи расул,
К-эй очилғон боғи уммидингға гул.

Сидқ ила туз нийятингға офарин!
Саъю олий ҳимматингға офарин!

Онча зоҳир айладинг ажзу ниёз,
Ким тараҳхум бирла ҳайи корсоз —

Айлади ажзу ниёзингни қабул,
Нолау сўзу гудозингни қабул.

Тенгри махфий ҳикмати изҳорида,
Сайр даштида, сулук атворида.

Солик оллида қўюптур воридот,
Ким ўзин қутқормай ондин йўқ нажот.

Шайхингизға ворида эрди қави,
Қўрмаган ондоқ бу пайдо раҳрави.

Ҳақ нажот этти каромат, шод бўл,
Шукр айлаб қойғудин озод бўл.

Чун санга юзланди кўп ранжу тааб,
Ҳақ бу лутф айларга сен бўлдунг сабаб.

Шарҳ қилди чун Расулulloҳ бу роз,
Шодлиғ ашкин тўқуб соҳиб ниёз.

Чекти ҳую зойил ўлди ҳуш анга,
Аздин бўлди хирад мадҳуш анга.

Чун насими субҳ эсти мушкрес,
Бўлди тун мушки уза кофурбез.

Нотавоннинг кўнглига юзланди ҳуш,
Секрибон қўбти, тушуб мағзига жўш.

Чун Худо фарзин адо кўргузди туз,
Қўбтию қўйди худовандига юз.

Сўрдилар ашобу огоҳ бўлдилар,
Бори ул раҳравға ҳамроҳ бўлдилар.

Пўя айларда эди ошуфтаҳол,
Сабзау сув узра андоқким шамол.

Қатъ айлаб гаҳ нишебу гаҳ фароз,
Ул маконғачаки шайхи ишқбоз.

Шайхқа ҳам дафъ ўлуб гумроҳлиқ,
Етмиш эрди гайбдин огоҳлик.

Гулшани тавфиқдин эсган насим,
Кўнглига таъсир этиб эрди азим.

Ҳам хижолат ашкин айлаб ошкор,
Ҳам чекиб оҳу надоматдин шарор.

Ташлаб эрди кисвати куффорни,
Узмиш эрди боғлағон зуннорни.

Куфр солғон тира кўнглига футур,
Еткуруб эрди ҳидоят шамъи нур.

Бўйла ҳолатда етишди ул гуруҳ
Кўнглига етти, алар етгач, шукуҳ.

Шайхқа тағйир олар кўрган замон,
Бўдилар юз шукр айлаб шодмон.

Дедилар: «К-эй муршиди соҳиб вусул,
Муждаки, бўлди мадакоринг расул!»

Шайх чун воқиф эди ул ҳолдин,
Сўз деди хайлиға ул аҳволдин.

Кучти истаб раҳрави фарзонани,
Якжиҳатлиқ бобида мардонани.

Деди: «Эй фархунда фарзандим менинг,
Риштаи жонимға пайвандим менинг,

Сидқ аро ҳолингни тағйир этмадинг.
Ёрлиқ бобида тақсир этмадинг.

Ўзни не тил бирла айлай узрхоҳ —
Ким бу сидқинг узрини қўлгай Илоҳ».

Сочиб ул ҳам шодмонлик ёшини,
Пир аёғидин кўтармай бошини.

Барча айлаб изтиробу изтирор,
Тобқуча ошуфта хотирлар қарор.

Муттафиқ бори деди: «К-эй муқтадо,
Чун насиб этти бу давлатни Худо.

Бу хатарлиқ бумдин кетмак керак,
Каъба водисиға азм этмак керак».

Шайх кийди хирқа, айлаб ғусли пок,
Бўдилар асҳоб бори завқнок.

Сидқ бирла айлабон азми ҳарам,
Бодия қатъиға урдилар қадам.

Шайх чун азм айлабон Батҳо сори.
Келдук энди маҳваши тарсо сори.

Ноз уйқусида эрди ул пари,
Қурди тушким инди меҳри ховари.

Шўхқа еткурди Исодин паём:
«К-эй вафо бобида хому нотаом!»

Шайх Санъон муршиди аҳли замон —
Ким сенинг дайрингга бўлди меҳмон.

Мезбонлиқнинг тариқин билмадинг,
Ўйла меҳмонга неларким қилмадинг.

Дайрнинг меҳмонлигин тарк этти ул,
Мезбонлиққа ҳарамга кетти ул.

Бот етиб, бўлғил мушарраф диниға,
Узрунг айтиб, кир анинг оиниға».

Уйқудин уйғонди чун тарсо қизи,
Бўлмоқ истаб шайх аёғининг изи.

Келди не қилғонлари чун ёдиға,
Тушти ўтлар хоотири ношодиға.

Оҳ уруб қўбтию қилди йўлга азм,
Қаъба эҳромиға айлаб ўзни жазм.

Ашқдин анжум тўқуб гардун киби,
Йиғлабон Лайливаши Мажнун¹¹ киби.

Тез борур эрди борғон сори эл,
Элтгандек тоза гул баргини ел.

Солур эрди гомини беҳолваш,
Чарх анинг қилғонларидин кинакаш.

То биёбон ичра ошти шиддати,
Ғолиб ўлди ваҳму биму ҳайрати.

Заъфу ожизлиқ анга кўргузди юз,
Ким ниҳоятсиз эди водию туз.

Деди: «Ё Раб, ожизу саргаштамен,
Кузу кўнглум қониға оғуштамен.

Ожизу бечорадурмен, раҳм қил,
Бекасу оворадурмен, раҳм қил.

Гарчи жуз журму гуноҳим йўқ менинг,
Сендин ўзга ҳам паноҳим йўқ менинг».

Ёлғизу бекаслиғиға йиғлади,
Чорасин билмаслиғиға йиғлади.

Нозанинга онча шиддат берди даст,
Ким қилиб заъф ўлди туфроғ узра паст.

Чун йиқилди ҳуши зойил бўлди пок,
Ётти туфроғ узра хору дарднок.

Кашф бўлди Шайхи олижоҳға,
Ҳам муриди раҳрави огоҳға.

Бўйла ишким, қўйди юз маҳваш сори,
Қайси маҳваш — ожизу ғамкаш сори.

Ёнди Шайху, ринди болодаст ҳам,
Ул гуруҳ ичра баланду паст ҳам.

Гофил элнинг ҳар бирида юз хаёл,
Ким не эркин, ё Раб, ул ёнмоққа ҳол.

Токи етти Шайх ила ул аҳли роз,
Андаким ётмиш эди ул сарвиноз.

Гарчи Шайх ул ишда кўнглин солмади,
Йиғламоқни лек асрай олмади.

Нозанин бошин кўюб қўйниға тез,
Юзда бўлди кирпичидин ашкрес.

Чунки гулбарг узра сочилди гулоб,
Наргис очилдики, эрди масти хоб.

Шайхнинг қўйнида кўргач бошини,
Тукти рухсориға ҳасрат ёшини.

Заъфдин оҳиста чиқти ноласи,
Юз уза сочиб бағир парголаси.

Деди: «Эй тақвошиори динпаноҳ,
Қайси тил бирла бўлойин узрхоҳ.

Тош отар тифли лаими шум бахт,
Соя солур бошиға олий дарахт.

Бош чекиб гулбунда юз минг нўги хор,
Гул очиб ҳар хордин абри баҳор.

Гарчи журмум ҳадду поёндин фузун,
Лутфу эҳсонинг сенинг ондин фузун.

Беадаблиғларки қилдим, билмишам,
Афвунг оллида сияҳру келмишам.

Ҳар неким қилдим, ямон қилдим, ямон,
Мен ямон, кешим ҳамон, диним ҳамон.

Дегай эрдим ҳазратингда неча роз,
Умр ўтар таъжилу фурсат асру оз».

Зоҳир этти шавқи ислomini ҳам,
Исои Рухуллоҳ эъломини ҳам.

Деди: «Қилдим ҳарза гуфторимни бас,
Арз қил имонки, қолмиш бир нафас».

Шайх ашк айлаб равон рухсориға,
Арзи имон этти тарсо ёриға.

Ошнолиқ тобқоч имондин ниҳон,
Оҳ уруб Шайх оллида тобшурди жон.

Солди дин аҳли аро ғавғо яна,
Чектилар фарёду вовайло яна.

Куфр ила дин ичра фаҳм ўлди сабаб,
Булжажаб иш зоҳир ўлди, булжажаб.

Ишқ аро бу навъ ўлур аъжуба қўб,
Кўргузуб аъжубалиқ мансуба қўб.

Ишқ баҳредурки йўқ поён анга.
Ҳар ҳубоби гунбади гардон анга.

Оламедур ишқ, лекин бас васеъ,
Торамедур ишқ, лек асру рафеъ.

Чархни айлар Суҳо¹² анда нигун,
Пашша айлар анда Анқони забун.

Ишқ ўтидин етса ногоҳ бир шарар,
Еткурур юз барқдин кўпрак зарар.

Баҳрдин ҳар қатра айлаб беҳижоб,
Даҳрни сели бало бирла хароб.

Ишқ тиғи қилса юз минг қатлиом,
Не қасосу не дият, не интиқом.

Ишқдин кўргач юз офат жониға,
Чора тутмоқ бўлди миннат жониға.

Кўр таажжуб ишқнинг бўстонидин,
Обу ранги беғунаҳлар қонидин.

Урса бир кирпич туман минг жонға неш,
Билки будур ҳиндуйи қотилға кеш.

Зойил айлар нуқтаи зойид мисол!
Юз туман кўз мардумин бир турфа хол.

Ишқ мулкида гадоу шоҳ бир,
Дайр ичида раҳбару гумроҳ бир.

Ишқ аро дарду балодин ўзга йўқ,
Зулму бедоду жафодин ўзга йўқ.

Шайхни андоққи шайдо этти ишқ,
Олам аҳли ичра расво этти ишқ.

Сўнгра мендин солмади ғавғосини,
Кимса кўнгли мулкиға яғмосини.

Ҳолим андин кимса гар ортуқ демас,
Ортуқ эрмас, бўлса ҳам ўксук эмас.

Кел, Навоий, сўзни ҳоло хатм қил,
Ишқ аро изҳори даъво қилмагил.

Бир неча кун умрдин тобсам амон,
Шарҳи ишқим назм этай бир дoston.

Анда билгай кимгаким инсофдур,
Ким сўзум чинмудурур ё лофдур.

Шайхқа алқисса етти чун фароғ,
Дайр ишидин Каъбаға айлаб яроғ.

Ёрни дафн этти ишқ айвонида,
Дину имон аҳли ғўристонида.

Каъбадин андоққи қилди азми дайр,
Дайрдин ҳам Каъбаға кўргузди сайр.

Тенгрига арз этти узри момазо,
То ани ҳам ёриға қўшти қазо.

LXXX

Қушлар пешволикқа қуръа солиб, Ҳудҳуд отиға тушгони

Бу ажаб сўзни эшитгач ул гуруҳ,
Келдилар барча ҳаётидин сутуҳ.

Ишқ олди қўлларидин ихтиёр,
Шавқ ўтидин бўлди барча беқарор.

Қатъ эатарлар эрди йўл ондоқки барқ,
Фарбдин бир ҳамл аларға эрди шарқ.

Барча ўз саъйи била таъжил этиб,
Ҳар нафас бир хавфлуқ водий етиб.

Бўлса баъзи ул қотиг йўлға ҳариф,
Бор эди баъзи доғи зору заъиф.

Ойрилулар эрди, қолурлар эди,
Ўзни ҳар манзилда солурлар эди.

Қавм орасидаки сардор ўлмади,
Қавм ҳолидин хабардор ўлмади.

Қавмнинг ҳоли паришон бўлғуси,
Барча ўз ҳолиға ҳайрон бўлғуси.

Қўйниким сув, ўтқа бошқармас шубон,
Ул сурукни айлагил зоеъ гумон.

Ҳар жамоатқаки йўқтур пешво,
Йўлға эрмастур қадам қўймоқ раво.

Чун йўл эрди ҳам қатиқу ҳам йироқ,
Ул жамоат барча айлаб иттифоқ.

Дедиларким: «Бизга сардоре керак,
Ақлойин ҳушқирдоре керак.

Ким бори қушларға бўлғай ҳоким ул,
Ким эрурбиз биз заифу саъб — йўл.

Раҳраве, йўл мушкилидин оғаҳе,
Хайлға ҳам раҳбару ҳам ҳамраҳе».

Сойир қушлар лаиму ашроф ҳам,
Чектилар Ҳудҳудға бу ишни рақам.

Чун анга бу ишта урдилар сало.
Айлади таъби ҳукуматдин ибо.

Дедиким: «Мен хайлга йўл бошқорай.
Билганимча қавмни олиб борай.

Ўзга таклиф этсангиз моло ютоқ,
Бим эрур, тушкай орамизда фироқ».

Қилмади Ҳудҳуд чу бу ишни қабул,
Ўзгалар худ бор эди жамъи жаҳул.

Кўрдиларким, барча абтар бўлди иш,
Қуръа солмоққа муқаррар бўлди иш.

Қуръа солиб ҳар бирининг зотиға,
Тушти ул дам қуръа Ҳудҳуд отига.

Онга узр айтур фасона қолмади,
Йўқ демоқликка баҳона қолмади.

Чун анга кўп эрди боридин билик,
Байъатиға бердилар барча илик.

Пешволиғ айлагач Ҳудҳуд қабул,
Борчасига муддао топти ҳусул.

Дедилар: «Биз тобеъу, сен — пешво,
Айлоли коминг неким бўлғай раво.

Сен сипоҳсолору, биз барча — сипоҳ,
Йўлда пайравбиз, не қилсанг рўбароҳ».

LXXXI

*Водий бошиға етиб қушларни ҳайрат забун этиб,
бир қушнинг саволи*

Чун аларға Ҳудҳуд ўлди пешво,
Йўлни қатъ айларға қилдилар ҳаво.

Урдилар чунким неча кун болу пар,
Еттилар водий бошиға ул ҳашар.

Бениҳоят водие бўлди падид,
Ким кўрунғач, уздилар жондин умид.

Меҳнат онда ҳадду ғоятдин фузун,
Ҳажр шомидек ниҳоятдин фузун.

Умр ила жон офати наззораси,
Қатъ қилмоқдин йўқ узга чораси.

Жонларига тушти ҳавлу ҳайбати,
Ким демактин кўпрак эрди шиддати.

Водие эрди халойиқ етмаган,
Вусъатини ҳеч қуш қатъ этмаган.

Барчага сустайди жисму парру бол,
Бир қуш ул дам қилди Ҳудҳуддин савол —

Ким, недин холи экин оё бу йўл,
Фикр этиб мундоқ жавобин берди ул.

Ким эрур холи улус ғавғосидин,
Шоҳ иззу жоҳу истиғносидин.

LXXXII

Ҳикоят

Хилватидин чиқти бир кун Боязид,
Ким ул эрди қобили ҳилмин мазид.

Кеча ойдин тобидин равшан эди,
Чарх анжум вардидин гулшан эди.

Баҳри ахзардин кавокиб тобнок,
Ҳар бири рахшандалиқдин дурри пок.

Тортибон афлоки олий боргоҳ,
Рифъату вусъат тузуб бу коргоҳ.

Ақл ожиз сайр ила оромида
Ҳуш қосир вазъ ила андомида.

Бўйла даргоҳ ичра пири бохабар,
Қўрмади махлуқ жинсидин асар.

Неча қилди саъй ила жўяндалиғ,
Шаҳру тоғу дашт аро пўяндалиғ.

Кимсадин мутлақ нишоне топмади,
Ўздин ўзга нотаваоне топмади.

Деди холи недин эркин, ё Илоҳ,
Дард ила шавқ аҳлидин бу боргоҳ.

Бунда ул кўнглига ҳотиф айлади,
Жонини бу навъ воқиф айлади.

Ким эрур бу даргоҳи иззу жалол,
Ҳар киши йўл топмағи йўқ эҳтимол.

Шаҳ ҳарими иззининг поёни йўқ,
Ҳар гадо маҳрамлиғи имкони йўқ.

Умрлар жон чексалар аҳли талаб,
Бири бу давлатқа етмоқдур ажаб.

LXXXIII

*Водий суубатидин қушлар Ҳудҳуддин саволот қилғони
ва онинг жавоб айтмоғи*

Нукта бу янглиғки сурди раҳшинос,
Роҳрав қушларга юзланди ҳарос.

Ким ниҳоятсиз балоға туштилар,
Ғояти йўқ ибтилоға туштилар.

Йўл кўрунур эрдию поёни йўқ,
Дарди муфрит эрдию дармони йўқ.

Ранж ўти кўкка чекар эрди алам,
Аршни куйдургудек, Курсини ҳам.

Ўйла секрир эрди истигно эли,
Сингудек бу гунбади хазро бели.

Бўйла йўлни ул неча афтода қуш,
Жисм бирла жонлари меҳнатқа тўш.

Қатъ қилмоқ қайда бўлғай эҳтимол,
Ким хаёлин этса ҳам бўлғай маҳол.

Жонлари чун қолмади ул бим ила,
Жамъ ўлуб бориси юз таслим ила.

Кўргузуб Худҳудқа кўп ажзу ниёз,
Дедилар: «К-эй пешво-ю сарфароз.

Чун сени Ҳақ бизга қилди муқтадо,
Ажзимизни фарздур қилмоқ адо.

Сен чу бу йўлдин эурсен бархабар,
Доги биз бироҳларга роҳбар.

Бизга мушкуллар дурур бу азм аро,
Ким эрур фарз они қилмоқ можаро.

Ҳар биримиз санга арз этмак сўзин,
Ранжу меҳнатдин халос этмак ўзин.

Сен борининг мушкилин ҳал айламак,
Шарҳида сўзни муфассал айламак.

Нукта тафсилида бўлмоқ дурфишон,
Сўзни сойилга қилиб хотирнишон.

Хотиридин шубҳани рафъ айлабон,
Кўнглининг мажҳулини дафъ айлабон.

Жамъ этиб кўнглин бори ашколидин,
Қутқориб ҳар навъ мушkil ҳолидин.

Тафриқа қўймай кўнгулда қил учи,
Ким керактур тинч йўл қатъ эткучи.

Бир нафас бир маъман ичра ўлтуруб,
Хайл кўнғлин ҳар хатардин тиндуруб.

Мушкулин ҳар ким санга қилса хитоб,
Ҳаллида сен ҳам анга айтиб жавоб.

Қолмоғондин сўнг кўнгулларда хатар,
Ҳеч хотирда хавотирдин асар, —

Жамъ хотир бирла қилмоқ йўлға азм,
Бу улук мақсадға тутмоқ ўзни жазм.

Йўқса йўл бир кун-икки кунлук эмас,
Бал киши поёнига еттук демас.

Бўйла йўл қатъида жамъ ўлмай кўнгул,
Шубҳа бирла бормоғи мушкил дегул».

Пешвоға тушти маъқул ул мисол,
Деди: «Жамъ ўлдик бори аҳли савол».

Илтимосин хайлнинг айлаб қабул,
Бир бийик манзил топиб қилди нузул.

Қўндилар онинг била хайлу сипоҳ,
Нукта сурди муршиди ирфонпаноҳ.

LXXXIV

Бир қушнинг саволи

Деди: «Сўрдик кимда бўлса мушките?»
Бўйла сўз солди ароға сойиле:

«Ким, аё бу хайлдин бўлгон азиз,
Чун сену биз барчамиз бир жинсбиз.

Тенгдурур чун боримизга болу пар,
Сен нединсен — бохабар, биз — бехабар?

Бу тафовутни саросар шарҳ қил,
Ким нединдур — бизга равшан айлагил».

LXXXV

Худҳуднинг жавоби

Ўтруда бу бўлди Худҳуднинг сўзи:
«Ким манга тушмиш Сулаймоннинг кўзи.

Ҳақ таолоким анга айлаб назар,
Ҳам расул айлаб эди, ҳам тожвар.

Жинну инсу ваҳшу тайр устида шоҳ —
Айлаб эрди они лутф айлаб Илоҳ.

Бўйла соҳибдавлати соҳибсарир —
Илтифотин топти мен янглиғ ҳақир.

Ондин ўлди бу қадар иззат манга,
Бош уза бу афсари рифъат манга.

Кимга-ким айлар назар аҳли сафо,
Ул назар туфроғни айлар кимё».

LXXXVI

Шайх Нажмиддини Кубронинг сўзи ва итга тушган кўзи

«Шайх Нажмиддини Кубро¹ — қутби даҳр,
Бир назардин кимгаким еткурса баҳр.

Ёрубон нури вилоятдин кўзи,
Ўзлугидин ойрилур эрди ўзи.

Бу сифатда етти ул ерга иши,
Ким вали бўлди кўзи тушкан киши.

Сукр вақти солди чун бир кун назар,
Ул назардин бўлди бир ит баҳравар.

Ошнолиғдин етишти чошни,
Тортиб итлик сийратидин бошни.

Юз қўюб шайх оллида қилди ниёз,
Барча итлар узра бўлди сарфароз.

Ҳар қаён шаҳр ичра қилса эрди майл,
Итлар эрди гирдида андоқки хайл.

Қайда ўлтурса эди итларга шоҳ,
Ҳалқа эрди даврида хайлу сипоҳ.

Чун қазодин бошига етти ажал,
Шайх эшигинда қозибон бир маҳал —

Дафн этиб қабрин намудор эттилар,
Қабрин инсондек падидор эттилар.

Итлар айлаб мотамида қўп фиғон,
Қабрининг даврида туттилар макон.

Юз қўюб қабрига ҳоло аҳли роз,
Кўргузурлар сидқ юзидин ниёз.

Бу дам ул Хоразмда мавжуд эрур,
Кишвареким ҳокими Беҳбуд эрур.

Бўлмағай оламда мундин турфа сўз,
Ким саодат аҳли итга солса кўз.

Еткурур итга натижа ул назар,
Зотиға солур кишилиқдин асар.

Итгаким етгай валидин тарбият,
Қушқа ҳам тонг йўқ набидин тарбият.

Не кишилиқ ким иноятдин нишон,
Нашъаи нури валоятдин нишон.

Қушқа ҳам бўлса паямбар лутфи туш,
Не ажаб бўлса мутеъи барча қуш.

Собиқан ҳам қисса ўтмиш бу қабил,
Сидқиға асҳоби қаҳф² этти далил.

Чун иноят айласа ҳайии мужиб,
Итгаву қушқа не тонг етса насиб».

LXXXVII

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди тортиб нафир:
«К-эй бори қушларга сархайлу амир.

Йўл қотикдур, мен заифу нотавон,
Пашша Анқоға бўла олмас равон.

Ҳар нафас бу йўлда юз меҳнатдурур,
Ҳар дам анда юз туман шиддатдурур.

Ақбалар онда балият тоғидин,
Гардлар кўзга ажал туфроғидин.

Ели ўзни тоғ уза чун еткуруб,
Тошни туфроғ янглиғ совуруб.

Шерға етмас бу йўл азмига зўр,
Не қила олғай заифу хаста мўр?»

LXXXVIII

Худҳуднинг жавоби

Деди Худҳуд: «К-эй наҳифи мустаманд,
Ҳимматинг пасту ўзунг дуну нажанд.

Тан нечаким бор эса пасту дижам,
Ҳиммат ар бўлса бийик — ондин не ғам.

Чунки бу иш келди бешак ишқ иши,
Кимки ошиқ эрмас, ул эрмас киши.

Чун бино бу ишға ишқ ўлдию бас,
Қайда қилғай майлини ҳар булҳавас.

Ошиқ элга нотавонлиғдур нишон,
Ишқдин бехонумонлиғдур нишон.

Нотавонлиғ ошиқ элга пешадур,
Балки жон тарки мудом андешадур.

Бору йўқдин ўзни фоний айламак,
Ёр ишқин жовидоний айламак.

Ҳар кишига ишқу ҳиммат бўлса ёр,
Буняу тан заъфиға не эътибор.

Бор анга ишқ ичра жон бермак мурод,
Ишқ қайдидиндурур барча кушод.

Ишқ аро ўлмакдурур мақсуд анга,
Жонға нуқсон ўлмоғидин суд анга.

Кимгаким дунёғадур вобасталиқ,
Етса ул андешадин дилхасталиқ.

Кимсаға бу заъф мустаҳсан эмас,
Аҳли ишқ ул заъфни аҳсан демас.

Ишқдин ҳар кимга заъфу тоб эрур,
Ул мурод ойиниға асбоб эрур.

Ишқдин чунким мурод ўлмак эмиш,
Бордур ўлмакка яқин заъф ичра иш.

Заъфки жон таркига бўлғай сабаб,
Бўлса ондин ижтиноб эрур ажаб.

Ишқ аро жон тарки чун матлубдур,
Ҳар не онинг боиси марғубдур.

Заъфнинг поёни бўлса тарки жон,
Ўйла ўлмакка фидо жону жаҳон.

Сен жаҳон мулкида минг йил бўлди тут,
Дарду ҳасрат бирла охир ўлди тут.

Бўлмас эрмишсен худ ўлмакдин йироқ,
Бу талабда боре ўлмак яхшироқ.

Ёрдин ўлмак агар уммид эрур,
Бил ҳаётедурки ул жовид эрур».

LXXXIX

Шайх Абу Саид Абул Хайр¹ ҳикояти

«Миҳна шайхиким бу йўлни қилди сайр,
Ёр васлидин насиби бўлди хайр.

Аввалида ишқнинг бас зор эди,
Юз балият тигидин афғор эди.

Заъф топмиш эрди истило анга,
Заъфдин иш оҳу вовайло анга.

Ишқ барқидин эди жонида ўт,
Ул шарардин жисми вайронида ўт.

Тун анга уйқу-ю кун ороми йўқ,
Ишқ андуҳидин ўзга коми йўқ.

Кундуз онинг зикру фикри ёру бас,
Ҳажридин даъби фигону зору бас.

Кеча бўлмас эрди шаҳру боғ аро,
Ўзни тортар эрди дашту тоғ аро.

Ул даманда бор эди вайронае,
Чугз қасридек бузуғ кошонае.

Онда чоҳе бор эди беҳад амиқ,
Суйида шахси нашот ўлғон ғариқ.

Осилиб ул чоҳ ичинда сарнигун,
Ишқ истилосидин зору забун.

Тонгға тегру иш анга оҳу фиғон,
Қатра-қатра кўзидин томғунча қон.

Ўлмак истаб ишқ арову топмайин,
Ул таманнодин кўзини ёпмайин.

Бу балият жисмини нол айлабон,
Ноласи жонини бадҳол айлабон.

Ҳажр аро йиллар бу янғлиғ чекти ҳол,
То етишти оғзига жоми висол.

Ишқ аро будур эранларнинг иши,
Ўлмайин топмас бу давлатни киши».

ХС

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир қушким: «Қилибмен кўп гуноҳ,
Бу уятдин асру ҳолимдур табоҳ.

Зоеъ айлабтур мени олудалиғ,
Қўймас ул йўлға бу ғамфарсудалиғ.

Чун нажосатдин жабиндур лавсноқ,
Анга не нисбатдурур Симурғи пок.

Пок васлиға керактур поклик,
Йўқки, лавси журм аро бебоклик.

Ул ориғ, менда ориғсизлиғ сифот,
Васлини истарға монеъдур уёт».

Ҳудҳуднинг жавоб айтқони

Деди Ҳудҳудким: «Эрурсен муътариф,
Ким ишинг бўлмиш гуноҳдин мунҳариф.

Даҳр худ эрмас иқомат манзили,
Кимки бор охир ўлумдур ҳосили.

Бу гунаҳ бирла гар ўлмак истасанг,
Халқ аҳволига кулмак истасанг.

Билки бас нодону ғофил бўлғасен,
Аҳли ақл оллида жоҳил бўлғасен.

Бу гунаҳдин оримоқ эттинг ҳавас.
Ул доғи осон эрур, эй булҳавас.

Тавбадур они оритмоққа илож,
Зулмати исён аро будур сирож.

Журм лавсидин киши маъсум эмас,
Бўйла исмат кимсага маълум эмас.

Одам авлодини қилмайдур илоҳ,
Ўйлаким ондин бош урмайдур гуноҳ.

Бўлмаса сендин гуноҳ, эй беҳабар,
Афву раҳмат кимга бўлғай чорагар.

Журмдин улким юзи бўлғай сариг,
Тавба айлар ул сариглиғни ариғ.

Баҳри раҳмат мавжга кирган замон,
Пок ўлурсан мен киби юз минг равон».

Одам Сафий алайҳиссалом ҳикояти

«Хайли инсоннинг отоси Булбашар,
Ким они халқ этти ҳайи додгар.

Бошига қўйди ҳидоят афсарин,
Тожиға тикти нубувват гавҳарин.

Қилдилар топқоч бу янглиғ иззу жоҳ,
Туфроғин хайли малойик саждагоҳ.

Авжи гардун хоки роҳ ўлди анга,
Боғи жаннат жилвагоҳ ўлди анга.

Бу сифат софийваши олий ҳасаб,
Ким Сафий келди анга Ҳақдин лақаб.

Чунки тақдир этди ҳайи зулжалол,
Журму исён бирла бўлди тираҳол.

Онча рифъат бирла ул масжудлуқ —
Кетти-ю бўлди иши мардудлуқ.

Кўксига рад панжасин еткурдилар,
Равзаи жаннатдин они сурдилар.

Юзқаролиғлар анга айлаб насиб,
Тушти Ҳиндистон саводида ғариб.

Қарнлар ҳижронда эрди ашкрез,
Солиб оҳу ноласидин рустахез.

Жони ўртанган замон андоқки хас,
Тавба ул ҳолиға бўлди чорарас.

Боғи раҳматдин яна эсти насим,
Бўлди юз минг ранжу меҳнатдин салим.

Тавбасиға дастгир ўлди қабул,
Айлади ҳурмат ҳаримида нузул.

Ондоқ элга етса бу банду кушод,
Сен ким ўлғайсен заъифи номурод?

Тавба қилғил доғи беҳбудунгга ет,
Йўлга айлаб азм, мақсудунгга ет».

XCIII

Яна бир қушнинг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй зеби тож,
Менда воқеъдур талаввунлуқ мизож.

Ҳар сифатда келди таъбим норасо,
Гоҳ фосиқмен, замоне порсо.

Гоҳ матлубум харобот аҳлидур,
Гоҳ марғубум муножот аҳлидур.

Гаҳ ҳарам тавфида мен яздонпараст,
Дайр ичинда, гоҳ бут олдинда паст.

Истиқомат йўқтурур ҳолимда ҳеч,
Бу жиҳатдандур ичимда печ-печ.

Бу талаввуни мизожи шум ила,
Бу сифатлиқ одати мазмум ила,—

Бўйла йўлғаким керак якранглиғ,
Ўзни топмасмен саҳиҳ оҳанглиғ».

XCIV

Жавоб

Деди Худҳудким: «Бу бемаъни шиор
Филҳақиқат барчанинг зотида бор.

Ким бориға ҳамнафасдур нафсу руҳ,
Басталиғ бирдин етар, бирдин футуҳ.

•

Улдур эрким, салб этиб нафсоният,
Голиб этгай зотиға руҳоният.

Ҳар кишида бу шараф биззот эрур.
Ул киши поку шариф авқот эрур.

Гар талаввун бўлса зоти шеваси,
Сен киби бўлса таҳаттук меваси.

Бу мараз топмиш риёзатдин илож,
Ким кишига мустақим ўлгай мизож.

Нафсдин ҳар кимгаким бу бим эрур,
Чора муршид олдида таслим эрур.

Бўйла иллатларға муршиддур табиб,
Ким халойиқ пир дерлар, эй лабиб.

Толиби соликка иллатлар бўлур,
Нафс хайлидин мазаллатлар бўлур.—

Ким анга феъли замойимдур лақаб,
Мубтало бўлур анга аҳли талаб.

Пир ҳар бирга қилур навъе даво,
Ким бориб иллат, топар толиб шифо.

Ул маразлардин бу доғи биридур,
Ким риёзатлар онинг тадбиридур.

Сен доғи бу ишга ўзни чоғладинг,
Бир қотиклиққа белингни боғласанг.

Ўйладур умидким, бир лутфи хос —
Гар таҳаттукдин сени қилғой халос.

Бу талаблардин тарабнок ўлғосен,
Ҳақ йўлинда раҳрави пок ўлғосен.

«Зумраи таҳқиқ софий машраби,
Восили Ҳақ Бутуроби Нахшабий.

Бир муриди ҳолига солиб назар,
Зебу зийнатдин топар эрди асар.

Хирқасида вуслалар эрди ориғ,
Ранғлар онда қизил, ёшил, сориг.

Майл кўп нафсиға раънолиғ сори,
Кисвати фақр ичра зеболиғ сори.

Кўп риёзатлар буюрди пир анга.
Ул такаллуф топмади тағйир анга.

Кўрдиким дафъ ўлмас эрди бу сифат,
Муршиди комил буюрди оқибат:

Ҳар кун ўз нафси била разм айламак,
Доғи доруссалхқа азм айламак.

Бир сабадга қўйнинг ич-олотини,—
Солибон ихшоу қозуротини,

Бош уза они қўюб, маҳкам тутуб,
Меҳнату ранжидин онинг қон ютуб.

Қатралар ҳарён томиб дасторидин,
Они ўткаргай Насаф бозоридин.

Нафсиға онинг етиб мундоқ инод,
Неча кун бу иш чу топти имтидод.

Хирқасида қолмади зеболиғи,
Бошидин чиқти бори раънолиғи.

Бу машаққат қилди чун нафсин ҳалок,
Муршиди комил буюрди ғусли пок.

Ул мараздин бўйла қутқорди они,
Ул хатардин бўйла ўтқорди они.

То мақоми бўлди айвони вусул,
Ҳарне матлубига юз қўйди ҳусул.

Сен доғи нафсингга қўй бир навъ ранж,
То насибинг бўлғай онинг музди ганж.

Йўқ эса ўзунгни зоеъ бўлди тут,
Бу талаввун дўзахида ўлди тут».

ХСVI

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Эй фархундахў,
Нафси золимдур манга беҳад аду.

Ҳар не амр этсам қилур зоҳир хилоф,
Иртиқобидин тутар ўзни маъоф.

Бўйла йўлда душман ўлса ул манга,
Тай нечук бўлғай бу қаттиқ йўл манга».

ХСVII

Ҳудҳуднинг жавоби

Деди Ҳудҳуд: «К-эй забуни ҳирскеш,
Нафс зулми айлаган қўнглунгни реш.

Нафснинг маҳкуми бўлгон туну кун,
Ўзга бу ҳангомани қилгон узун.

Нафс не амр этса бўлгон зердаст,
Ул бийиклик қилса, қилгон ўзни паст.

Урмагон ул амр қилмай бир нафас,
Ҳосил айлаб ҳар не ул этган ҳавас.

Умр онинг фармони бирла сарф этиб,
Ул таманно айлаган сори кетиб.

Бир эшакдек бошинга афсар уруб,
Нафсни ўз орқанг узра миндуруб.

Ул қаён сурса, уриб гом ул тараф,
Қайда турса, топиб ором ул тараф.

Тифл эконда худ онинг зори эдинг,
Лаҳв ила гафлат гирифтори эдинг.

Чун йигит бўлдунг ҳам ондин ёнмадинг.
Лаҳзае ўз ҳолингга айлонмадинг.

Қаригонда худ етишти варзишинг,
Фиску исёнда тамом ўлди ишинг.

Умрунг ўтти гафлату исён била,
Етти ўлмак юз туман армон била.

Тенгри амрин умр ўтуб ёд этмадинг,
Шева жуз излолу ифсод этмадинг.

Даҳр аро йўқ сен киби зоти ажаб,
Умр ўтиб ўтқарган авқоти ажаб.

То тирик эрдинг — бу эрди гафлатинг,
Бўйла ўлсанг, кўр, не бўлғай ҳолатинг».

ХСVIII

Ҳикоят

«Подшоҳе маст эди, бебок ҳам,
Золиму ғоратгару саффоқ ҳам.

Нафси золим ҳар неча маъмур этиб,
Қилмоғида ул ўзин маъзур этиб.

Бир кун айлар эрди жоми айш нўш,
Қўрдиким борурлар икки жандапўш.

Бир-бирига иккиси ёру рафиқ,
Ҳамдаму ҳамрозу ғамхору шафиқ.

Шаҳ тилаб қилди бирисидин савол,
Ул бирининг ҳолидин сўрди мақол:

«Ким буким келди сенинг ҳамкисватинг,
Зоҳир этким — анга недур нисбатинг?»

Деди: «Нисбат иккимизда ёрлиғ,
Ҳамдаму ҳаммашрабу ҳамкорлиғ».

Масти гофил деди: «Эй соҳиб тариқ,
Ойтким, мен яхшироқ ё ул рафиқ?»

Дедиким: «Улча манга бўлмиш аён,
Иккингиизнинг ҳолини айлай баён.

Чунки бўлдунг иккисидин бархабар,
Сен ўзунг ҳукм айлагил, эй тожвар.

Сен агарчи бир улусқа шоҳсен,
Тенгри йўлунда, вале гумроҳсен.

Ҳар не Ҳақ дебтур — хилофидур ишинг,
Кеча-у кундуз бу бўлди варзишинг.

Ул агарчи бўлса дарвешу гадо,
Тенгрининг амрини хуб айлар адо.

Ҳақ йўлидин ташқари қўймас қадам,
Балки Ҳақ амридин урмас айру дам.

Сен шоҳ, аммо нафсқа зору ҳақир,
Ул гадоу нафсни айлаб асир.

То тириксиз иккингиизга ҳол — бу,
Ул гадо, сен шоҳға минвол — бу.

Үлсангиз, худ шоҳ — улдур, сен — гадо —
Ким, сен эрдинг маст, ул — аҳли иқтидо».

Нуктани бу навъ сургач пири роҳ,
Сескониб ул уйқудин уйғонди шоҳ.

Маст эди, етти анга ҳушёрлиғ,
Уйқусига қўйди юз бедорлиғ.

Шоҳлиғ зарбафтидин юзланди ор,
Ташлаб они, жанда қилди ихтиёр.

Кўнглига Ҳақдин етиб огоҳлиғ,
Билдиким, дарвешликдур шоҳлиғ.

XCIX

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Иблиси лаин
Қасдим айлар, зоҳир айлаб макру кин.

Ўз ҳузуримга мени қўймас даме,
Келтурур кўнглумга ҳардам оламе.

Бошима ҳар лаҳза солур бир хаёл,
Ким эмас ондин қутулмоқ эҳтимол.

Чунки йўқ ондин қутулмоғлиғ менга,
Чорадур маъмури бўлмоғлиғ манга.

Ўйла музтармен онинг васвосидин,
Ким забундур ақл онинг эҳсосидин».

С

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «Токи нафсингдур қарин,
Анга бор иблис шогирди камин.

Нафс онча кўнглунга солур гурур,
Еткурур онча замирингга футур.

Ким они шайтон кўруб ҳайрон қолур,
Водии ҳайратда саргардон қолур.

Қайси ишдинким етар нафсингга ком,
Топар ондин комини шайтон мудом.

Нафс ҳукми бирлаким қилсанг ҳар иш,
Иржаюр ул комдин шайтонга тиш.

Демаким, шайтонга бўлмишмен залил,
Ул сенинг нафсингни айлабтур вакил.

Ҳар не ул қилмоқ керак нафсинг қилур,
Ҳар неким шайтон билур, ул ҳам билур.

Ҳар не дунёга тааллуқдур умур,
Сарбасар шайтонга дохилдур зарур.

Нафсинг андоқ ҳаққу мулк этмиш ани,
Ким эрур дарж анда юз шайтон фани.

Нафсинг онча кўргузур талбисни,
Ким қилур шарманда юз иблисни.

Сенки, ёр ўлдунг бу янглиғ нафс ила,
Не учун шайтондин эткайсен гила».

СИ

Ҳикоят

Келди Хирқоний¹ қошига бир мурид,
Ўз сулуку тоатидин ноумид.

Дедиким: «Иблис пурфанлик қилур,
Кўнглума ҳар ишда раҳзанлик қилур.

Ҳам намозимга етар ондин қусур,
Зикру тасбеҳимга доғи юз футур».

Муршиди комил деди: «К-эй зулмкеш,
Тиғи жаврунг бирла шайтон кўнгли реш.

Онда ҳам сендин шикоятлардурур,
Жавру зулмунгдин ривоятлардурур.

Дер манга қисм этмиш аввалдин илоҳ,
Макр ила эл ҳолини қилмоқ табоҳ.

Роҳзанлиқ айламак исён сари,
Бошламоқ йўл водии нуқсон сари.

Сен муриде айламишсен тарбият,
Ким анга мендин фузундур бу сифат.

Ҳар қачон келдим бу шаррун-носға,
Ким солай кўнглини бир васвосға.

Қайси мункарким манга мақбул эди,
Кўнгли, кўрдумким, анга машғул эди.

Ҳар тахайюлким манга эрди маҳол,
Хотирида эрди мамлу ул ҳаёл.

Айламакни санга талқинлар баче,
Бизни шайтон қилди таҳсинлар баче.

Раҳмат ушбу макр ила тазвиринга,
Ким дегай шайтонки: Раҳмат пиринга».

Деди: «Шайтон айламиш тухмат манга,
Ул берур ҳар лаҳвга рағбат манга».

Деди шайх: «Аҳсанта бу янглиғ маош,
Ким санга шайтон била бўлғай талош.

Мен арода бўлғамен ҳукм эткучи,
Ёрғу айлаб, узрунгузға еткучи.

Ҳам санга юз қатла шайтондин уёт,
Ҳам анга сен шуми нодондин уёт».

СИ

Яна бир қушининг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Эй фаррух жамол,
Кўнглума беҳад муҳаббат солди мол.

Ҳам висоли жонима солур нашот,
Ҳам унидин кўнглум айлар инбисот.

Бир нафас гар бўлмаса илкимда сийм,
Ҳажридин жонимга бор ўлмакка бийм».

СIII

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «К-эй ҳақиқатдин йироқ,
Жонинга қўйғон дирам доғи фироқ.

Ҳирс жоми айлаган кўнглунгни маст,
Сен бўлуб ул мастлигдин зердаст.

Бу не сўз бўлғайки, зикр этгай киши,
Ким эмас, бу одамийларнинг иши.

Одамийлиғнинг бу иштин ори бор,
Ким бу сичқонга эрур даъбу шиор.

Ерни қазмоқ айлабон кўп эҳтимом,
Туфроқ ичра хору зор айлаб мудом.

Нақб уруб уйларга ҳирси шумдин,
Жон чекиб бу хислати мазмумдин.

Ҳар нафас бир уй сари солиб тушук,
Ногаҳон чиққач каминдан бир мушук.

Айлаб они сайд ишратлар била,
Туъма айлаб ҳирсу рағбатлар била.

Еб шараҳдин жисми бирла қонини,
Ит нечукким сифлалар сичқонини.

Ё йилон янглиғки, ганж айлаб ҳаво,
Йиллар ўлғай туфроғ ичра мубтало.

Чарх мундоқ айлағай подошини,
Ким кўрунғач, ёнчқойлар бошини.

Ё йилон бўл ёки сичқон, эй нажис,
Мунча худ бордур сенинг зотингда ҳис.

Ким аларга бўйла бўлса оқибат,
Билгасенким яхши эрмас бу сифат.

Сийм севгонким, анга побаст ўлур,
Шавқидин онинг ажойиб маст ўлур.

Ўйладурким жоҳилу нодон маст,
Сиймдин бут айлаб, ўлғай бутпараст.

Жаҳл бирла тарки ислом айлаган,
Ўзга дўзах азмин анжом айлаган.

Токи бўлғай даҳр боғида тирик,
Рўзгор андоқки бу янглиғ ирик.

Сийм учун юз ҳирсу шайдолиғ била,
Ўлмағай охир бу расволиғ била.

Мен сени сичқон демай, Қорун тутай,
Йўқ йилон, алҳақки, Афридун тутай.

Оқибат борин чу солиб кеткасен,
Неттилар ул хайлким, сен неткасен.

Бу таманнони чиқарғил бошдин,
Бошни қутқар бу қаттиқ тошдин.

Эр эсанг мақсуди асли кўзлагил,
Ҳар неким сўзларсен – ондин сўзлагил.

Қилма ул ишким етиб нуқсон санга,
Охири бўлғай вуболи жон санга».

CIV

Ҳикоят

«Басра¹ шаҳрида лаиме бор эди,
Бebasарлиг фаннида динор эди.

Майли жамъ айларга динору дирам,
Ул сифат голибки, Ҳотамға² – карам.

Кўп машаққатлар бида дуни лаим,
Бир-бир узра жамъ айлар эрди сийм.

Ончаким жамъ ўлди бир махзан анга,
Ер тубида айлади мадфан анга.

Бовужуди мунча нақд ул дунхисол
Тўниға тикмиш эди ғардун мисол –

Беадад махфий дирамлар ҳирси шум,
Кундуз андоқким фалак ичра нужум.

Ким булардиндур манға тан қуввати,
Ўйлаким тан қуввати – жон сиҳҳати.

Иттифоқо бир кун ўлди манзили,
Мол савдосига дарё соҳили.

Сув қироғинда еб ул моли ҳаром,
Молнинг савдода судидин таом.

Бўлди дарёда иликни юрда хам,
Чун огирлик қилди бир сори дирам.

Тушди дарёға лаими дунсиришт,
Чекти қаърига они ул феъли зишт.

Толпиниб кўп зоҳир этти изтироб,
Ким биров солғай онинг сори таноб.

Махласига майл кўргузгунча хайл,
Кўпрак этти баҳрнинг қаърига майл.

Чун оғир эрди дирамдин лангари,
Сув тубин тутти садафдек гавҳари.

Сиймдин етти бу офат жониға,
Тушти яғмо махзани пинҳониға.

Сийм йиғмоққа натижа бўлди бу,
Сен онинг савдосидин илкингни ю(в).

Мутлақ онинг сори майл этма яно,
Ким талотумда эрур баҳри фано».

CV

Яна бир қушининг Худҳуддин саволи

Деди бир сойилки: «Эй улви хиром,
Масканимдур бир биҳиштосо мақом.

Ҳар шажар онда келиб тўби мисол,
Ҳар тараф кавсар киби равшан зулол.

Суйи руҳафзо, ҳавоси жонфизо,
Саҳнида мавжуд танпарвар гизо.

Боғи жаннатдек фазосидур васеъ,
Ўртада қасри биноси бас рафеъ.

Қаср ичи наққошликдин зарнигор,
Тошида наққошлиғ гавҳарнигор.

Қаср аро бир хисраве оромгир,
Сурати хуш, сийрати хотирпазир.

Бўйла гулшан ичра манзилдур манга,
Бўйла шоҳнинг васли ҳосилдур манга.

Менсиз эрмас бир дам онинг мажлиси,
Туну кун менмен рафиқу муниси.

Бу тарабларни қўюб, айлаб ҳаво,
Истамак Симурғ бўлғайму раво?!»

CVI

Жавоб

Деди Худҳуд: «К-эй хаёлинг барча ҳеч,
Шарҳида бу қилу қолинг барча ҳеч.

Гарчи зебо гулшану дилкашдурур,
Кўзга сув бирла ҳавоси хушдурур.

Онда тўбиваш йиғочлар жилвасоз,
Гуллари юз лавн бирла ишвасоз.

Ҳам вафосиз келди насрину гули,
Ҳам бақосиз сарв бирла сунбули.

Чун баҳориға хазон солур шикаст,
Бўлур ул гуллар қаро туфроққа паст.

Қасрини ҳам чарх чун даврон қилур,
Хаста ошиқ кўнглидек вайрон қилур.

Шоҳиға доғи жафои рўзгор,
Тахта узра тахтдин берур қарор.

Боғиға гулчеҳралардек йўқ вафо,
Шоҳиға бадмеҳрлардек йўқ бақо.

Сендин онда ким десун худ, эй заѣиф,
Бир тикан баргига эрмассен ҳариф.

Эр эрсанг Қофи бақога азм қил,
Авжида бир шоҳ васли истагил.

Ким бу гулшанга камол ондин дурур,
Ҳам хазону ҳам завол ондин дурур.

Шоҳға зебу фар жамолидин онинг,
Азлу фавти ҳам жалолидин онинг.

Қасрин обод айлаган ҳам ҳикмати,
Сўнгра вайрон доғи қилгон қудрати».

CVII

Ҳикоят

«Бир қаландар бор эди мабҳуту данг,
Субҳу шом онинг ғизоси эрди банг.

Тарк аҳлидек намудори онинг,
Журъадонда лекин асрори онинг.

Чун ғизо еб ўзни айлар эрди лол,
Айш анга қилмоқ хаёлоту маҳол.

Тушти кўпрак бир кун ул нофеъ ғизо,
Мунтафеъни чекти бир вайрон аро.

Тақя солди бир бузуғ деворға,
Сойир ўлди олами асрорға.

Кўрди ўзни бир назаҳ гулшанда шод,
Теграсида жамъ асбоби мурод.

Маскани қасри биноси бас қавий,
Зеби онинг коргоҳи Монавий.

Ўзи бир тахт устида Жамшедваш¹,
Ёнида гулчеҳраи хуршедваш.

Айш этиб ул хисрави олий мақом,
Топиб ул гулчеҳрадин ҳар лаҳза ком.

Бу хаёлот ичра ул кошонада,
Ётмиш эрди ғушаи вайронада.

Ким бузугнинг ғушасидин бир чаён,
Ниши нўгида ажал заҳри аён.

Чикти ул вайрон тавофин майл этиб,
Санчар эрди ниш ҳарёнким етиб.

Нўшлабдин ком олурда ҳарзакеш,
Ул чаёндин эрнига санчилди неш.

Қичқириб қўпти қаландар беқарор,
Зоҳир айлаб изтиробу изтирор.

Не гулу гулшан эди, не қасру тахт,
Не ёнида маҳваши ферузбахт.

Ул хаёлоти топиб бори халал,
Еб ва лекин эрнига ниши ажал.

Билди ҳарне қилғони эрмиш хато,
Қилмади суде пушаймонлиғ анго.

Санга ҳам мутлақ ҳам андоқ келди ҳол,
Йўл димоғингга топиб фосид хаёл.

Чун ажал нишин ебон сесконгосен,
Фафлатинг уйқусидин уйғонгосен.

Ҳар неча қилсанг фиғону зорлиғ,
Қилғуси йўқ бир сари мўйе осиг.

Онглағунгким кимдин ўлмишсен йироқ,
Қолғуси жонинг аро доғи фиरोқ».

CVIII

Яна бир қушнинг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй беназир,
Айламиш бир ишқ кўнглумни асир.

Кўрмасам маъшуқ рухсорин даме,
Тийрадур ул дам кўзумга оламе.

Бир нафас онсиз қарорим йўқ турур,
Дарду ғамда ихтиёрим йўқ турур.

Орази наззораси комим менинг,
Васлидин кўнглумда оромим менинг.

Ондоқ онинг бирладур улфат манга,
Ким эрур онсиз гумон шиддат манга.

Қилмасам лаҳнин замоне истимоъ,
Жисмдин руҳум қуши айлар видоъ.

Кўнглум онинг фурқатининг хастаси,
Жоним онинг васлининг вобастаси.

Фурқатидин жонима бедод эрур,
Туну кун кўнглум иши фарёд эрур.

Ойрила олмасмен ондин бир замон,
Ондин ойрилмоқ ҳамон, ўлмак ҳамон.

Ул санам ишқин нечук тарк эткомен,
Ойрилиб ондин қаёне кеткомен?»

CIX

Жавоб

Деди Худҳуд: «К-эй ишинг сўзу гудоз,
Солибон кўнглунгга ўт ишқи мажоз.

Тушконинг ишқи ҳақиқийдин йироқ,
Ўртаган кўнглунг аро доғи фироқ.

Асли йўлдин кўнглунг эткон ижтиноб,
Фаръ сори азмни кўрган савоб.

Чашмаи ҳайвондин ўтган хушклаб,
Биркадин дафъи аташ қилгон талаб.

Дурри яктодин қилиб ғофил кўнгул,
Жола сори айлаган мойил кўнгул.

Меҳри ховар нуридин қилгон удул,
Шамъу машъал партавин этган қабул.

Сурати зоҳир била топқон фиреб,
Топмагон маъни жамолидин насиб.

Ҳусни зоҳирнинг не навъ ўлғай иши,
Юзда балғам бирла қон оройиши.

Юзини васфин дединг ҳури чиғил,
Балғаму қондин эса оқу қизил.

Ҳусни зоҳирнинг вафоси йўқтурур,
Ҳам саботу ҳам бақоси йўқтурур.

Ошиқу шайдо бўлурға арзимас,
Ишқидин расво бўлурға арзимас.

Ким анға боқий эмастур ҳўблук,
Ориятдур шаклида маҳбублук.

Гар бу кундур ҳўб, тангло ҳўб эмас,
Ҳўбким бу навъдур, марғуб эмас.

Они севким, ҳусни бўлғай баркамол,
Бўлмағай мумкин куёшиға завол.

Юз туман минг сендек ўлса ошиқи,
Бўлмағай ошиқлигининг лойиқи.

Берсалар ишқ аҳли юз жон ҳар бири,
Ҳусни юз минг мунчаға қилғай гари».

СХ

Ҳикоят

«Бор эди шахсе Арастуға¹ мурид,
Ҳалқаи дарсида ул эрди муъид.

Айлабон они ҳаками аржманд,
Жумлаи шогирдлар ичра писанд.

Анга махфий илмларни ойтибон,
Тифл экондин оллида улғойтибон,

Тўрт юз ҳикмат элидин аълам ул,
Барчадин ортуқ, Арастудин кам ул.

Кўнглида мундоқ хаёл айлаб ҳаким,
Ким Скандарга они қилғай надим.

Ким ўзи бир сориким қилса хиром,
Бўлғой ул фарзанддек қойим мақом.

Ҳикмат ичра нуктаи мавзун била
Сўз дегай мажлисда Афлотун² била.

Борур эрди йўл била бир қатла ул,
Урди кўнглига бировнинг ишқи йўл.

Куфр дайридин чиқиб маҳпайкаре,
Кофири сангиндили сийминбаре.

Ноз ила юз динни яғмо қилғучи,
Ҳикмат аҳлин зору шайдо қилғучи.

Ул ҳаким ўлғоч гирифтори онинг,
Кўнглини кўрди ажаб зори онинг.

Боғлаб онинг васлиға етмакка бел,
Саъйлар айлаб ароға солди эл.

Токи кўп харж айлабон ажносу нақд,
Ром этиб ул дилрабони қилди ақд.

Эмдиким ул бут васли берди даст,
Куфр аҳли янглиғ ўлди бутпараст.

Кеча-ю кундуз кўз ондин олмайин,
Вола ўлди сафҳаға кўз солмайин.

Бўлди ул маҳвашқа андоқ шифта,
Ким сабақ баҳсидин ўлди кифта.

Айлабон устод онинг наззораси,
Деди, айлай панд бирла чораси.

Берди истаб кўп насиҳат бирла панд,
Бўлмади панд ул балоға судманд.

Кўрди илму ҳикмати зоеъ бўлур,
Неча йиллиқ заҳмати зоеъ бўлур.

Неча фикр этти ҳаками беназир,
Кўрмади ул иш давосидин гузир.

Махфий ондин ўзни тутти чораға,
Берди муҳлик доруе маҳпораға.

Ким йиқилди оҳу афғон тортибон,
Дам-бадам ул нотавонлиғ ортибон.

Чоралар қилди йигит — суд этмади,
Ул санамдин нотавонлиғ кетмади.

Ожиз ўлғач чорадин ул дардманд,
Келди устод оллиға зору нажанд.

Бош қуйи солиб малолатлар била,
Шарҳи ҳол этти хижолатлар била.

Қўрди чун устод андоқ эҳтиёж —
Келдиким беморға қилғой илож.

Дедиким: «Қўп, сен бу кун хизматқа бор,
Тур Скандар ҳазратида бандавор.

Мен мудово айлайин беморинга,
Еткурай сиҳҳат париваш ёринга».

Ул қабул айлаб равони тутти йўл,
Сунди устоди илож айларга қўл.

Мусҳиле соз этти беҳад зўрманд,
Бердиким они сумурди мустаманд.

Деди маҳрамларғаким, воқиф турунг,
Ташт элтиб ул эшикда ўлтурунг.

Ҳар неким хориж бўлур — тўкманг они,
Бир ино ичра солиб асранг они.

Чиққоч ойтиб сўзлар ул олий маҳал,
Қилди мусҳил доғи бунёди амал.

Қилди юз мажлисга ихрожи мавод,
Ўлтуруб эрди эшикда устод.

Хастанинг тобу тавони қолмади,
Жисмида бир қатра қони қолмади.

Балғаму сафрову савдо бирла қон
Дафъ ўлуб, бўлди суманбар нотавон,

Кечкурун қилғоч йигит азми висоқ,
Деди доноким: «Кириб ёрингга боқ!»

Киргач, истар эрди шўхи дилкаши,
Қўрдиким ётмиш қариҳи нохуши.

Тонимай деди: «Менинг ёрим қани,
Сарв бўйлуқ лола рухсорим қани?»

Эшитиб кирди ҳаками кордон,
Ақли кулдек олими бисёрдон.

Деди: «Топширгон инони келтурунг,
Нозанинни ошиқиға еткурунг».

Борибон келтурдилар чун зарфни,
Ким эшитмиштур бу янглиғ ҳарфни.

Мухталиф ахлот ила мамлу эди,
Муҳлику макруҳ лавни бу эди.

Деди: «Олғилким паризодинг будур,
Гул жабинлиқ сарви озодинг будур.

Будур улким мубтало бўлмиш эдинг,
Ошиқу вола мунго бўлмиш эдинг».

Ул йигит устоддин бўлди хижил,
Кўргач они устои музмаҳил.

Деди: «Эй фарзанд, кўрдум эҳтиёж,
Йўқ анга, билким — санга қилдим илож.

Сен доғи ошиқсану маҳбубунг ул,
Зору шайдо айлаган матлубунг ул.

Бўйла ошиқлиқдин, эй олуда зот,
Пок ишқ аҳли қошиндадур уёт!»

СХІ

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди тортиб фиғон:
«К-эй сен ўлғон воқифи сирри ниҳон.

Йўлда жонимга ўлумдин бим эрур,
Жон бурун манзилда-ўқ таслим эрур.

Хавф муставли яқин беҳад заъиф,
Буйла йўлга найлаб ўлғайман ҳариф?»

СХII

Жавоб

Деди Худҳуд: «К-эй наҳифи хастадил,
Неча қолгунг олам ичра — фикр қил.

Кимки келди — оқибат борғусидур,
Кўксини тиги ажал ёрғусидур.

Зи ҳаёт ўлмак учундур оқибат,
Буйла таҳқиқ этти аҳли маърифат.

Йўқки ориф, кимки йўқтур ўйла кул,
Бу муҳаққақ амрдин ғофилдур ул.

Минг йил ўлсанг даҳр аро ё бир замон,
Ким ажал охир санга бермас амон.

Авлиё бу вартаға бўлмиш асир,
Анбиёға бу юришдин йўқ гузир.

Ваҳм қилмоқдин қутулмоқ йўқтурур,
Қайғуруб озод бўлмоқ йўқтурур.

Ришва бермак бирла йўқ озодлиғ,
Ҳам қилур тиги ажал жаллодлиғ.

Йиғламоқ бирлау ёлбормоқ била,
Чора йўқтур жуз бу йўл бормоқ била.

Зоҳиду фосиқ била шоҳу гадо,
Қилмайин бўлмас бу йўл қатъин адо.

Кўрқмоғдин кимсага йўқ фоида,
Файри кўрмаклик ҳумуми зоида.

Ҳеч навъ ўлмас чу ўлмакдин гузир,
Авло улким бўлғосен фармонпазир».

СХІІІ

Ҳикоят

«Нақлдорким, авжи рифъат кавкаби,
Меҳтари аъзам Сулаймони наби —

Бир кун эрди тахт уза оромгир,
Олида деуу пари фармонпазир.

Жинси махлуқот инсу ваҳшу тайр,
Кўрмай онинг хизматидин ўзни ғайр.

Нофиз ул бориға фармони онинг,
Ом мажмуъига эҳсони онинг.

Турмиш эрди оллида бир аҳли ҳуш,
Ҳуш они айлаб тафаккурдин хамуш.

Бўйла ҳолатда етишти бир малак,
Қобизи арвоҳу жаллоди фалак.

Қилди пайғамбарға таъзиму салом,
Сўнгра арз эттики: «Эй фаҳри киром!

Асру махфийдур илоҳи ҳикмати,
Ким эрур онда хираднинг ҳайрати.

Бу азизеким қошингда бу замон —
Турмиш, ўлмактин анга йўқтур гумон.

Умриға тўлмиш ажал паймонаси,
Ҳукм етмишким, бўлуб ҳамхонаси —

Ҳам бу соат қатл тигин солғомен,
Ҳинд иқлимида жонин олғомен.

Ушбу ишда голиб ўлмиш ҳайратим,
Дам-бадам ортар ўзумга ваҳшатим».

Ул бу маънида такаллум деб равон,
Ким наби оллида турғон нотавон.

Келди ер ўптию тўкти пас ниёз,
Сўнгра деди: «Ё расули сарфароз!

Бу кун ўз ҳолимга ҳайронмен баса,
Марг ваҳмидин паришонмен баса.

Чора қилким бўлмайин бу мулк аро,
Ким кўзумни ваҳм айлабтур қаро.

Елга амр этти Сулаймон ул нафас —
Ким: «Они элт андаким — қилғай ҳавас!

Қайси ердаким деса, бергил қарор,
Дафъ қил кўнглидин онинг изтирор».

Ел они олиб учурди тунду тез,
Бори аъзосига солиб рустахез.

Ким ишорат қилди Ҳиндистон сари,
Онда етгач, ўтмади ондин нари.

Деди: «Бу ерда манга ором бер,
Ким эрур бўлмоққа матлубум бу ер».

Тушти рокиб, борди рахши тезтак,
Ўзни еткурди бу ҳолатда малак.

Тенгри сунъига дебон кўп офарин,
Они ҳам қилди ёноларга қарин.

Ел била ҳамтаклик этса гар киши,
Руҳ қабзи келди Азроил¹ иши».

CXIV

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй покзод,
Жумлаи умримда кўрмаймен мурод.

Доимо ғам бирла элтибмен басар,
Шодлиғдин менда йўқ эрмиш асар.

Йўл борурға хотири хуррам керак,
Даҳр ранжидин малолат кам керак.

Чун мени ғампарвар этмиш рўзгор,
Ҳар замон бир ғам била жоним фиғор.

Не кўнгулхушлуғ била йўл қатъ этай,
Кўнгли хушлар қайда кетса, мен кетай».

CXV

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «К-эй нажанди ғамсиришт,
Зотинга ғамдин баҳона сарнавишт.

Бўйла водий қатъида беиштибоҳ,
Ғамни этмишлар эранлар зоди роҳ.

Йўл ғами келмиш эранларнинг иши,
Йўлда ғамсизни киши демас киши.

Ғамдин айларлар эранлар шодлиғ,
Бу муқайядлиғ дурур озодлиғ.

Ғам еридур меҳнатободи жаҳон,
Онда ҳар навъ элга бир ғамдур аён.

Олам аҳли кўнглида олам ғами,
Худ будур кўпрак бани одам ғами.

Лек аларким келдилар аҳли яқин,
Йўл ғамидин келдилар доим ҳазин.

Кимсаға аввалғи ғам мамнуъдур,
Одамидин сўнгғи ғам матмуъдур.

Ғар бурунғидин эсанг зору нажанд,
Йўлдин ўзни шод қил, эй мустаманд.

Сўнгғидин ғамгин эсанг — қил шодлиғ,
Ким кўнгул ондин топар ободлиғ.

Ғамдин айлар шодлиғ аҳли видод
Бор аларға номурод ўлмоғ мурод.

Йўл ғамидур мақсаду мақсуд учун,
Ким ер ул ғамни кўнгул беҳбуд учун.

Ондаким йўқтур бу ғам — эр эрмас ул,
Зод ғамдин топти қатъ этган бу йўл».

CXVI

Ҳикоят

«Мисрда бор эрди олийҳиммате,
Олами маънида соҳибдавлате.

Ишрат асбоби бори тайёр анга,
Не хаёл этсанг юз ул миқдор анга.

Жаннатосо қаср ичинда манзили,
Ҳурваш маҳбуб онинг ҳаммаҳмили.

Лек ул олий сифати пок зот
Бор эди бу барчаға беилтифот.

Дарду ғам эрди анга ёру надим,
Ҳажр зиндонида Юсуфдек муқим.

Дедилар: «К-эй кўнглунг андух бирла жуфт,
Бизга равшан айла бу рози нуҳуфт.

Ким муҳайё бори асбоби нашот,
Ким кўнгулға бўлғай ондин инбисот.

Хотиринг нечун даме хуррам эмас,
Фамдин ўзга кўнглунга ҳамдам эмас?»

Деди: «Йўл аҳлиға зиндондур жаҳон,
Негаким матлуби кўздиндур ниҳон.

Иш будурким айлағай қатъ ушбу йўл,
Кўнглининг матлубига етгунча ул.

Кимса зиндонда қачон хуррам бўлур.
Байт ул-аҳзонда нетиб беғам бўлур.

Менки айру ёрдин дармондамен,
Гар Эрам боғидамен — зиндондамен.

Бўлмагунча васл гулзориға хос,
Бўлмағум ғам хорхоридин халос».

СХVII

Яна бир қушнинг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй беназир,
Мен онинг амриғамен фармонпазир.

Мунтазирмен амр ила фармониға,
Йўқ муқайяд қаҳр ила эҳсониға.

Ҳарне амр этса — топар мендин ҳусул,
Ул билур гар рад қилур, ёхуд қабул.

Не буюрса ул ишимдур ёзу қиш,
Йўқ манга радду қабули бирла иш.

Амриға иқдом одатдур манга,
Чун адо қилдим саодатдур манга».

СХVIII

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «Хўб сўздур бу сўзунг,
Хўброқким, демагай они ўзунг.

Кимсага бу йўлда ҳаййи лоязол,
Бу тариқ ичра насиб этмиш камол.

Ким онинг фармониға бўлғай мутеъ,
Келди бу йўлда онинг жоҳи рафеъ.

Амридин чеккон бўюн мардуд эрур,
Боргоҳи иззидин матруд эрур.

На ҳумоюнфол мақбул бандадур,
Ким онинг фармониға афкандадур.

Амриға тоат эрур коми онинг,
Йўқ, бу ишсиз бирдам ороми онинг.

Лек ҳар неча итоат айласа,
Амру ҳукми бирла тоат айласа,

Бу иши бирла мубоҳот айламас,
Кибрни жониға офот айламас.

Тоат этса озу кўп ё боту кеч,
Бори-ю йўқи эрур оллинда ҳеч.

Бўлмаса мақбул кирдори онинг,
Балки тенг бўлса йўқу бори онинг.

Қилмаса ўзни тафохурдин азиз,
Тоатиға кўрса қиймат бир пашиз,—

Улдурур гүйи саодат элтгон,
Нафъи тақвоу ибодат элтгон.

Бар еган ўз тоату тақвосидин,
Баҳравар бўлгон бу иш маъносидин».

СХІХ

Ҳикоят

«Тенгри Одамни яротмасдин бурун,
Руҳ шамъин танға қотмасдин бурун —

Ким малойик хайлига эрди ҳужум,
Тоату тақвода одобу русум.

Бориға сарвар Азозил¹ эрди бас,
Муршиду мушкиллариға чорарас.

Неча минг йил ўйла тоат айлади,
Тенгри амриға итоат айлади —

Ким эрур васфида онинг нутқ лол,
Ақл оллинда эрур амри маҳол.

Нақл мундоқдурки, сатҳи хокда,
Ёна бу олий тўқуз афлокда —

Қолмамиштур сажда қилгунча макон,
Ким юз онда қўймамиш ул нотагон.

Тенгри чун Одамни махлуқ айлади,
Ўзни ошиқ, они маъшуқ айлади.

Амр қилдиким малойик сарбасар,
Сажда қилсунким, будур — хайрулбашар.

Чун малойикка бу амр этти Илоҳ,
Қилдилар Одам жанобин саждагоҳ.

Ул неча минг йил ибодат айлаган,
Амр ила тақвоу тоат айлаган.

Чун ғурур этти ишига ошкор,
Хайл аро рад қилди они кирдикор.

Кўнглидин олиб ибодат завқини,
Солдилар бўйнига лаънат тавқини.

Неча минг йил бўлдим мардуд эрур,
Неча минг йиллик иши нобуд эрур.

Онглаким, бу йўлда қилмайдур Илоҳ —
Ўзни кўрмакликдин ортуғроқ гуноҳ.

Ўзни кўрмак — тоатин кўрмакдурур,
Қилғонин кўнглига келтурмакдурур».

СХХ

Яна бир қушнинг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй сарфароз,
Кимки бўлса Ҳақ йўлинда покбоз.

Нафъи онинг не экан — изҳор қил,
Чун манга мубҳамдурур — шарҳ айлагил —

Ким бу йўлда — мен эрурмен покбоз,
Борин уйнабмен тўкуб ажзу ниёз».

СХХІ

Жавоб

Деди Худҳудким: «Бу иш душвор эрур,
Саҳл этар Тенгри ангоким ёр эрур.

Топса бу давлатни ҳар олийниҳод,
Мундин ортиқ йўқтурур бу йўлга зод.

Яъни бу йўл зодидур безодлиғ,
Зоду туша қайдидин озодлиғ.

Лек онинг шарти будурким, роҳрав —
Ҳарнеким бору йўқини жав-бажав.

Тоату зуҳду зиёну судини,
Ҳақ йўлинда буд ила нобудини —

Жамъ этиб солгай фано ўтиға пок,
Куйдуруб, кул айлаб, они завқнок.

Кулни совургай ҳавоға сарбасар,
Ул сифатким қолмағай ондин асар.

Сўнгра кўнғлига солиб афғон ели,
Ул чаманга эстуруб найсон ели.

Қилғонин мутлақ чиқоргай кўнглидин,
Ҳар не қилмиш эрди — боргай кўнглидин.

Чун вужудин бу сифат қилди адам,
Сўнгра бу йўл азмиға урғай қадам.

Улки дерларким, сулук аҳлиға йўл
Бир қадамдур яхши воқиф бўлса ул —

Ул қадам будурки, йўқу борини —
Ўртагайким, қўймағай осорини.

Бу қадам қўйғоч, етар матлубға,
Ҳажр бориб, қовушур маҳбубға».

СХХII

Ҳикоят

«Улки бу йўлда иши таслим эди,
Ибн Адҳам шоҳ Иброҳим' эди.

Ҳақ йўлинда муршиди дин эрди ул,
Покбозу пок ойин эрди ул.

Ким бу йўлда мулку тахту кишварин—
Уйнади, ташлаб бошидин афсарин.

Жанда кийди кўргузуб юз минг ниёз,
Йўлга тушти шоҳи ринди покбоз.

Балхдин² азми Нишопур³ айлади,
Они вайрон, муни маъмур айлади.

Бу макон бўлди чу ул гавҳарга кон,
Етти йил бир тоғ аро қилди макон.

Онда султон сойимуд-дахр эрди кун,
Ул сифатким қойимул-лайл эрди тун.

Жамъ этиб водийда кундуз хасу хор,
Бир қучоқ боғлар эди мардонавор.

Эғнига боглаб бориб бозорға,
Сотар эрди шом учун ифторға.

Бас риёзатдин ҳилол ўлмиш эди,
Жисми ул янглигки нол ўлмиш эди.

Бир кун эғнида ўтун, жисмида ранж,
Шаҳрга борур эди ул кони ганж.

Тўстилар йўлини ақтоби замон,
Қилголи онинг сулукин имтиҳон.

Урди бир юмруғ бири бўйнига руст,
Деди ул факру фано таврида чуст —

Ким: «Ониким сен тилайсен қолди ул,
Балхдин мен бу тараф тутқонда йўл».

Дедиларким: «Нотамом эрмиш ҳануз,
Бу ўтун остида хом эрмиш ҳануз.

Балх онинг чиқмайдур эрмиш ёдидин —
Ким бош урди хотири ношодидин.

Неча йил чекса бу янглиғ ранжу дард,
Мулкнинг ёдидин ўлгай кўнгли фард».

Йил ўтуб ёна ул икки-уч ҳариф,
Топтиларким борур эрди ул наҳиф.

Яна бир мушт имтиҳонға урдилар,
Озмун шартин бажо келтурдилар.

Чиқмади бу қатла султондин нафас,
Мумтаҳанлар бўлдилар фарёдрас.

Дедилар топиб ул ойин бирла ком —
Ким сулук ичра иши бўлмиш тамом.

Шукрлар бу ишта ифшо эттилар,
Ўзни султонға ҳувайдо эттилар.

Бир-бириға ҳамдаму дамсоз ўлуб,
Каъба азми қилдилар ҳамроз ўлуб.

Шаҳға андин сўнгра етти шоҳлиғ,
Роҳравлар еткуруб огоҳлиғ.

Файр ёди кўнглида то бор эди,
Парда янглиғ монёи асрор эди.

Кўнглидин билкулл чу зойил бўлди ул,
Парда қўпқоч пешгаҳға топти йўл.

Бу фаноға кимки топти дастрас,
Они дерлар покбоз, эй булҳавас».

СХХІІІ

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй ҳушманд,
Менда бордур ҳиммати беҳад баланд.

Гар бийик ҳимматнинг элга нафъи бор,
Манга нафъ ўлмоқ керактур ошкор.

Мен заифу ҳимматим асру қавий,
Сўз бу маънида не айтур маънавий».

СХХІV

Жавоб

Деди Худхудким: «Бу даъвонг ўлса жўб,
Топқунг ондин ушбу йўлда нафъ кўп.

Паст элнинг гар бийикдур ҳиммати,
Бор онинг хўрдида иззу рифъати.

Гавҳар ўлди ҳиммату одам — садаф,
Бу садафқа ул гуҳардиндур шараф.

Ҳиммат ўлса, маснаду жоҳ ўлмасун,
Мулку мол ончаки дилхоҳ ўлмасун.

Кимки йўқдур нақддин перояси,
Билки ҳиммат бас дурур сармояси.

Кимсага ҳеч ишта гар етмас илик,
Бок йўқ гар ҳиммати бўлса бийик.

Эрга ҳимматдин эрур юз эътибор,
Жоҳу мулку ганжнинг не даҳли бор.

Мол ўлуб гар йўқ кишининг ҳиммати,
Маъни аҳли оллида йўқ иззати.

Кимки бўлғай ҳиммати олий анга,
Бар берур бу ҳиммат иқболи анга.

Шаҳға ҳикмат паст агар берди Худо,
Хушроқ ондин ҳиммати олий гадо.

Подшаҳқим, бўлса ҳиммат ичра паст,
Келди ҳимматлиғ гадодин зердаст.

Одамининг зеби ҳимматдин дурур,
Нафснинг таъдиби ҳимматдин дурур.

Паст ҳиммат гар топар бахти баланд,
Мудбири кўҳидек эрмас аржманд.

Минг адад қўй бирла муздури шабон:
Музд олиб қўйларға бўлмиш посбон.

Чун бўридин қўйға этса тумтароқ,
Ул шабондин онда бир ит яхшироқ.

Улки ганжи бору йўқ ҳиммат анга,
Бу шабону қўйгадур нисбат анга.

Ганжға ул бир ниғаҳбон беш эмас,
Ҳилаким ул қўйға чўпон беш эмас.

Ринди соҳиб ҳиммат онда чун етар,
Ул сурукни бир гадоға базл етар.

Риндга ҳиммат била бўлса карам,
Нақди анжумдур анга харжи дирам».

СХХV

Ҳикоят

«Бўйла сўз манқул эрур ахбор аро,
Ҳиммат аҳли ҳолидин осор аро.

Ким қиёматким эрур явмун-нушур,
Онда ҳар ким қабридин айлаб зуҳур.

Зоҳиду фосиқ гадоу муҳташам,
Арсаи маҳшар аро қўйгой қадам.

Шайхи Жом ул муршиди олий мақом,
Зинда Пили мастдек айлаб хиром.

Дўзах аҳли сори чун қилғай гузар,
Солибон ибрат қўзи бирла назар.

Кўргач анда элга гуногун азоб,
Ҳиммати баҳрига тушкай изтироб.

Тенгрига изҳори ҳожот айлағай,
Бўйла ойини муножот айлағай.

Ким илоҳий, аҳли дўзахни тамом,
Ҳарне бўлғай шайху шобу хосу ом.

Борчанинг қилгон гуноҳин афв қил,
Ёрлақаб, лутф айлаб озод айлагил.

Санга бу лутфу карам осон эрур,
Бу улус бору йўқи яксон эрур.

Гар мунга рози эмассен — бер манго,
Ўйла жисмиким томуғ бўлғай тўло.

Гар санга бўлса азоб этмак ғараз,
Мен бўлай бу нотавонларга эваз.

Ринди соҳиб ҳиммати олий жаноб,
Чун шафоатда бу навъ этгай хитоб.

Бу сифатким зоҳир ўлғай қўшиши,
Анга лойиқ Ҳақдин ўлғай бахшиши.

Чун ҳумои ҳиммати очқай қанот,
Юз туман минг халқ топқайлар нажот».

СХХVI

Яна бир қушининг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй, поксайр,
Кимсада инсоф бўлғай, борму хайр?

Ҳақ манга инсоф қисмат айланиш,
Қути жоним бўйла неъмат айланиш.

Бу сифатқа улки бўлса нисбати,
Борму ул ҳазратда онинг қурбати?»

СХХVII

Жавоб

Деди Ҳудҳудким: «Бу нақледур ҳасан,
Борча эл оллинда мустаҳсан бу фан.

Одамиға яхши кўп авсоф эрур,
Лек аларнинг ашрафи инсоф эрур.

Кимгаким инсоф йўқ — инсон эмас,
Мунсиз атворида жуз нуқсон эмас.

Бу сифат келди эранларнинг иши,
Бўйла давлатқа етишмас ҳар киши.

Одам эрмас улки ноинсоф эрур,
Одам инсоф истамас — аммо берур.

Истамаслар элдин инсоф аҳли ҳақ.
Ким аларга келди мунсифлиғ сабақ.

Бермай инсоф, улки инсоф истади,
Ўзни ноинсофи мутлақ айлади».

«Хожаи динпарвари олийнасаб,
Ким отига Порсо¹ эрди лақаб.

Макка сайрин оллида жазм айлади,
Каъбаи исломга азм айлади.

Хожа Бу Наср² эрди хизматкор анга,
Ходиму фарзанду хосу ёр анга.

Чун мушарраф бўлдилар мақсудқа,
Шукр зоҳир айлабон маъбудқа.

Қилдилар ҳарнеки фарз эрди адо,
Халқнинг ҳажжини айларга дуо.

Ким қабул этгай ҳақ айлаб иттифоқ,
Хожани мажмуъ кўрдилар йироқ.

Олти юз минг раҳнаварди ҳақшунос,
Хожаға кўргуздилар бу илтимос.

Соҳиби «Қудсия»ву «Фаслул-хитоб»,
Ул жамоатқа деди мундоқ жавоб:

«Ким манга бу ишки тортибсиз рақам,
Мен худ ондин тошқари қўймон қадам.

Гар мунга боисдурур фазлу камол,
Олами инсоф аро беқилу қол.

Мендан ансабдур бу иш Бу Насрға,
Ким дуо қилгай бу аҳли асрға».

Чун бу янглиғ они таъриф айлади,
Эл дуосин анга таклиф айлади.

Хожанинг инсофин ул эҳсон била,
Эл қабул айлаб саросар жон била.

Хожа Бу Наср этти минбарни макон,
Эл дуосин айлабон вирди забон.

Тенгри оллида муножот айлади,
Халқ учун изҳори ҳожот айлади.

Хожа минбарнинг тубин айлаб мақом,
Сидқ ила омин дер эрди бардавом.

Етгач охирға дуо бирла савол,
Деди сойил: «К-эй Илоҳи зулжалол.

Қўрмасанг лойиқ дуо ойинини,
Қилмагил зоеъ онинг оминини?»

Олти юз минг халқдин чиқти нафир,
Зор йиғлаб ҳам сағиру ҳам кабир.

Офаринлар деб алар авсофиға,
Ҳам атову ҳам ўғул инсофиға.

Мундин аҳсан кимсага йўқтур сифат,
Онгламас они жуз аҳли маърифат».

CXXIX

Яна бир қушнинг Худҳуддин саволи

Яна бир сойил дедиким: «Хайл аро —
Бандаға густохлиғ борму раво?

Сидрағаким келди олий шохлиғ,
Гар қуше қилса аён густохлиғ.

Журъати жанбида бўлғайму уқоб,
Йўқса истиғноға бўлғайму ҳисоб?»

СХХХ

Жавоб

Деди Ҳудҳудким: «Буким қилдинг савол,
Сен жавобинда бил онинг икки ҳол.

Кимсаким густох ўлур шоҳ оллида,
Ё керак махсус даргоҳ оллида.

Ўзлугининг қайдидин бўлғай халос,
Ўзга уллуқ бирла берган ихтисос.

Ҳарне бу дер ул дегандекдур яқин,
Буллуку уллуқ бўлиб рафъ ўртодин.

Мунда зоҳирда агар журъатдурур,
Лек маъни йўлидан ваҳдатдурур.

Ё керактур ишқ савдосида паст,
Ошиқи ошуфтаву мажнуну маст.

Ким муҳаббат қилмиш ўлғай они зор,
Бўлғай ойтур ҳолида беихтиёр.

Не инод ўлғай, не кибр онда ғараз,
Жуз муҳаббатким анга йўқтур эваз.

Ўйла ҳақ машъуфи бўлғай мутлақ ул,
Ким дей олмағай ҳадисе жуз ҳақ ул».

СХХХI

Ҳикоят

«Бор эди девонаи олий сифот,
Халқ Мажнунул-Ҳақ айтиб анга от.

Чунки ҳақ ёди анга маҳбуб эди,
Туну кун бу ёд ила мағлуб эди.

Сўз деса, ҳаққа қилур эрди хитоб,
Ҳақ тилидин-ўқ берур эрди жавоб.

Бир баҳор айёми азм айлаб сафар,
Ўзга байтуллоҳни айлаб мақар.

Чун риёзатдин тани эрди наҳиф,
Минмиш эрди маркаби ул ҳам заиф.

Тун қоронғу бўлдию тутти ёгин,
Кўрди Мажнун саъб ул йўл бормоғин.

Бир бузуғ кўрдию сокин бўлди ул,
Деди: «Эй Тенгрим, эшакдин воқиф ул!»

Кирди маркабни қўйиб вайронаға,
Уйқу ғолиб бўлди ул девонаға.

Ётти бош остиға қўюб бир кесак,
Ул бузуғдин тошқари қолди эшак.

Кўзи борғоч уйқуға абри баҳор,
Тезлик қилди ёгинға ошкор.

Тўкти вайрон ичра ҳарёнддин су(в)ни,
Телба бошидин учурди уйқуни.

Қўптию ўлтурди турғунча ёгин,
Чун ёгин турди билиб борур чоғин.

Чиқти маркабни қилурга тезтак,
Йўқ эди вайрона тошинда эшак.

Қўйди юз Мажнунға беҳад изтироб,
Тенгрига қилди ғазаб бирла хитоб:

«Ким, санга маркабки топшурдум бу дам,
Яхши асродинг, карам қилдинг, карам!»

Эл сенинг меҳмонлигингга бормаса,
Маркабин водий сари бошқормаса,

Бўлмағай эрди бу бепарволиғинг,
Ғафлат ичра маҳз истиғнолиғинг.

Асрамоғдин маркабим ор айладинг,
Тийра тунда нопадидор айладинг!»

Кунгрониб ҳарён урар эрди қадам,
Гойибин истарга мажнуни дижам.

Ким чоқилди бир ажаб рахшанда барқ,
Айлади оламини анворида ғарқ.

Маркабин кўрдик утлойдур юруб,
Хору хасқа ҳар тараф оғзин уруб.

Кўргач они телба бўлди шодмон,
Минди доғи йўлга тушти ул замон.

Тундлуғларни бошидин тошлади,
Лутфлар бирла навозиш бошлади:

«К-эй менинг жисмим аро жоним Худо,
Балки юз жоним санга бўлсун фидо!

Ғарчи улдам маркабимга боқмадинг,
Гойиб айлаб бўйнига ип тоқмадинг.

Манга юзланди ажаб ошуфталиқ,
Қаҳрдин қилдим санга олуфталиқ.

Чун эшакни топшуруб эрдим санга,
Они топшурмоқ керак эрдинг манга.

Асрамоқда чунки тақсир айладинг,
Тунд кўргач мени, тадбир айладинг.

Чора айлаб чақмоғингни чоқибон,
Кўз ёрутур машъалингни ёқибон.

Кўзума они намудор айладинг,
Дармаҳал бу лутф изҳор айладинг.

Тундлуққа гарчи мен эрдим муҳиқ,
Сен ҳам эрмишсен ҳарифи бас мудиқ.

Ким бу диққат айлабон зоҳир манга,
Ғойибимни айладинг ҳозир манга.

Дегонимдин бемадор эттинг мени,
Қилғонимдин шармисор эттинг мени.

Сен неким қилдинг — унуттум мен тамом,
Сен ҳам утконни унут, лутф айла ом.

Мен унуттум айлабон зоҳир вифоқ,
Сен доғи они унутсанг яхшироқ.

Мен сени деб қилмоғумдур чун хижил,
Сен мени ҳам қилма ойтиб мунфайл.

Мен сени бу қиссада туттум маоф,
Сен доғи кўнглунгни мендин айла соф!»

Ўзини ҳардам ситойишлар қилиб,
Ҳақни ҳам мундоқ навозишлар қилиб,

Телба рози гарчи номаъқул эди,
Чун муҳаббатдин эди мақбул эди.

Бўлса ҳар мажнун бу янглиғ роз анга,
Ҳам етар густохлиғ ҳам ноз анга.

Тенгрига чунки бу эл маҳбуб эрур,
Ҳар не маҳбуб айласа марғуб эрур».

СХХХII

Яна бир қушнинг Худҳуддин саволи

Ёна бир сойил деди: «К-эй раҳнавард,
Ғайрдин мен бўлмишам озоду фард.

Ўзни айлабмен хаёли бирла хуш,
Бўлголи бир кун висоли бирла хуш.

Мен чу ондин ойру эрмон бир нафас,
Они истаб не сафар айлай ҳавас?»

СХХХІІІ

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «К-эй сўзунг даъвога хос,
Топмоғон маъни сари ҳеч ихтисос.

Ҳар киши ҳадди эмас бу навъ лоф,
Ким ўзи васфиға дегай бир газоф.

Сен мунӣ кўрким чекиб жон ою йил,
Ўз-ўзунгни васф этарсен муттасил.

Ўзни ғайридинки дерсен фард бу,
Оллида мақбул экин, мардудму?

Сен демоқдин рост келмас бу мақол,
То не навъ эркин онинг оллинда ҳол.

Сен бу даъводи́н урарсен худ нафас,
То анга не навъ экин бу мултамас.

Ҳар не сен дерсен анга йўқ эътибор,
Му́табардур не ул этса ошкор.

Сен демоқдин иш кифоят бўлмағай,
То қабул ондин иноят бўлмағай.

Демаган хушроқ яна бу навъ сўз,
Тиккан авлодур онинг лутфиға кўз».

«Шайх Бистомий, амини ганжи роз,
Аҳли маъни тахти узра сарфароз.

Чунки бу дорулфанодин қилди азм,
Равзаи дорулбақоға тузди базм.

Бир кун они тушта кўрди бир мурид,
Деди: «Эй ичгон майи ҳал мин мазид!

Бизга ҳолингдин аён этгил хабар,
Ким санга не қилди ҳайи додгар?

Фурқатингда чун басе кўрдук алам,
Токи итмийнон бўлғай бизга ҳам».

Муршиди комил дедиким: «Ул замон —
Ким, лаҳад қаъри манга бўлди макон.

Ул малакларким эрур аҳли савол,
Бўдилар ҳозир қилурға қилу қол!»

Дедиларким: «Кирдигоринг ким дурур,
Холиқу парвардигоринг ким дурур?»

Мен дедим: «Бу сўзни мендин сўрмангиз,
Гар жавобе демасам ёзғурмангиз.

Айлангиз бориб савол андинки: ул —
Бандалиғ сори манга берурму йўл?

Қуллуғумға гар қабул ўлса хитоб,
Ул хитоб-ўқ сизга кофийдур жавоб.

Бандае онгланг мени даргоҳида,
Маснади иқбол иззу жоҳида.

Гар қабул иқболидин навмидмен,
Ҳажрида аввораи жовидмен.

Мени рад аҳлидин ул соат билинг,
Ҳар не истар кўнглунгиз ул дам қилинг.

Чун бу янглиғ топтилар мендин жавоб,
Келди ул соат хитоби мустатоб.

«К-эй савол аҳли, буким масъулдур
Бандаи мустаҳсану мақбулдур.

Бўлмайин равшан онинг нуриға кўз,
Ўз демоклик бирла келмас рост сўз».

CXXXV

Яна бир қушнинг саволи

Яна бир сойил дедиким: «Эй рафиқ,
Бўлмишам баҳри камол ичра ғариқ.

Ҳам камоли нафс бўлмиш ҳосилим,
Ондин ўлмиш восилим, коми дилим.

Бу муродим мунда чун ҳосилдурур,
Йўл азобин тортмоқ мушқилдурур».

CXXXVI

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «К-эй муродингдин нуфур,
Кўнглинга ғафлат солиб жаҳлу ғурур.

Ўз хаёлингдин қилиб мағрурлуқ,
Ишнинг аслидин топиб маҳжурлуқ.

Бу хаёлинг келди беҳосил хаёл,
Балки боштин то оёқ ботил хаёл.

Ноқис улдурким, ўзин комил дегай,
Комил улким нуқсин исбот айлагай.

Ўз камолидин демас аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу қол.

Сенки нуқсон ичра комилсен баса,
Олим ойтиб ўзни, жоҳилсен баса.

Ўз камолидин демактур маҳзи жаҳл,
Жаҳлдин сўз ойтқай ким бўлса аҳл.

Ким ўзин комил кўрар ноқисдур ул,
Нуқс бермайдур камоли сори йўл.

Меҳр кун туш ўзни кўрғоч баркамол,
Анга юзланди ҳамул соат завол.

Бовужудиким камоли бор эди,
Чун они кўрди, заволи бор эди.

Гар ўзин комил дегай ноқисваше,
Хушлуқ ўзга собит этгай нохуши.

Они ислоҳ айламак душвордур,
Ким биноси кибр ила пиндордур.

Бу камолингким, қилиб турсен гумон,
Маҳзи нуқсон бил они, эй нотаваон».

CXXXVII

Ҳикоят

Шайх Абу Бакри Нишобурийки¹, ул —
Мулки маъни сори топиб эрди йўл,

Чиқти бир кун мулки Нишобурдин,
Сайр учун ул хиттаи маъмурдин.

Шайхлиғ ойини ғоятдин фузун,
Ходиму мухлис ниҳоятдин фузун.

Ҳам маҳофа, ҳам рикобу ҳам алам,
Жавқ-жавқ ашобу афроду хадам.

Шайх чун наззора қилди бу шукуҳ,
Кейнида-оллида ҳар янглиғ гуруҳ.

Бир ҳаёле кўнглиға тушти маҳол,
Ким они мағлуб қилди ул ҳаёл.

Бу маҳалда бир эшак айлаб фиғон,
Чиқди ондин бир бийик ел ноғаҳон.

Шайхқа бу рамздин вақт ўлди хуш,
Важду рақс айлаб йиқилиб қилди ғаш.

Чун анга бу навъ ҳол ўлди падида,
Қилдилар инкор ашобу мурид.

Бартараф бўлгон замон ул олами,
Айлабон густохлиғ бир маҳрами.

Кайфият сўрдики не ҳол эрди бу,
Шайх ойтти: «К-эй рафиқи розжў.

Чун назар солдимки, халқ айлаб ҳужум,
Тобеъимдурлар, бу ишдин нафси шум.

Кўнглума солдики иршод аҳлидин,
Толибу соликка имдод аҳлидин.

Не Жунайду Шиблю² не Боязид,
Не Убайду Нурию³ не Бу Саид.

Қайси бир топиб эди эркин бу жоҳ,
Фақр ойинида бу хайлу сипоҳ!

Нафс чун кўнглумга солди бўйла тоб,
Бу маҳалда ул эшак берди жавоб.

Чун жавобим топтим андоққим керак,
Боиси бу важдим ўлди ул эшак.

Шайхким, айлаб эшак фарёд анга,
Бўйла етса айлагай иршод анга.

Жой ул бўлғайки, айлаб важду ҳол,
Бошидин елдек чиқорғай ул хаёл.

Ўйла инсоф аҳлидин келгай бу иш,
Кимки ул мунсифдурур — билгай бу иш.

Йўқса ҳар мағрур, дуни булҳавас,
Бу бийик давлатқа топмас дастрас».

CXXXVIII

Яна бир қушнинг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй муҳтарам,
Бу маҳал йўлга қачон қўйсам қадам.

Ўзни не машғуллуқтин шод этай?
Етса ғам, ўзни не навъ озод этай?

Не қилайким кўнглума еткай сурур
Ким манга ондин даме еткай ҳузур?»

CXXXIX

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «Ўзни гар шод истасанг,
Ҳар сифат қайғудин озод истасанг.

Ўзни онинг ёдиға муътод қил,
Шодлиғ истарсен — они ёд қил.

Шодлиғким, эрмас онинг ёдидин,
Бўлмағон хушроқ хирад иршодидин.

Ондин ойру айшдин ғам яхшироқ,
Сурдин юз қатла мотам яхшироқ.

Ғамки ондин бўлса, билгил шодлиғ,
Ҳар балийят қайдидин озодлиғ».

CXL

Ҳикоят

«Ҳожа Абдуллоҳ Ансорийки¹, ақл —
Айлай олмас минг ишидин бирни нақл.

Дедиким: «Улдур кўнгулнинг хушлиғи,
Фақр йўлинда киромивашлиғи —

Ким кўнгулда ондин ўзга бўлмағай,
Ёдида жонондин ўзга бўлмағай.

Ҳар кўнгул мундоқдур — они бил кўнгул,
Йўқса баҳру кон эса, ондин тўнгул.

Кўнгул улдурким, анга маскандурур,
Йўқса гулшан бўлсаким, гулхандурур».

CXLI

Яна бир қўшнинг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй бахтиёр,
Чун онинг ишқини қилдим ихтиёр.

Ногаҳон васлига бўлсам сарфароз,
Не тилай ондин қилиб зоҳир ниёз?

Ондин истар нимани аввал билай,
Васлига етган замон ондин тилай!»

CXLII

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: «К-эй шиоринг хомлиқ,
Ҳуш водисинда беоромлиқ.

Чун санга ул мақсаду мақсуд эрур,
Ондин ўзга бору йўқ нобуд эрур.

Чун муяссар бўлди матлубунг сенинг,
Кирди оғушунгга маҳбубунг сенинг.

То йироқсен — кўнглунга улдур ҳавас,
Жонингга йўқ ондин ўзга мултамас.

Эмдиким топтинг, қилиб қатъи фироқ,
Истамак не бўлғай ондин яхшироқ!

Улдурур чун тан била жондин мурод,
Ондин ўзга не бўлур ондин мурод!

Топқоч онинг, гайрдин кўнглунгни уз,
Бору йўқунгни онинг ишқида туз».

CXLIII

Ҳикоят

«Бу Саид ул гарқи дарёи вусул —
Ким онинг васфида ожиздур уқул.

Улки зотига лақаб Харроз эди,
Туну кун матлуб ила ҳамроз эди.

Маккада бир кун дуо вақтида хайл
Қилдилар Ҳақдин мурод истарга майл.

Ул халойиқ авлиёуллоҳ эди,
Барча Ҳақ асроридин огоҳ эди.

Барчаси тақову тоот айлабон,
Ҳақни истарга муножот айлабон.

Юзни суртуб барча Байтуллоҳга,
Ошнолиғ истаб ул даргоҳга.

Лек ул сирри ҳақойиқ махзани,
Васл боғи гулларининг гулшани.

Ул талаб аҳли аро хомуш эди,
Кўнгли ваҳдат жомидин беҳуш эди.

Эл дуо қилғонда ногоҳ солса кўз,
Оғзига гоҳи келур эрди бу сўз —

Ким: «Илоҳий, ҳар не халқ айлар талаб,
Мен топибмен чекмайин ранжу тааб.

Сенки, эл матлубисен — мен топмишам,
Истамакдин ложарам кўз ёпмишам.

Сендин ойру чун эмасмен бир нафас,
Лағв эрур топқонни қилмоғлик ҳавас.

Мен чу васлинг бирла топмишмен кушод,
Бу талаб аҳлиға ҳам бергил мурод».

CXLIV

Яна бир қушининг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй илмкеш,
Бу сафарким кўнглумизни қилди реш.

Қатъ ўлуб шаҳ базмига бўлсак анис,
Тухфае вожибдурур беҳад нафис.

Шаҳни кўрмак тухфаи мақбул ила,
Бизни ондин оғах эт маъқул ила».

Деди Худхуд: «К-эй саволинг хуб эрур,
Тухфаким шоҳ оллида марғуб эрур.

Бир нима топқилки, ноёб ўлғай ул,
Йўқки, лаълу дурри сероб ўлғай ул.

Бордур ул махзанда нақди беҳисоб,
Дурру гавҳарга худ онда не ҳисоб.

Ул малойик тоату тақвосидур,
Покравларнинг шариф анфосидур.

Зоҳид аҳлидин ибодат онда қўп,
Жавҳари тақвою тоат онда қўп.

Анбиёдин ҳам риёзат беадад,
Авлиёдин ҳам ибодат беадад.

Ҳарнеким ондин шариф ўлмас гумон,
Ул ҳамондур ондау туфроқ ҳамон.

Лек анда тухфа сўзу дард эрур,
Бир асарлиғ оҳи ғампарвард эрур.

Боргоҳи иззу истигнодур ул,
Юз туман минг Аршдин аълодур ул.

Онда қўптур иззу истигноу ноз,
Улки йўқтур ул эрур ажзу ниёз.

Сен ўзунг бирла ниёзу дард элт,
Жисми зору жони ғампарвард элт —

Ким бу тухфа йўқтур ул даргоҳда,
Не тилар ажзу забунлуғ шоҳда.

Онда еткур сўз ила дарду фано,
Истар ўлсанг ўзни қилмоқ ошно».

«Шаҳриёре бор эди шаҳларға шоҳ,
Олам аҳли бошида зилли Илоҳ.

Тожи меҳру онда кавкабдин гуҳар,
Мулку Ховар ҳаддидин то Бохтар.

Бор эди бир ўғликим, чархи куҳун,
Кўрмамиш эрди онингдек сарвбун.

Ҳусн авжи узра тобон ахтар ул,
Лутф дуржи ичра рахшон гавҳар ул.

Ҳам сабоҳат шомиди шамъи тироз,
Ҳам малоҳат гулшанида сарви ноз.

Шоҳ ани асраб ниҳоний қаср аро,
Ҳуснидин ўт тушмасун деб аср аро.

Даҳр аро офат тушарни чоғлабон,
Отланиб тушмак йўлини боғлабон.

Ул қилиб гулшан ҳаримида мақом,
Боғ аро товусдек айлаб хиром.

Шаҳ чу чиқмоқдин анга монёъ бўлуб,
Ул чаманда айш ила қонёъ бўлуб.

Ногаҳон чекти ажал жомини шоҳ,
Тахтни шаҳзода қилди жилвагоҳ.

Хутбаи давлат ўқулди зотиға,
Секкаи рифъат сўқулди отига.

Отланиб бир кун тамошо қилғали,
Кўнгли мулки сайридин очилғали.

Кирди офат солғали майдон аро,
Солди ғардунсайрини жавлон аро.

От чопиб майдонда чавгон уйнади,
Халқ бошин гуй этиб жон уйнади.

Қайси жонибким, таковар сурди тез,
Шаҳру мулк аҳлига солди рустахез.

Қўрган эл девонаю зор ўдилар,
Ишқ домиға гирифтор ўдилар.

Офате солиб улусқа бас азим,
Ёнди гулшан сори андоқким насим.

Шаҳр халқи «ё Раб»у ғавғо чекиб,
Ишқидин фарёду вовайло чекиб.

Қолмайин они эриштилари бори,
Қасру боғига етиштилари бори.

Шоҳи золим айлабон мулкин хароб,
Туштию қилди халойиққа итоб —

Ким: «Бу ғавғо аҳлини ҳарён сурунг,
Кетмаганларни жазоға еткурунг!»

Неча сурдилар — халойиқ кетмади,
Саъю қўшиш онда кўп суд этмади.

Шаҳр халқи сарбасар мажнун бўлуб,
Балки мажнундин доғи афзун бўлуб,

Туну кун ошуфтаву девонавор,
Туттилар шаҳ боғи давринда қарор.

Шайху шобу ринду зоҳид хосу ом —
Қилдилар ишқу жунун кўйин мақом.

Шаҳ чу элнинг саъб кўрди ҳолатин,
Ғолиб ўз ҳолига доғи ҳайратин.

Кўрди бу ғавғониким — поёни йўқ,
Чора қилмоғлик анга имкони йўқ.

Ул халойиқ сори пайғом айлади,
Бир кишидин бўйла эълон айлади:

«Ким, буларким ишқима мағлуб эрур,
Ҳар бири бир шеваға мансуб эрур.

Ҳар ким ўз фаннида қилсун эҳтимом,
Ҳирфасидин айласун бир иш тамом.

Бори ом ўлғонда ҳозир айласун,
Ҳар ким ўз фазлини зоҳир айласун.

Кўнғлума хуш келса ҳар кимнинг иши,
Оллима бўлсун мулозим ул киши.

Они ўз базмим аро дамсоз этай,
Сухбатимда ҳамдаму ҳамроз этай.

Дилписандим бўлмаса бўйнин урай,
Кўп уқубат бирла они ўлтуруй».

Бўйла ҳукм этти чу шоҳи зулмфан,
Тушти ушшоқ оллида беҳад миҳан.

Эл бўлуб бу ваъдаға умидвор,
Ишлари кейнича туттилар қарор.

Кеча-кундуз сайъ этиб ул сарбасар,
Аҳли фазлу илму ҳар аҳли ҳунар,

Барча иштин ўзни маъзул эттилар,
Шаҳ буюрғон ишга машғул эттилар.

Борди олим нусха тасниф эттали,
Кетти мутриб савт таълиф эткали.

Шоир этти мадҳгустарлик аён,
Ким анга қилғой назар шоҳи замон.

Сурди мунши васфи узра хомани,
Ким писанд эткайму шоҳ ул номани.

Заргар ўлтирди аён айлаб ҳунар,
Ким ясагай шоҳға лойиқ камар.

Жомабоф омода қилди коргоҳ,
Қилғали зарбафт они киймакка шоҳ.

Ошкоро айлади нажжор тахт,
Тўхтагой деб онда шоҳи некбахт.

Айлади қаввос ўзин санъатқа банд,
Шоҳға тушкайму деб ул дилписанд.

Ўқчи айлаб ўзни меҳнатқа асир,
Ким бу шояд шаҳға бўлғай дилпазир.

Ҳосило, ул шаҳр элидин хосу ом,
Ўз ишига ҳар бир айлаб эҳтимом,

Ким бу шояд шоҳға тушгай қабул,
То муродиға онинг бўлғай ҳусул.

Гарчи келса оллиға ранжу тааб,
Бўлғай ул кому муродиға сабаб.

Бир кеча ишратгаҳидин чиқти шоҳ,
Халқ шаҳқорига айлай деб нигоҳ.

Бир-ики маҳрам надими бирла ул
Тутти шабравлар киби шаҳр ичра йул.

То ул эл аҳволиға солиб назар,
Барчанинг сарвақтиға қилгай гузар.

Қайси бир ишгаки қилди илтифот,
Деди кўнглида шаҳи олий сифот:

«Ким бизинг махзанда бу иш бордур,
Балки мундин яхшироқ бисёрдур!»

Токи етти бир ғариби зорға,
Ошиқи озурдаи афгорға.

Они қилғон ишқ жондин ноумид.
Ҳажр пайдоу ниҳондин ноумид:

Бағрининг хунобини ул нотавон —
Кўз йўлидин ҳар тараф айлаб равон;

Қон била туфроғ аро кўнғлида тоб,
Ним бисмил қушдек айлаб изтироб;

Ҳар дам ўзга нолаву афғон тузуб,
Нолаву фарёд эл кўнглин бузуб;

Ишқ тиғи хаста кўнглин чок этиб,
Кўнглин ўзлук меҳнатидин пок этиб;

Ишқ жавридин чекиб онча ано,
Ким вужудин айлабон маҳзи фано;

Бу фано туфроққа айлаб они паст;
Ҳар сари мўйиға солиб юз шикаст.

Дебки: «Ўз фаннида ҳар ошуфтаҳол,
Кўргузуб айни маҳоратдин камол,

Тонгла шаҳ базмини айлаб жилвагоҳ,
Ҳар бирига лутфлар кўргузса шоҳ,

Мангаким йўқ туҳфае жуз оҳу дард,
Найлаб ўлғоймен аларға ҳамнабард?!

Лутф бўлса ё сиёсат шоҳда,
Ким манга йўл бергай ул даргоҳда.

Ўзни лойиқ лутфу эҳсонға демон,
Ким сиёсат қилголи ҳам арзимон.

Кошки тиғи сиёсат сурса ҳам,
Ўз қиличин бўйнума еткурса ҳам, —

Умрдин мунча шараф басдур манга!
Ком мундин ўзга эрмастур манга!

Лек чун йўқ менда онча эътибор,
Қатлиға доғи умидим қойда бор.

Войким, муҳлик эрур дарду ғамим,
Ондин ўз ҳолимға бўлмиш мотамим».

Шоҳ кўргач бу ғариб аҳволни,
Бу ғариби зорға бу ҳолни.

Кўнглига айлаб асар меҳр этти фош,
Кирди ул вайронға ондоқким қуёш.

Лутф кўргуздию кўнглин овлади,
Балки руҳин жисм уйидин қовлади.

Ошиқи бечора кўргач бўйла ҳол,
Ғояти ҳайратдин ўлди гунгу лол.

Қилди ул ҳолатдин айлаб кўнгли ғаш,
Меҳмон оллида жонин пешкаш.

Бил бу навъ ўлмакни жондин яхшироқ,
Минг ҳаёти жовидондин яхшироқ.

Бўйла ўлмак одамига берса даст,
Одам эрмас жонға бўлса пойбаст.

Қилди они ишқ аро ул дарду сўз,
Руҳи шамъин машъали гетифуруз.

Ашку куймак шамъини ҳар тийра шом,
Кўрки, айлар меҳрга қойим мақом.

Фониё, истар эсанг мақсудға йўл,
Оҳу сўзу дард ила хурсанд бўл!

CXLVII

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй пок қуш,
Роҳбарлиқ фаннида чолок қуш.

Бўлди бу йўл шиддати ҳаддин фузун,
Тули онинг худ ниҳоятдин узун.

Бу бало даштин қачон қатъ эткобиз,
Асли манзилға не янглиғ еткобиз?

Бизни бу иштин хабардор айлагил,
Суръату оромин изҳор айлагил.

Шарҳ қил оғоз ила анжомини,
Аввал эмгок, сўнгра айшу комини».

CXLVIII

Жавоб

Деди Ҳудҳудким: «Аё раҳрав рафиқ,
Бу саволинг воқеъ ўлди бас дақиқ.

Чун сўрарсен бу сафар кайфиятин,
Манзилу водий нашоту шиддатин —

Ким неча водию манзилдур бу йўл,
Эмди мен шарҳ айлаю, сен воқиф ўл.

Оллимизда етти водийдур¹ азим,
Ҳар бирида беҳаду андоза бим.

Лек ҳар водийда манзил беҳисоб,
Ким ҳисобидин қилур табъ ижтиноб.

Етти водий аслу, манзиллар — фуруъ,
Айлоли ул асл шарҳиға шуруъ.

Водии аввал — Талаб водисидур,
Бошлағон ул ён шараф ҳодисидур.

Ишқ водийсидур ондин сўнгра бил,
Ул ўт ичра бору йўқни ўртагил.

Ишқ чун қилди вужудунгни адам,
Маърифат водийсиға урдунг қадам.

Сўнгра Истиғноға водийдур васеъ,
Пастдур жанбида бу чархи рафеъ.

Водии Тавҳид бил, ондин нари,
Фард бўлмоқ неча борсонг илгари.

Мундин ўтсанг водии Ҳайратдурур,
Водии Ҳайратда кўп шиддатдурур.

Борчадин сўнг водии Фақру Фано,
Ўтмас ондин сайр ила солик яно.

Қаъ ўлур мунда сулук аҳлига гом,
Иш бўлур ўзга қилиғ бирла тамом.

Лек манзилдин хабар бермас бирав,
Ким бу йўлдин ёнмади бир роҳрав.

Бу ети водий доғи ижмол эрур,
Лек тафсилида кўп ишкол эрур».

CXLIX

Талаб водийсининг сифати

«Чун Талаб водийсиға қўйсанг қадам,
Оллинга ҳар дам келур юз минг алам.

Ҳар дам онда юз малолат юзланур,
Ҳар нафас минг саъб ҳолат юзланур.

Истамак ранжи кўнгулни зор этар,
Топмомоғлиғ руҳни афгор этар.

Жонни куйдурмак бўлуб маҳрумлуқ,
Васлнинг миёоди номаълумлуқ.

Ранжу кўшиш санчибон жисмингга неш,
Дарди ноёб айлабон жонингни реш.

Истабон топмай дури ноёбни,
Мундадур тарк айламак асбобни.

Молу мулку ҳар недур соликка банд,
Тўрт такбири фано урмоқ баланд.

Ҳарнеким ғайри талабдур ташламоқ,
Ўзни мақсад манзилига бошламоқ.

Қолмаса олам матоъидин жиҳот,
Ўзга навъ ўлғай санга ул дам сифот.

Ганждин еткай асар вайронинга,
Зоти нуридин ёруғлуғ жонинга.

Ул ёруғлуғ шавқ ўтин тез айлағай —
Ким талаб рахшинг сабукхез айлағай.

Ўзда топқойсен талабни бирга юз,
Тоғлар бўлғай сенинг оллингда туз.

Жонинга еткай талабнинг роҳати,
Қолмағай ранжу таабнинг шиддати.

Дурга топқон сойи кўнглунг хослиқ,
Бўлғой осонроқ санга ғаввослиқ.

Ламъа кўргузган сойи меҳри висол,
Айлағай шоминг саҳарга интиқол.

Оллингга келса агар пили дамон,
Кўргосен пашша ҳамону ул ҳамон.

Гар йўлунгни тутса юз шеру паланг,
Бўлғай оллингда нечукким мўри ланг.

Аждаҳодин етмагай кўнглунгда ранж,
Ўйла бўлмиш бўлғай ул машғуфи ганж.

Куфр ила имонга ургайсен илик,
Бу тамаъдинким очилғай бир эшик.

Чун эшик очилди не куфру не дин,
Ичкари киргач қутулдунг барчадин.

Куфру имон роҳравга кеш эмас,
Асл йўлда банди роҳе беш эмас».

CL

Ҳикоят

«Подшоҳе бор эди гардунжаноб,
Махзану ганжи сипоҳдек беҳисоб.

Бор эди ул шаҳға бир зебо ўғул,
Бўлғудек Юсуф онинг оллида қул.

Меҳри ховар ҳусн аро шармандаси,
Кўйи туфроғи уза афкандаси.

Сарв онинг нахли қадига соядек,
Ой узори меҳрига пироядек.

Ҳам қуёшдек ҳусн ила офоқгир,
Ҳам қамардек энг била гардунсарир.

Кўзи ҳар боқмоқта оламни бузуб,
Ишқ элига ўзга олам кўргузуб.

Жон олиб лаъли такаллум айласа,
Жон бериб, лекин табассум айласа.

Ошиқу шайдоси онинг оламе,
Олам аҳли қатлидин кўрмай ғаме.

Кофиру усрук кўзи солиб мудом,
Дину имон аҳли ичра қатлиом.

Ўт ёлиндек рахш ҳарёнким суруб,
Ул чоқин бирла жаҳонни куйдуруб.

Олам аҳли волау шайдо анга
Лек муфрит нозу истиғно анга.

Кўз учидин халқ сори чун боқиб,
Зулми тигидин туман минг қон оқиб.

Ўлсалар офоқ эли парвоси йўқ,
Балки айлаб қатл истиғноси-ўқ.

Кўйида йўл топмайин пайки насим,
Онда эсмоқдин етиб жонига бим.

Гулшани сори эса олмай шамол —
Ким топиб ҳар барги гулдин гўшмол.

Бир кун ул саҳрога сурди отланиб,
Ёнғали саҳро фазосин айланиб.

Юз туман мажнун эди дашт узра зор,
Барча ишқи шиддатидин беқарор.

Лек онинг сори боқарға захра йўқ,
Кўзга ул жониб назардин баҳра йўқ.

Васлига толиб вале яхши-ямон,
Топмоғи, лекин кишиға йўқ гумон.

Ногаҳон шаҳзодаи фархундафар,
Солди ул саҳродағи элга назар.

Кўзи тушти икки зори хастаға,
Ишқ занжири била вобастаға.

Ҳукм човушларга қилдиким юрунг,
Ул ики девонавашни келтурунг.

Сурди чун давлатсаро сори саманд,
Йулида ҳозир ул икки мустаманд.

Ул бирин маҳбуси зиндон айлади,
Бу бирин оллида сакбон айлади.

Ул бўлуб бандилар ичра пойбанд,
Бу бўлуб занжирларга мустаманд.

Бу балиятда эдилар муддате,
Тортар эрдилар бу янглиғ шиддате.

Дардманде айлади бир кун савол —
Ким: «Недур сизга бу меҳнат ичра ҳол?»

Бу деди: «Меҳнат деган қайси бўлур,
Кому роҳатдур, машаққат не бўлур.

Менки ишқи кўнглум ичра тўлғали —
Рози эрдим кўйида ит бўлғали.

Гарчи итларга мулозим бўлмишам,
Лек ул хайл узра ҳоким бўлмишам».

Ул дедиким: «Ишқ этиб кўнглумга зўр,
Рози эрдимким мақомим бўлса гўр.

Гарчи ҳоло банд аромен устувор,
Васлидин кўнглум эрур уммидвор».

Бу ҳикоятларни шоҳи маҳжабин —
Эшитур эрди ниҳон айлаб камин.

Чун талабда бўйла содиқ эрдилар,
Ишқ таврида мувофиқ эрдилар.

Мунбасит бўлди шаҳи хуршидваш,
Кўнглига сўзлар бағоят келди хуш.

Фаҳм чун бу навъ ихлос айлади,
Ул иковни маҳрами хос айлади.

Чун талабда сидқдин эрди асар,
Оқибат бу навъ топтилар самар».

CLI

Ишқ водийсининг сифати

«Чун Талаб водийсини қилдинг тамом,
Қўйғунг ул дам Ишқ водийсиға ғом.

Ишқ келди машъали ғетифуруз,
Дема машъал, шуълаи офоқсўз.

Ишқ аро ҳар кимса дархур бўлмағай,
Ўтқа лойиқ жуз самандар бўлмағай.

Ишқ аро поку қаландарлиқ керак
Шуъла баҳрида самандарлиқ керак.

Куймак иштур ошиқи девонаға,
Шуъла ичра ўйлаким парвонаға.

Дема раънолар иши фарзоналиқ,
Қўпалак ҳадди эмас парвоналиқ.

Жилва айлар қўпалак гуллар уза,
Тифлларға ҳусну зебин кўргуза.

Қани пашмин кисвати девонадек,
Шуълаға урмоқ ўзин парвонадек.

Қўпалакда гарчи бўлғай рангу хол,
Бўлмағай парвона янглиғ сўзу ҳол.

Барча қушнинг оти булбул бўлмади,
То азалдин ишқ аро кул бўлмади.

Куймаган ишқ ичра эрмас ишқбоз,
Ошиқ эрмас улки эрмас жонгудоз.

Шод эрур ишқ аҳли ўртанмак била,
Бўлмағай бу шева ўрганмак била.

Ишқ элининг ўти келди хонасўз,
Ўйлаким аждар дами вайронасўз.

Фард эмас ушшоқ кўнгли оҳдин,
Не чиқар жуз дуд оташгоҳдин.

Олам ўртар ишқдин тушкан ёлин,
Сўзнок эткон ҳаводиндур чоқин.

Ишқ ўтиға ошиқи пок ўртанур,
Барқдин ондоқки хошок ўртанур.

Дема ошиқ кўнглини оташзада —
Ким они ишқ айламиш оташкада.

Гар тушар оташкада ичра киши,
Не бўла олғай жуз ўртанмак иши.

Кимса бўлди ишқ аро тушкан дам ўт,
Ўтқа неким тушти бўлди ул ҳам ўт.

Ишқ ўртар ким сориким ойланур,
Ким тушар ўт даврасиға ўртанур.

Ишқ саргардони эрмастур уюн,
Ким эрур жисмиға ўт тушқон қуюн.

Ишқ аро лозимдурур ўртанмак-ўқ,
Ўт аро куймақдин ўзга чора йўқ.

Ишқ авжидин қаёнким тушти барқ,
Жонни айлар шуъла селобида ғарқ.

Ишқ барқи хонумонни куйдурур,
Хонумон йўқким, жаҳонни куйдурур.

Тарки жон ошиққа варзиш онглагил,
Ёр учун ўлмак камин иш онглагил».

CLII

Ҳикоят

«Асмаъий ҳаж сори эрди раҳнавард,
Кўрди бир манзил аро ашжору вард.

Сабза бирла гул аро бир чашма су,
Гулгули ҳайвон сувидин нуктағу.

Равшану покиза ошиқ жонидек,
Ориғ онинг дидаи гирёнидек.

Асмаъий ул сув ёқосида даме
Ўлтуруб ювди замиридин ғами.

Таъи ул манзилда кўргач интиқош,
Кўрди чашма бошида бир тахта тош.

Онда ёзилғонки: «Эй аҳли Ҳижоз¹,
Чорасин онинг чу билгайсиз бу роз.

Кимса бўлса ишқ зори найласун?
Бўлмаса сабру қарори найласун?»

Асмаъий чекти қалам бирла давот,
Ёзди ул таҳрирининг остида бот:

«Ким бу варта ичра истар поклик,
Қилмасун фош этколи бебоклик».

Сўз жавобин бўйла чун соз айлади,
Манзилидин рихлат оғоз айлади.

Тонгласи айлаб яна ул ён гузар,
Ул битилган тошқа солди назар.

Кўрдиким ул хатни, сурмуштур қалам,
Бурноғи котиб яна сурмуш рақам:

«Ким агар ул ошиқи озурдажон —
Бўлса поку тутса ишқин ҳам ниҳон,

Лек ул шавку муҳаббат шиддати —
Тез ўлуб, тоқ ўлса онинг тоқати,

Васл бўлса эҳтиёжи найласун
Топмаса бу иш иложи найласун?»

Асмаъий кўргач бу муҳлик розни,
Тортти килки фусунпардозни.

Ёздиким: «Ул нотавони дардманд —
Ким анга ишқ ичра ёздим бўйла панд.

Топмаса ул панд бирла ихтисос,
Ўлсуну ишқ ўтидин бўлсун халос».

Носиҳи бераҳм бу муҳлик жавоб,
Ёзиб ўтти чашмадин айлаб шитоб.

Бир кун айлаб ул навоҳийда ҳаял,
Тонгласи ул ён яна сурди жамал —

Ким яна ошиқ жавобин онглағай,
Бедили ғойиб хитобин онглағай.

Кўрди ул чашма бошинда бедиле,
Ишқ ичинда умридин беҳосиле.

Ошкоро пайкаридин зорлиғ,
Рангу вазъидин аён беморлиғ.

Халқ кўнглин бузғудек ҳоли онинг,
Ҳал бўлуб ишқ ичра ишколи онинг.

Бошин ул тош узра ул янглиғ уруб,
Ким икисин бир-биридин синдуруб.

Чашма сувин қони айлаб лолагун,
Сув сари тош устидин боши нигун.

Ул насиҳатким, анга носих битиб,
Бедил ул сўз бирла тарки жон этиб.

Жонни ҳижрон шиддатидин қутқориб,
Ишқ аро гўё ётур ўздин бориб.

Асмаъий кўрғач бу ҳоли булжажаб,
Кўнглига санчилди юз ниши тааб.

Тўнни чок айлаб, амома тошлади,
Панди мақтулиға мотам бошлади.

Ҳол кўрмайдур эди мундин қотиқ,
Навҳа бирла йиғлади оччиқ-оччиқ.

Кўнглин ул иш асру маҳзун айлади,
Чок этиб ер, они мадфун айлади.

Чун шаҳид эрди ҳалок ўлғон бадан,
Жисмиға қонлиғ либос ўлди кафан».

Фонийё, ишқ ичра фоний бўйла бўл,
Бўлмаса сабру шикетинг, бўйла ўл.

Кимга бу ўлмак насиб этса Худо,
Юз туман жон бўйла ўлмакка фидо.

CLIII

Маърифат водийсининг васфи

«Маърифат водийсин ондин сўнгра бил,
Дашти бепоёнлигин наззора қил.

Кимки бу водиға бўлди муттасиф,
Топти анда ҳолларни мухталиф.

Водиедур юз туман минг онда йўл,
Ул бу бир келмай, онингдекким бу ул.

Ихтилофи жузв ила кул мундадур —
Ким тараққию таназзул мундадур.

Юз туман раҳрав кўрарсен беқарор,
Ҳар бири бир йўлни айлаб ихтиёр.

Уз борур йўлига ҳар бир муфтахир,
Йўлни айлаб ўз йўлига мунҳасир,

Бу они тутмай мусаллам, ул муни,
Ҳар бир ўздин ўзга кўрмай ул буни.

Пашша онда раҳнаварду пил ҳам,
Пашша анда тойиру Жибрил ҳам.

Мусою¹ Фиръавн² онда роҳрав,
Бил яқинким, бирдек эрмас бу икав.

Маҳдию³ Дажжолға⁴ йўл мазҳаби,
Лек тенг бўлмай Масиху⁵ маркаби.

Аҳмаду Бу Жаҳл⁶ этиб онда зухур,
Бу тушуб зулматқаву ул ғарқи нур.

Даъб анда сайр этиб яхши-ямон,
Мўмин онда солику кофир ҳамон.

Лот лосин дайр эли айлаб паноҳ,
Каъба аҳли лек ло илоҳа иллаллоҳ.

Куфр аҳли Лотни оғаҳ дебон,
Лек ислом аҳли иллаллаҳ дебон.

Мухталиф бўлмай не бўлсун мунда иш,
Чун бу янглиғ мухталиф бўлди равиш.

Мундин айтибтур набийи роҳбар,
Ким улусқа Ҳақ сари бўлса сафар.

Истасанг йўл касратиға адду ҳад,
Халқ анфоси била тенг бил адад.

Ҳам бари дурди эмас, ҳам борча соф,
Биззатурадур улусқа ихтилоф.

Бу маҳалда гар гадодур, гар мулук,
Ҳар бир ўзга йўл била айлар сулук.

Нафс чун бўлди маҳалли ихтилол,
Лозим ўлди мунда авсофу камол.

Мунда соликка тафовут бўлди фош,
Анга меҳробу мунга бут бўлди фош.

Бўлди ўз ирфони ҳар кимга сифат,
Қўп тафовут қилди пайдо маърифат.

Ҳар киши ўз таврида истаб камол,
Қилди водий тай қилурға иштиғол.

Гар сулук атворида тағйир эди,
Мақсади, лекин борининг бир эди.

Йўл агар эгри эди ё эрди туз,
Ё йироқ ёхуд яқин кўргузди юз.

Баъзи ўлди, баъзи итти йўл аро,
Баъзи аввора бўлуб ҳар қўл аро.

Бўлмади ҳар йўлни чун қатъ этмаган,
Бўлмади мақсадға доғи етмаган.

Маърифат хуршиди чун қилди тулуб,
Ҳар ким ўз мақсудиға айлаб ружуб,

Ўз сулукига натойиж истади:
Қилмоқ ўз нақдини ройиж истади.

Чун ки партав солди ул покиза нур,
Бўлди ҳар кимнинг камолиға зухур.

Топтилар ҳар кимки чекмиш эрди ранж,
Ўз сулуку ранжининг хурдида ганж.

Чун сулук ичра кўп эрди ихтилоф,
Кўпраги дурд эрди, лекин ози соф.

Ким равишда софи эрди машраби,
Бор эди ул тобеъи шаръи наби».

CLIV

Ҳикоят

«Бас муносибдур, эшит, бу можаро,
Нақл мундоқдурки: Ҳиндистон аро —

Туштилар бир навъ ила жамъи басир,
Ё мусофирлиг била ёхуд асир.

Сўнграким берди аларга рўзгор,
Маскану маъволари ичра қарор.

Бир киши сўрди: «Кўрибсизларму пил?»
Дедилар: «Ҳов!» Ойтти: «Айтинг далил!»

Чун алар кўрмайдур эрдилар они,
Яхши ҳам сўрмайдур эрдилар они.

Ҳар бири бир узвига суртиб илик,
Ҳосил айлаб эрдилар ондин билик.

Қўлларин мас айлаган деди: «Сутун»,
Қорнин эткон мас дедиким: «Бесутун».

Ул бириким мас хартум айлади.
Аждаҳо андоми маълум айлади.

Ул бириким тишларин қилди баён,
Дедиким икки сўнгак бўлди аён.

Куйругидин улки кўргузди хабар,
Деди бир афъи осилмишдур магар.

Бошига ул бирки суртуб эрди қўл,
Бир қиёнинг тумшуғи шарҳ этти ул.

Улки еткурди қулоғига овуч,
Деди таҳрик ичра икки елпигуч.

Борчаси умъё юзидин сўз деди,
Гарчи ул сўзлар бори воқеъ эди.

Лек нуқсон эрди тақрир ичра кўп,
Йўқ эди тартиб тайғир ичра кўп.

Чун ҳаками комили ҳиндунажод,
Пилбонлиғ шевасида устод,

Бўлди ул тақрирларга мустамеъ,
Нақл қилгонларга бўлмай мумтанеъ.

Деди ҳар бир улча воқиф эрдилар,
Пил ҳолидин нишоне бердилар.

Бир-бирининг сўзиға айлаб хилоф,
Гар жадал қилдилар эрдилар маоф.

Ҳар бири ўз билганидин деди сўз,
Солмоғон эрди бири пил узра кўз.

Лек жамъ ўлғонда бу барча сифат,
Пилға ҳосилдур ул дам маърифат.

Комили бийноға чун эрди яқин,
Бетакаллуф деди бори сўзни чин».

Истиғно водийсининг баёни

«Водий ондин сўнгра Истиғнодурур,
Онда тенг аёлову гар аднодурур.

Ҳар дам истиғно ели бўлгонда тез,
Солибон офоқ аро юз рустахез.

Ёғиб истиғно саҳобидин ёғин,
Юз туман оламини сув элтур соғин.

Етти дарё онда бир қатра матар,
Етти кўк хашхош чоғлиғ мухтасар.

Етти дўзах онда бир учкун киби,
Саккиз учмоғ онда бир шудрун киби.

Мўрларга туъма онда барча шер,
Пашшаси пил овламоққа бас далер.

Етти кишвар ичра шоҳи қаҳрамон,
Бир гадо онда ҳамону ул ҳамон.

Тиғи қотил тортибон юз минг черик,
Кўзга келмай онда қоқимча ирик.

Аждаҳоким кўкни чеккай дам била,
Онда як сон риштаи Марям¹ била.

Бўлди минг хайли малоик бартараф,
Ногаҳ Одам кийди бир тожи шараф.

Бўлди юз минг жисмдин бегона руҳ,
Токи киштибонлиғ ойин қилди Нуҳ.

Юз туман Намрудни² пашша залил —
Қилди то ўтни чечак қилди Халил³.

Бўлди юз минг тифлнинг қони ҳадар,
То Калимуллоҳ⁴ бўлди тожвар.

Боғлади зуннор юз минг аҳли дин,
То Масиҳ анфосидин жон топти тин.

Тўкти юз минг қон бу золим кўҳна дайр,
То Муҳаммад⁵ бўлди бир тун Аршсайр.

Мунда яксон келди йўқу бор ҳам,
Аҳли дину зумраи куффор ҳам.

Минг йил ар Заҳҳок⁶ улустин тўкти қон,
То Масиҳ ўлган баданга берди жон.

Ёки Бухтуннаسر қилди зулму кин,
Ёки Нуширвонга⁷ адл ўлди қарин,

Иккисининг мунда бирдур ҳукми бил,
Кел, бу истиғно сари наззора қил.

Юз туман хуршид агар бўлса адам,
Бўлди соғин чархдин бир зарра кам.

Ерга сингса юз туман баҳри амиқ,
Қатрае ўқсулди, тутгил, эй рафиқ.

Куйса гар юз минг туман ҳуру пари,
Куйди тут бир пашшани сиғон пари.

Ел совурса бу тўқуз афлокни,
Дам учурди онглағил хошокни.

Қофдек юз тоғнинг йўқ бўлмоғин,
Ер юзидин бир қум ўқсулди соғин.

Сидра шохи бирла тўбий бўлса йўқ,
Ўқсуди тут бешадин бир ёфроғ-ўқ.

Онда тенг кўр гумраҳу огоҳни,
Дайр кўйи бирла Байтуллоҳни.

Бирдурур гар Каъба бирла буткада,
Бўлсалар маъмур ё оташзада.

Минг яшар пил тонгла туғқон ёшча
Чархи аъзам донаи хашхошча.

Куфр ила динга чу тенг миқдордур,
Мунда иш соликка бас душвордур».

CLVI

Ҳикоят

«Икки шатранж ўйнагучи устод,
Арсаи шатранжга айлаб кушод.

Икки жонибдин бўлуб оромгир,
Туттилар ўртада шатранжи кабир.

Ҳар тарафдин бир шаҳ ўлди ошкор.
Борча ойину сипоҳи шоҳвор.

Ҳар бирига бир вазири ростгом,
Ёна бир фарзину лекин кажхиром.

Ул иковдин бири Рум аҳлига шоҳ,
Ёна бир Занг аҳлига кишварпаноҳ.

Устод ул шоҳ ила хайлин териб,
Сафлариға зебу оройиш бериб.

Кинаварлар от солиб майдон аро,
Лаъблар зоҳир қилиб жавлон аро.

Ҳам тузуб майдони разму ҳам ҳисор,
Бўлса маглуб этколи ул ён қарор.

Сафлар ичра пил ила зуррофа ҳам,
Рух била даббобау кашшофа ҳам.

Ҳам ёёқ черик сипоҳ оллида чуст,
Қилғали ҳангома ойини дуруст.

Ҳарб аҳли ҳам уруш расмин тузуб,
Кўп ўюн ҳам бир-бирига кўргузуб.

Қайси бирким ўз сипоҳин беркитиб,
Бузғоли ул бириси тадбир этиб.

Ўртада зоҳир бўлиб аъжубалар,
Балки беҳад юзланиб мансубалар.

Мунда кўп гурду сипаҳсолор ҳам,
Зоҳир айлаб лаъб ҳам, пайкор ҳам.

Имтидод онча топиб бу размгоҳ,
Ким черик тортиб урушқай икки шоҳ.

Балки кўпрак ҳам ўтуб ондин замон,
Ким урушқай икки шоҳи қаҳрамон.

Мунча ойину сипоҳу карру фар,
Қалъау майдону жавлону мафар.

Ҳам буронғор, ҳам жувонғор кинсигол,
Ҳам яна ғулу ҳировулда бу ҳол.

Ҳар сипаҳбад ўғли олинда юруб,
Ондин аввал ўзни ишга еткуруб.

Размгоҳ майдони қатъ ўлғоч тамом,
Ул атосига бўлиб қойим мақом.

Бир ёёқ ҳам бир қироқдин раҳнавард,
Ким мусоид бўлса чархи тезгард.

Чунки майдон вусъатин рафъ айлағай,
Ким черикин ёлғуз ул дафъ айлағай.

Онча ойиндин тўла бу размгоҳ,
Ким урушта икки шоҳи кинахоҳ.

Ҳар бирида юз туман навхоста,
Бўлмағай мундоқ масоф ораста.

Ҳам ишида мунча ойин ўлмағай,
Ҳам элида мунча тазйин бўлмағай.

Мунча бунёду масофу кину разм,
Чун ўюнчи йиғмоғига қилди азм.

Арсанинг бир гўшасин бот, йўққи, кеч
Тортибон бузғоч, бу мажмуъ ўлди ҳеч.

Не қолур ул разм ила киндин асар,
Не ҳамул тартибу ойиндин асар.

Мунча мазкур ўлгон ойину русум,
Разм тартибида бир ёндин ҳужум —

Ҳеч ўлур ул навъким аҳли дақиқ —
Неча зоҳир айласа фикри амиқ.

Ҳечликдин ўзга топмас бир пашиз,
Ўйлаким бир хаста юз ёшар каниз.

Боғлабон бир пора бўзда бешу кам,
Ўтқа они ташлай олғой, сувга ҳам.

Чун тазалзул тушти ул бунёдға,
Не тафовут айлағай устодға.

Чун харита ичра боғланди бори,
Шаҳ қуйидур ё пиёда юқори.

Ул ҳам истиғнодин осоредурур,
Балки ондин бир намудоредурур.

Бас бу тамсиле сари наззора қил,
Асли истиғнони юз минг мунча бил.

Чун бу маъни сори бўлдунг раҳшунос,
Барча ишни айлагил мундин қиёс».

CLVII

Тавҳид водийсининг таърифи

«Водии Тавҳид ондин сўнгра бил,
Фард ўлуб тажрид ондин сўнгра бил.

Чун бу водий сори сайринг қўйди гом,
Фарду яктолиғ санға бўлди мақом.

Чун бу водийға ниҳоят топти сайр,
Мунда бир бил юз туман минг бўлса тайр.

Борчаға кому ҳаво тажрид ўлур,
Борчаға лаҳну наво тафрид ўлур.

Бу равишларға чу етти ул кашиш,
Борчаға бирликда гум бўлмоқдур иш.

Бирда бирдин ҳосил ўлди бир адад,
Йўқ хирадқа мунда дам урмоққа ҳад.

Чун сенинг оллингға тушти бўйла печ,
Билки эрмиш бирдин ўзга барча ҳеч.

Бир бўлу, бир қўру, бир де, бир тила,
Майл қилма мунда иккилик била.

Иккилик бу йўлда аҳваллиқдурур,
Сирри ваҳдатдин муъатталлиқдурур».

CLVIII

Ҳикоят

«Бўлди чун Мансур¹ тавҳиди дуруст,
Ким «Анал-ҳақ!» эрди алфозида чуёт.

Қўп насиҳат қилдилар арбоби дин,
Ким бу эрмас шеваи аҳли яқин.

Куп сулук аҳлига кашф улуб бу ҳол,
Ҳам адаб асрабдурур, ҳам эътидол.

Сен доғи бу даъви изҳор айлама,
Нафси муставжиби дор айлама.

Мастроқ чун тушмиш эрди жом анга,
Йуқ эди бу нағмадин ором анга.

Онга бир кун воқеъ эрди турфа ҳол,
Ҳар дам элтур эрди они бу хаёл.

Ким Расулиллоҳға бўлғоч бу мақом,
Ким буроқин айлади гардунхиром.

Етти бирлик гавҳаридин тож анга,
Бўлди ваҳдат пояси меърож анга.

Қоба қавсайн авжи ҳосил айлади,
Ли маъ Аллоҳ қурби восил айлади.

Бу хитоб ўлғонда Тенгридин насиб,
Ким неким комингдур — иста, эй ҳабиб.

Тенгри лутфи узрхоҳин истади,
Осий умматнинг гуноҳин истади.

Онча базл ғолибу лутфи амим,
Онга лутфи муфриту хулқи карим.

Бовужуди бу, ҳақ эткай илтимос,
Истағил деб лутф қилгай беқиёс.

Осий уммат журмин этгунча талаб,
Илтимос этса эди шоҳи араб —

Ким азалдин то абад ҳаркимки йўл
Эгри бормиш борчанинг ғаффори бўл.

Раҳмат эткил барчаға исён била,
Журмидин кеч барчанинг ғуфрон била.

Не учун ул маъдани сидқу сафо,
Қилди эркин мунча бирла иктифо.

Бош уруб кўнглидин онинг бу хаёл,
Дам-бадам айлар эди бу қилу қол.

Они бу андиша помол айлабон,
Ажзу ҳайрат илкида лол айлабон.

Ким Расулиллоҳ анга бўлди аён,
Мушкили ҳаллин бу навъ этти баён.

К-эй фузул айвонида ўлтурғучи,
Лофи ваҳдатдин «Анал-ҳақ!» урғучи.

Билмадингким, ул сифат олий буруж
Ким мен айлаб эрдим ул оқшом уруж.

Онда менликнинг хаёли йўқ эди,
Балки бу лафз эҳтимоли йўқ эди.

Элтган ул эрди, бошлагон ҳам ул,
Истагон ҳам ул, бағишлагон ҳам ул.

Сен ажаб кўтаҳназарлиқ айладинг,
Бўйла ерда бебасарлиқ айладинг.

Ким онингдек водийи Тавҳид аро,
Гулшани тажрид ила тафрид аро,

Ҳамл қилдинг менлику сенликка йўл,
Бу икилик васфидин пок эрди ул.

Ул эди дегон ўзи, берғон ўзи,
Базл аро сочқон ўзи, терғон ўзи.

Ул рақам пок эрди менлик рангидин,
Нағмаси фард иккилик оҳангидин.

Онда мен сенлик тахайюл айлаган,
Иккилик нақшин тааққул айлаган.

Ғайри аҳваллиқ эмастур, бил муни,
Хотирингдин маҳву зойил қил муни!»

CLIX

Ҳайрат водийсининг сўзи

«Водийи Тавҳид қатъ ўлғон замон,
Водийи Ҳайрат кўрунур бегумон.

Ҳар нафас етмас киши бошига тиғ,
Бош урар минг оҳ ила юз минг дариг.

Ҳайрат айлар тилни гунгу лол ҳам,
Ақл зойил, ҳушни помол ҳам.

Кечаву кундузга боқса ҳар неча,
Онгламас кундузмудур ёхуд кеча.

Йўқни билмас, борини ҳам онгламас,
Не буларни тонглаву, не тонгламас.

Ҳар нечаким солса кўз ҳайрон бўлур,
Бўйла ҳайронликда саргардон бўлур.

Мунда чун қўйди қадам аҳли равиш,
Онга ҳайронлиғдин ўзга бўлмас иш.

Ҳар не касб айлаб эди тавҳид аро,
Водийи тафрид ила тажрид аро.

Барчаси ондин бўлур маҳву адам,
Йўқки ҳосил қилғоликим, ўзи ҳам.

Сўрсаларким бормусен ё йўқмусен,
Ҳеч қайси, ё иккиси-ўқмусен.

Бера олмас ҳеч қойсидин жавоб,
Бору йўқлукқа қила олмас хитоб.

Ўртада ё бир тараф ё ташқари,
Чаргада ёхуд кейин ё илгари.

Ҳеч қойсида ўзин билмас яқин,
Ҳайрат айлар они хориж борчадин.

Фоний эрканнию боқийлиғни ҳам,
Маст эрканнию соқийлиғни ҳам.

Ўзининг мавжуду маъдумин доғи,
Зотининг мажҳулу маълумин доғи.

Боқса ҳар ён ҳайратин афзун топар,
Ўзни ҳайрат ичра дигаргун топар.

Дерки, ошиқ эрконишни тонгламон,
Кимга эрконнию лекин онгламон.

Боқибон ҳар заррага зарротдин,
Ҳайрат айлар нафйи ё исботдин.

Бу мақом ичра эрур асру ажаб,
Бир туганмай минг келур ўтру ажаб».

CLX

Ҳикоят

«Бор эди бир хисрави офоқгир,
Ходими даргоҳи юз соҳибсарир.

Мулки онинг Қирвондин Қирвон,
Қирвон то Қирвон ҳукми равон.

Пардада эрди ниҳон бир гавҳари,
Ҳуснининг шармандаси ҳуру пари.

Хўблуг бўстони ичра нахли ноз,
Қайси нахли ноз, сарви сарфароз.

Жон шабистонида шамъи дилпазир,
Шамъ йўқким, машъали меҳри мунир.

Айни ноз ичра балойи жон кўзи,
Кўрмаган ондоқ бало даврон кўзи.

Зулфу холи фитнадин анбарфишон,
Фитна ул янглиғ — киши бермай нишон.

Оразида лаълу анфоси фасих,
Иттисол айлаб қуёш бирла Масих.

Васли уммидида соҳибжоҳлар,
Балки соҳибтахт олий шоҳлар.

Кимсага бўлмай муяссар бу мурод
Ким, кўнгул қилғай онинг васлиға шод.

Ул ҳам эл маҳрамлигин қилмай ҳавас,
Икки ёндин қатъ ўлуб бу мултамас.

Яъни улким бўлса даврон ичра тоқ,
Жуфт анга не навъ тушкай иттифоқ.

Даъби бу янглиғ эди жорий онинг,
Эл бўла олмай харидори онинг.

Иттифоқо бир кеча туш кўрди ул,
Пайкареким тоқатиға урди йўл.

Рухдин бўлгон мужассам пайкари,
Ҳусн авжи узра меҳри ховари.

Сафҳаи ҳуснида мушкомез хат,
Холи ул янглиғки хат узра нуқат.

Сарвдек саркашлику раънолиги,
Гул киби нозуқлуку зеболиги.

Бу — чароғи меҳру, ул — бадри мунир,
Иккиси бир тахт уза оромгир.

Дам-бадам нўш айлабон жоми висол,
Бир-бирисидин олиб коми висол.

Чун бу уйқудин кўз очти гулбузор,
Итмиш эрди кўнгли мулкидин қарор.

Ортар эрди дам-бадам шайдолиғи,
Бўлғудек эрди аён расволиғи.

Ҳар замон ул тушни айлаб орзу,
Кўздин элтиб эрди лек уйқуни су.

Кўнглидин осойишу коми кетиб,
Ҳам кеча, ҳам кундуз ороми кетиб.

Бир кун ортиб ҳажр дардидин малол,
Чиқти олий қаср уза ошуфтаҳол.

Ҳар тараф боқиб кўнгул таскиниға,
Йўл тилаб сабру шикеп ойиниға.

Ногаҳон кўз солди, тортиб дуди оҳ,
Бир тарафким базм тузмиш эрди шоҳ.

Тушта кўрган кимсага тушти кўзи,
Оҳ, уруб ўз ҳолидин борди ўзи.

Навжавоне эрди шаҳ худдомидин,
Даҳрнинг сарфитнаи айёмидин.

Ул доғи чун солди кўзни бу тараф,
Ишқ ўқиға кўнглини топти ҳадаф.

Тушти ошуб ўйла жони зориға,
Ким асар қилди тани афгориға.

Кўнгли мулки ичра тушти кўзгалон,
Жони қасдиға ёвушти кўзгалон.

Ҳушу сабри қолмади ўз ҳолида,
Ўзи ҳам борди алар дунболида.

Ўтти оқшомгача аҳволи ирик,
Не ўлук топиб ўзини, не тирик.

Тун саводи ерга бўлғоч пардапўш,
Зоҳир этти пардадин юз минг хурўш.

Тонгга тегру ҳолати афғон эди,
Оҳу ашки ўйлаким тўфон эди.

Тонг қуши қилғоч саҳар сиррини фош,
Тунгача урмоқ эди кўксига тош.

Икки ёндин бўйла савдо солди ишқ,
Икки кишвар ичра яғмо солди ишқ.

Навжавон ишқ ичра гарчи зор эди.
Кўп фусун бирла ўзин асрор эди.

Лек маҳваш беқарор эрди баче,
Ишқдин зору низор эрди баче.

Кўрди борғудек иликдин ихтиёр,
Ишқи расволиққа тутқудек қарор.

Қилди чун бечоралиғ беҳад зуҳур,
Чоражўлуқ шевасин кўрди зарур.

Ўтти ихфо айламакдин чун иши,
Дедиким, йўқ чора топилмас киши.

Бор эди икки мувофиқ маҳрами,
Шодлиғ бирла ғам ичра ҳамдами.

Чорагарликда муқаррар ҳар бири,
Соҳиру шўху фусунгар ҳар бири.

Макру афсун ғоятига еткучи,
Пашша бирла пилни жуфт эткучи.

Ўйлаким пашша ўзин кўрмай кичик,
Пил ўзин топмай улуғроқ жуссалик.

Ҳар бирига реву афсуну фиреб,
Ишқ бирла жанг қилгунча шикеб.

Бовужуди бу бири хуш нағма руд —
Чолғучию, чеккучи бу бир суруд.

Чун мувофиқ тортиб ул созу наво,
Зухра буржидин қилиб этмак ҳаво.

Бу бири сози унидин жон олиб,
Нағмадин ул бир баданга жон солиб.

Бу чолиб соз, ул бири чеккач хуруш,
Тарки хуш айлаб, эшиткач аҳли хуш.

Моҳвашқа бўйла еткоч шиддате,
Ул икковни истаб этти хилвате.

Деди ҳолин йиғлабон оччиғ-оччиғ,
Ким нечук ишқ айламиш ҳолин қотиг.

Тушта кўрган они маҳзун қилғонин,
Кўрган уйғоқликда мажнун қилғонин.

Ул йигит ишқида зор ўлғонни ҳам,
Волаву беихтиёр ўлғонни ҳам.

Дебки: «Сиз икки рафиқи дилнавоз
Шиддатимга бўлмағайсиз чорасоз,

Хорхорим халқ аро гул қилгуси,
Пайкаримни бу ўтум кул қилгуси.

Куймоғимдин ҳеч ғам йўқтур манга,
Ўлмагимдин ҳам алам йўқтур манга.

Лек номус ўлтурурким кўп газоф,
Зоҳир айлаб мен уруб тақвода лоф.

Ҳам отам номусидин беҳолмен,
Ким онинг шарҳида гунгу долмен.

Ким нечук шоҳи фалакмиқдор эрур,
Рӯзгорима бу иш кўп ор эрур.

Юз менингдек ўлса ондин бок йўқ,
Ўйлаким дарёда бир хошок йўқ.

Шаҳни беномуслукқа тоқатим —
Йўқ учун бу ишта ортар шиддатим.

Мен дедим ҳолимни эмди сиз билинг,
Ўлтурунг ёхуд иложимни қилинг.

Тавсан эрдим, ишқдин бўлдум забун,
Ожиз ўлдум, гарчи бор эрдим ҳарун.

Хотири ношодима раҳм айлангиз,
Нолаву фарёдима раҳм айлангиз».

Чун етишти ул иковга бу нидо,
Дедилар, оллинда жон айлаб фидо:

— Айлоли бир чораким, ул нозанин,
Андоқ ўлғай санга маънусу қарин.

Ким бу ишни ҳеч одам билмагай,
Қайси одам — ул пари ҳам билмагай.

Сен шикебо бўл, вале бир неча кун —
Ҳар дам оҳу нола бирла чекма ун.

Чун муродинг ишта ихфодур базе
Бизга бу ихфо таманнодур базе.

Васлға чун бўлди уммеди ҳусул,
Моҳваш сабру шикеб айлаб қабул.

Икки доноға тааммул бўлди иш,
Туздилар матлуб ила бориш-келиш.

Ул йигитга айлаб ўзни ошно,
Ишқдин кўнглида топтилар ано.

Онча зоҳир қилдилар макру фиреб,
Ким оларга сайд бўлди ул гариб.

Бу бири бўлди ано, ул бир – сингил,
Дедилар: «Чорангни биздин онглагил.

Гарчи аҳволингни қилмассен аён,
Лек билдукким нединсен нотавон.

Ишқ кўнглунг мулкин этмиш поймол,
Ҳажринга биздиндур уммеди висол».

Ул йигит бу нуктадин хурсанд ўлуб,
Жондин ул иккига ҳожатманд ўлуб.

Неким ул икки деса фармон била,
Бу бири айлаб итоат жон била.

Кордонлар тез этиб бозори шайд,
Қилдилар ул турфа қушни ўйла сайд.

Ким дегачим, қўй бизинг манзилга гом,
Нотавон азм этти ул ён шодком.

Туздилар шоҳона базми дилпазир,
Бода ичти ишқ аро бўлгон асир.

Чун қадаҳ кайфияти бўлди аён,
Айлар эрдилар ҳикоятлар баён.

Ишқу ошиқликнинг ўту дудидин,
Васл ила ҳижрон зиёну судидин.

Ошно сўзлар мурағиб розлар,
Онча шарҳ эттилар ул дамсозлар.

Бўйла сўзларда тутуб жоми мурод,
Номурод ондин топиб коми мурод.

Май била ул нукталардин навжавон,
Ишқ аро ул навъ бўлди нотавон,—

Ким анга юзланди гунгу лоллик,
Ҳар замон ўз ҳолидин беҳоллик.

Бу маҳалда чектилар дилкаш суруд,
Ҷолибон ҳуш олғучи ҳуш нағма руд.

Нотавон ул навъ қилди тарки ҳуш,
Ким дегайсен ҳушбар май қилди нуш.

Тун қоронғу эрдию беҳуд ҳариф,
Комронлиғ айлаб ул икки зариф.

Ишда бўлмай суст, айлаб жидду жаҳд,
Ҳозир эттилар равон бир турфа маҳд.

Они маҳд ичра солиб, айлаб шитоб,
Гом урарда зоҳир айлаб изтироб.

Моҳваш базмиға ҳозир қилдилар,
Сарву гулға васл зоҳир қилдилар.

Онда худ омода асбоби тараб,
Мунтазир хилватда моҳи нушлаб.

Ким етурдилар ул икки чорагар,
Маҳд аро бир сарв қадди сиймбар.

Моҳваш тахти уза еткурдилар,
Ойни хуршидқа топшурдилар.

Моҳваш васл ичра бўлғоч комёб,
Дедиким, қаҳилға урдилар гулоб.

Ҳушсизға атр чун топти машом,
Кўз очиб кўрди беҳиштойин мақом,

Ёнида ул ғайрати ҳуру пари,
Кўнглини зор айлаган маҳпайкари.

Қўпуб ўлтурди ажаб ҳолат била,
Боқти ҳар ён юз туман ҳайрат била.

Остида қўрди бийик шоҳона тахт,
Ёнида мунис шаҳи фархунда бахт.

Деди: «Ё Рабким, не ҳол эркин бу ҳол,
Тушму уйғалиғму эркин ё хаёл!»

Берди маҳваш лутф ила таскин анга,
Кўргузуб коми висол ойин анга.

Ким туш эрмастур, бу, эй бетобу ҳуш,
Шукр этиб қил эмди жоми васл нўш.

Истабон ичти пари бир жомни,
Сўнг анга тутти майи гулфомни.

Соқийи Узро¹ узори ҳуллапўш,
Ҳушсизга чун ичурди неча қўш.

Жоми май урди ҳижоб ўтиға сув,
Беҳижоб ўлди тариқи гуфту-гў.

Ошиқи маҳзуну маъшуқи ҳазин,
Бўлдилар ишрат уйида ҳамнишин.

Андоқ ўлди бирлик ойини раво,
Ким икилик ўртадин бўлди сиво.

Ҳар тарабким, бўлғай имкони ҳавас,
Бир-биридин топти икки ҳамнафас.

Бетаҳоши ўйла ойини вифоқ,
Ким онинг шарҳи адабдиндур йироқ.

Ҳам йигит муштоқу ҳам муҳтож қиз,
Юзга юз қўюб, оғиз узра оғиз.

Ўзгани мундин қиёс этмак бўлур,
Ғояту имкониға етмак бўлур.

То саҳар бу навъ эди айшу нашот,
Икки ёндин бетаҳоши инбисот.

Субҳ чун айларга тун розини фош,
Бўлди ер мушки уза кофурпош.

Май дағи зоҳир қилиб беҳад сурур,
Элтиб эрди базм аҳлидин шуур.

Ким ул икки пардапўши пардавар,
Бўлдилар, ул парда ичра нағмагар.

Базм элидин ғорати ҳуш эттилар,
Ул йиғитни ўйла мадҳуш эттилар.

Ким йиқилди заъф они беҳол этиб,
Гаш била идроки ҳолидин кетиб.

Чорагарларга бу иш чун берди даст,
Маҳд аро бедилни айлаб пойбаст.

Нақл қилдилар ҳамул кошонага,
Ошиқи ғамхорани ғамхонага.

Мастлиғ уйқусидин бўлгоч фароғ,
Тонг елидин ҳолиға келди димоғ.

Кўз очиб бедил тааммул айлади,
Ўткан аҳволин тахайюл айлади.

Оҳ уруб чиқти димоғидин тутун,
Тош ила қўймоди аъзосин бутун.

Ўз-ўзи бирла қилиб кўп можаро,
Айлади кўзига оламини қаро.

Навҳа тузди ашки анжумрез ила,
Бошлади ошуб рустохез ила.

Васл базмин чун хаёл айлар эди,
Нолаи мажнунмисол айлар эди.

Дер эди: «Ё Раб, не тадбир айлайин,
Кимга ўз ҳолимини тақрир айлайин.

Гар десам хомуш ўлай, тоқатму бор,
Ўзни забт айлай десам, қувватму бор!

Ҳолатим махфий тутай ё фош этай,
Сўз дейин ё тек турай — билмай нетай.

Гар десам айтай қани поён анга,
Дерга мингдин бирни йўқ имкон манга.

Гар ниҳон тутмоғлигин қилсам хаёл,
Йўқтурур жон элтурумга эҳтимол.

Айлар эрди бўйла ғавғоу хуруш,
Не танида руҳу не мағзида ҳуш.

Ҳайрати ҳар лаҳза қасди жон этиб,
Элни онинг ҳолига ҳайрон этиб.

Ҳар киши ул ҳолдин сўрди хабар,
Топмади онинг жавобидин асар.

Мунча зоҳир айладиким: «Сўрмангиз,
Куйганим басдур, яна куйдурмангиз.

Ҳолатим шарҳи эмас тақрир иши,
Билмас они онда то этмас киши.

Менму эрдим, ё Раб, ул иқбол ила,
Васл базмида ул истиқбол ила.

Шарҳ қилмоқ истар эрсам гар они,
Кимса не навъ айлағай бовар они.

Ҳайратим жонимни ўртар — найлайин,
Жисми вайронимни ўртар — найлайин!

Ваҳдати васл ичра ул янглиғ мурод,
Ул сифат маъшуқ бирла иттиҳод.

Сўнгра ҳижрондин бу янглиғ шиддатим,
Ҳайрат узра, ҳайрат узра ҳайратим.

Ҳолатедур асру бепоеън ажиб,
Кимсага қилма муни, ё Раб, насиб».

CLXI

Фақру Фано водийсининг адоси

«Мундин ўтса ўтруға келмас яно,
Йўл аро жуз водийи Фақру Фано.

Йўқ бу водий ичра жуз хомушлуқ,
Гунгу кар бўлмоғлиғу беҳушлуқ.

Чун талотум кўргузуб баҳри амиқ,
Юз туман олам бўлуб онда гарик.

Баҳрнинг кўлоки тутқон чоғда авж,
Ким аён айлар туман минг нақш мавж.

Дам-бадам бу нақшлар топиб фано,
Фош ўлур минг мавжи гуногун яно.

Яхши боқсанг: мавжда йўқтур вужуд,
Баҳрдин ўзга эрур бори набуд.

Ҳақ вужуди келди баҳри бекарон,
Мавжи онинг офаринишдин аён.

Ўн сакиз минг олам ичра ҳар не бор,
Ким қилурлар аҳли маъни эътибор.

Ҳар неким зоҳирдурур сураат аро,
Ким бори маръи бўлур ҳайъат аро.

Арз сатҳи узра юз шакли ажиб,
Шаклларда юз туман лавни ажиб.

Фарз қил баҳрею ёхуд маъдане,
Йўқса даште англагил ё гулшане.

Юз туман минг лолау гул — барча пок,
Тўрғаю булбулни қилғудек ҳалок.

Ҳам ақолиму билод эткил ҳаёл,
Ҳам биҳору ҳам уюну ҳам жибол.

Ҳам булар даври доғи нору ҳаво,
Бал ҳавоу нордин ҳам мосиво.

Ҳам булар даври дағи тўққуз фалак,
Собиту сайёра ҳам хайли малак.

Не малойик улки, йўқ сони онинг,
Балки миқдор ичра поёни онинг.

Қайси бир ахтарки йўқ ондин ҳақир,
Арз жисмича неча топиб назир.

Тўрт унсур, етти кўк, олти жиҳот —
Нодиру олий асоси коинот.

Барчадин ашрафки ул инсон эрур,
Ким камолида хирад ҳайрон эрур.

Мунда сен ёхуд авом этгил гумон,
Ё хавос англа ҳаёл айлар замон.

Гар салотин бўлса соҳиб иқтидор,
Гар ҳавоқин англа соҳиб ихтиёр.

Гар ҳакиму олиму гар мужтаҳид,
Гар паришон қавмдур, гар муттаҳид.

Гар валиким, халқдин акмалдур ул,
В-ар наби қил фарзким, мурсалдур ул,—

Барчасин ҳақ зоти мавжи баҳри бил,
Ҳам вужудин мавж янглиғ онглагил.

Барчасининг нақши келди орият,
Фонию онда бақодин йўқ сифат.

Баҳр таҳрики, чун мавж айлаб аён,
Нақш мунча зоҳир айлаб ҳар қаён.

Чун топиб таскин бу баҳри мавжвар,
Қолмайин ул мавжлардин ҳеч асар.

Ҳар кишида бўлса ойини хирад,
Буйла билдингким, азалдин то абад —

Ҳарнеким қилсанг гумон топғон вужуд,
Буди йўқ, бу навъ эрур бори намуд.

Ғайри ҳақким қодири барҳақдур ул,
Борча фоний, боқийи мутлақдур ул.

Ҳам вужуд ойини маҳкамдур анга,
Ҳам бақо расми мусалламдур анга.

Ҳақдин ўзга гар эрур ҳар навъ зот,
Филмасал ичкон эса оби ҳаёт.

Фонийи мутлақдурур гар худ бақо,
Истасанг қилмоқ керак ўзни фано».

CLXII

Ҳикоят

«Шайх Абулаббос қасоби¹ интисоб,
Ким замонда қутб эди беижтиноб.

Чун фано водийсига қўйди қадам,
Ўз вужудин айлади анда адам.

Ким мақоми бир кун эрди хонақоҳ,
Бори асҳоб ўз ерида рўбароҳ.

Бу маҳалда бир фузули булажаб,
Хонақоҳ саҳниға кирди беадаб.

Киргоч-уқ минбар сари кўргузди майл,
Деди: «Эй бу хонақаҳ суккони хайл,

Ойтқон нуктамни яхши анлангиз,
Сув тўла ибриқ ҳозир айлангиз.

Токи истинжо сари айлай шуруъ,
Сўнгра қилгаймен таҳоратқа ружуъ».

Шайхи олийқадр эшиткоч бу калом,
Деди: «Ибриқ олибон айланг хиром!»

Олди бир дарвеш ибриқи шигарф,
Сув тўла айлаб анга еткурди зарф.

Зарфни синдурди ул ножинс зот,
Дедиким, келтур яна бир зарф бот.

Яна бир ибриқ келтурди равон,
Они ҳам урдию синдурди равон.

Шайх маълум айлагач деди: «Юрунг,
Ул неча ибриқ ушатса, еткурунг».

Нечаким еткурдилар тош урди ул,
Зарфларни сарбасар синдурди ул.

Қилдилар оллида ажз изҳорини
Ким ушоттинг зарфларнинг борини.

Хонақаҳда қолмади зарфу ино,
Ким сенинг оллингга келтурсак яно.

Деди: «Гар ибриқ йўқтур қойтингиз,
Борибон ўз шайхингизга ойтингиз,

Ким сақолин ҳозир этсун мунда бот,
То топай бу амр бандидин нажот».

Шайх эшиткоч бўйла бебокона сўз,
Секрибон қўптию ул ён қўйди юз.

Ким зиҳи хуш соату фархунда ҳол,
Ким қачон бир бузкаш ўглиға сақол.

Ким они йиллар чекиб юб торағай,
Бу замон бир мунча ишқа ёрағай.

Ким анга дарвеш айлаб илтифот,
Бир кудуратдин чиқорғой ўзни бот.

Шайхқа эрди маҳосин поку оқ,
Овуч ичра олибон қўйди оёқ.

Ул тарафким гофили бебок эди,
Балки ул мажнуни беидрок эди.

Кўргач ул бу навъ ойини фано,
Ҳарза дерга топмади қувват яно.

Шайх аёғиға ўзин туфроғ этиб,
Қўйди юз туфроққа ўздин кетиб.

Солики фоний анга солиб назар,
Ўзлукидин қўймади рангу асар.

Бу сифат ноқисни такмил айлади,
Мисни олтун бирла табдил айлади.

Рангу нақшу лавндин чиқмай киши,
Мумкин эрмас мундоқ этмаклик иши.

Фониё, мундоқ фано Ҳақдин тила,
То бақо топқайсен ул ифно била».

CLXIII

Хожа Баҳоуддин Нақшбанд¹ сўзи фанойи комил мақомида

Хожаи олий сифоти аржманд,
Шаҳ баҳоулҳақ вад-дин Нақшбанд.

Чун бу иқлим узра бўлди тахтгир,
Тузди йўқлуқ кишвари узра сарир.

Ўз вужудин поксайри ҳақшунос,
Ҳар не бирлаким қилур эрди қиёс.

Ондин ўзни кам топар эрди баса,
Сарву гулдин ўйлаким хору хаса.

То кўрунди кўзига бир жифа калб,
Пайкаридин поклик ойини салб.

Чун онинг бирла тенгуштурди ўзин,
Нола қилди ашкбор айлаб кўзин —

Деди: «Ул аҳли вафодур, мен — эмон,
Ўзни онинг бирла эмди тенг демон.

Ул худовандига қилмас жуз вафо,
Лек мендин зоҳир ўлмай жуз жафо».

Ҳукм мундоқ айлагач соҳиб назар,
Қилди ит йўл бирла оллидин гузар.

Кўрди топқоч нисбат ойинин туза,
Ит аёғининг изин туфроғ уза.

Деди: «Мен ортуғ эканму ё бу из?»
Яна ўзни деди: «К-эй инсофсиз,

Ул вафо аҳли аёғидин нишон,
Сен вафосизлиғ сари доманкашон».

Хатм қилди чун бу маънига сўзин,
Ер ўпуб ул из уза қўйди кўзин.

Аҳли ҳақ бу навъ этиб салби вужуд,
Будини бу важҳ ила айлаб набуд.

Бўйла ошом эттилар жоми фано,
Қолмоғондин сўнг асар ўздин яно.

Ҳақ вужудидин бақое топмайин,
Жоми ваҳдатда лиқое топмайин,

Чун фано хайлиға дохил бўлдилар,
Боқийи мутлаққа восил бўлдилар.

CLXIV

Парвоналар мажмаъи шамъи ҳақиқий шарҳида

Бир неча парвоналар жамъ ўлдилар,
Саъй бирла толиби шамъ ўлдилар.

Дедилар парни қилиб оташфишон:
«Истоли матлуб нуридин нишон.

Ҳар не топсоқ — они изҳор айлали,
Шарҳ этиб аслин падидор айлали!»

Бу сўз ойтилғоч бири очиб қанот,
Шамъ таҳқиқин қилурға борди бот.

Бир шабистон ичра кўрди жамъни,
Ким ёрутмишлар арода шамъни.

Чун мунаввар қилди нуридин кўзин,
Ёнибон ёйди олар ичра сўзин.

Ул дер эрди, лек олар топмай хабар,
Жонлариға йўқ эди ондин асар.

Ҳар неча равшанроқ этти сўзни рафъ,
Мустамеълар топмадилар ҳеч нафъ.

Чун онинг тақрири суд оз айлади,
Ёна бир парвона парвоз айлади.

Шамъ базмиға яқин солди гузар,
Нуриға диққат била қилди назар.

Бу доғи ёниб неча қилди баён,
Бўлмади мақсуд жамъ ичра аён.

Яна бир ҳам ишга соъий бўлди кўп,
Шамъ боши гирдига эврулди кўп.

Бўлмади ҳосил мурод ондин доғи,
Топмади мушкил кушод ондин доғи.

Ўзгаларга доғи тушти изтироб,
Айлаб ул мақсуд учун ҳар бир шитоб.

Шамъ даврида қанот кўп урдилар,
Ҳар бир ўз болу парин куйдурдилар.

Ҳар бири куйганча ондин топти ком,
Шарҳи душвор эрдию нақли ҳаром.

Шуъла шарҳин тил била қилмас киши,
Куймагунча ҳирқатин билмас киши.

Ул бир иш таҳқиқидин топти хабар,
Ким бўлуб кул, қолмади ондин асар.

Шуълаға урғоч ўзин беваҳму бок,
Шуъла бўлди ўт тушуб аъзоси пок.

Чун тилар мақсуд анга бўлди аён,
Ўзга зоҳир бўлмади ондин баён.

Чунки мақсуд ичра нобуд ўлди ул,
Ул фанода айни мақсуд ўлди ул.

Чиқмади ондин яна ҳаргиз нафас,
Ул ҳақиқатдин хабар топтию бас.

Бокса эл парвоналарнинг зотида,
Кашф ўлур кўнглида икки фоида.

Бир буким, куймай анга етмас кушод,
Бўлмагунча кул топо олмас мурод.

То фано ўти уза солмас вужуд,
Ўртамас ул шуълада буду набуд.

Партави мақсудиға бўлмас ҳусул,
Комиға юзланмас ойини вусул.

Ёна бир буким, этиб бу навъ барқ,
Ониким ўт баҳри ичра қилди ғарқ.

Қолмади чун анда имкони мақол,
Сўз демак иш сиррида бўлди маҳол.

Мунда куймай элга иш очилмади,
Улки куйди — кимса ҳолин билмади.

Фонийё, лофи фано урмоғни қўй,
Васл эса коминг, фано ўтиға куй.

Эврулуб шамъ ўтиға парвонавор,
Ўзни ташла шуълаға девонавор.

Қолмоғондин сўнг вужудунгдин нишон,
Хилқат ичра тору пудунгдин нишон,

Бўлди чун коминг раво мақсуд аро,
Билмаса эл билмасун ул можаро.

CLXV

Шайх Суфён Сурийнинг¹ фанодин сўнгга бақо ҳусулида нукта сургони

Шайх Сурий қудваи асҳоби дин,
Наввараллоҳу сароҳу холидин.

Маърифат ичра сураб эрди мақол,
Толибе ул пирдин қилди савол.

«Ким биравким, Тенгрига толибдур ул,
Мақсадиға тегру не навъ ўлди йўл?»

Деди: «Минг манзил масофат онглағил,
Борчасида дарду офат онглағил.

Нор ила нур ўртада етти тенгиз;
Ҳар бирининг вусъати андозасиз.

Бу тенгизлардин қачон қилсанг убур,
Жазб ҳути ул замон айлар зухур.

Моҳиеким ҳар қачонким чекса дам,
Ютқай икки оламу халқини ҳам.

Баҳри истиғно аро топиб мақом,
Ул муҳит атрофида айлар хиром».

CLXVI

*Қушларнинг Фано водийсининг ниҳоятидин бақо
мулкидин нишон топмоғлари*

Сўз юзига бўйла ҳуш тушти ниқоб,
Зойил ўлди ҳам саволу ҳам жавоб.

Бўлди қушларга бу сўздин ўйла ҳол,
Ким, хирад они қила олмас хаёл.

Барчаси фаҳм эттиким, бу мушқил иш,
Ул жамоат лойиқи эрмас эмиш.

Ўзларидин борча навмид ўлдилар,
Мубталои ҳузни жовид ўлдилар.

Ўйла топти бўйла муҳлик сўз вужуд,
Ким ниҳодидин борининг чиқти дуд.

Балки чун бу ишга воқиф бўлдилар,
Ваҳмдин ул дам кўпи худ ўлдилар.

Фоний ўлғоч ваҳми жон ўлғонлари,
Тутти йўл ҳайрат била қолғонлари.

Урдилар йиллар қанот тутмай қарор,
Ул балодин ихтиёр этмай фирор.

Катъ этиб кўп йўл қуйию юқори,
Чиққуча ўзлукларидин тошқори.

Улча ул йўлда аларға берди юз,
Шарҳи келмас юз туман тил бирла туз.

Гар сенинг ҳам тушса оллингга бу йўл,
Чун анга етсанг мушоҳид бўлғай ул.

Билгосенким, ул ҳавоким туттилар,
Йўл балосидин не қонлар юттилар.

Охирул-амр ул гуруҳи зордин,
Ранж тортардин сурук афгордин,

Еттилар мақсадға, аммо асру оз,
Тан аро юз сўзу жон ичра гудоз.

Ким узун эрди йўлу кўп офати,
Бениҳоят дарду ранжу шиддати.

Баъзи ул қушлардин ўлдилар ҳалок,
Баъзи иттилар бўлуб кўп дарднок.

Юз самуми дарду ранж онда эсиб,
Ким мусофир риштаи умрин кесиб.

Чун ҳаводис беҳаду поён эди,
Бўдилар зоеъ неким имкон эди.

Оқибат юз минг тумандин неча қуш,
Ким аларға юз туман ранж ўлди туш.

Урдилар ўттуз қуш ул ерда қанот,
Танларида қолмай ойини ҳаёт.

Жисм аро бир парлари қолмай бутун,
Пора-пора, ўйлаким қоқшол ўтун.

Танлари йўл ранжидин бетўшу тоб,
Жонлари дарду машаққатдин хароб.

Кўрдилар ул навъи олий ҳазрати,
Коргоҳи анда ондоқ вусъати,—

Ким бўлуб ожиз уқул идрокидин,
Чарх ўқсукроқ онинг хошокидин.

Ёғиб истиғно саҳобидин ёғин,
Раъд айлаб арбада, ташлаб чоқин.

Ким тушуб оламга тўфони бало,
Кул қилиб гардунни барқи ибтило.

Етти кўк онда бир овуч хокча,
Сидраву тўби келиб хошокча.

Борча ўз ҳолига ҳайрон қолдилар,
Аждин зору паришон қолдилар.

Кўрдиларким онда юз меҳри мунир,
Зарранинг юздин биричадур ҳақир.

Дедилар воҳасрато ўз ҳолига,
Ўт тушиб ҳар қайси парру болиға —

Ким: «Биз ўттуз тойири фосидхаёл,
Йўл бериб хотирға савдои маҳол,

Тортибон йўл қатъида ранжи азим,
Жонға ўлмак ваҳмидин ҳар лаҳза бим.

Умр ўтиб мақсадга етмак оҳ бу,
Ҳол бу ҳам вусъати дарғоҳ бу.

Бизга мунда не ҳисобу не вужуд!» —
Деб бу сўзни, бошларидин чиқти дуд.

Ҳар нафас навмидлиғ юз кўргузуб,
Ул неча оворанинг кўнглин бузуб.

Бир неча саргаштаи оворае,
Топмай ўз меҳнатлариға чорае.

Не учарға ёр ўлуб қувватлари,
Не қўнарға дард аро тоқатлари.

Пардадин ногаҳ иззат човуши,
Жилва қилди ўйлаким давлат қуши.

Кўрди ул мабҳути хайли хастани,
Юз балият ториға вобастани.

Сўрголи қилди алар ҳолини майл,
Деди: «Оё не жамоаттур бу хайл?

Ким эрурлар минг балоға мубтало,
Ул балодин баҳра топмай, ғайри ло».

Бесару сомону саргардон бари,
Қадрда туфроғ ила яксон бари.

Йўқ ҳақоратдин оларда ўзга ҳеч,
Ул ҳақоратдин кўрунмай кўзга ҳеч.

Дедиларким: «Биз ғуруҳи хору зор,
Ҳарзакору ожизу безътибор.

Йўлда умре жон чекиб, шоҳ истабон,
Ранж тартиб биз бу дарғоҳ истабон.

Шоҳсиз эрдук бағоят кўп сипоҳ,
Не сипоҳ ўлғайки йўқтур онда шоҳ.

Умрлар йўлда машаққат тартибон,
Юз туман турлук мазаллат тартибон.

Неча юз минг тобеъу хайлу ҳашар,
Ким онинг сониди ожиздур башар,

Бўдилар зоеъ, қўюб бу йўлда юз,
То бу дарғаҳға етиштук биз ўтуз.

То магар Симурғ бўлғай шоҳимиз,
Борча шарру хайрдин огоҳимиз.

Шоҳға бўлса бу маъни дилпазир,
Банда бўлғай бир неча зору асир».

Деди ул човушки: «Эй хайли хариф,
Бехирадлиғ бирла бўлгон муттасиф.

Сизким ўлғойсиз неча ошуфтаҳол,
Ким думоғингизга тушкай бу хаёл.

Қойси тил бирла қилурсиз шаҳни зикр,
Кўнглунгизга йўл нечук топқой бу фикр.

Сиз гуруҳе ҳечу камроқ ҳечдин,
Шод бу андешаи пурпечдин.

Ҳечлик бирла таҳаввур айлаган,
Ўзни мавжуде тасаввур айлаган.

Сизга не сон, не ҳисобу не вужуд,
Будлуғ туҳмат қилиб, аммо набуд.

Кўнглунгизда сарбасар фосид хаёл,
Муддаонгиз барчаси — амри маҳол.

Боргоҳедур буким юз минг қуёш,
Зарра чоғлиғ айлай олмас ўзни фош.

Мундаким юз минг туман пили дамон,
Бор ҳамону, бир ўлук пашша ҳамон.

Сизга онда не вужуду не адам,
Бал вужудингиз адамдин доғи кам.

Демангиз ҳашву, равонроқ қойтингиз,
Сўз агар бор эрса, йўлда ойтингиз!»

Бу такаллумдин алардин борди ҳуш,
Заъф айлаб тиллари бўлди хамуш.

Барча филҳол ўлғали ёвуштилар,
Яъсу ҳирмон ўти ичра туштилар.

Дедилар: «Меҳнатларимиздин дариг!
Тортқон шиддатларимиздин дариг!

Шоҳға мундоқким эрур олийжаноб,
Не кўрунгай бир неча биздек ябоб.

Хайф мунча саъй ила уммидимиз!
Орзуи давлати жовидимиз!»

Ким бори ҳирмон била бўлди бадал,
Ҳасрату армон била бўлди бадал.

«Бор эканму биз киби маҳзун гуруҳ,
Орзую сайъдин мағбун гуруҳ!»

CLXVII

*Қушларға фано навмидлиғида Худҳуднинг
иршодидин қувват ҳосил бўлғони*

Деди: Худҳуд: «К-эй сурук бечора хайл,
Мулку хонумонидин овора хайл.

Бўлмангиз навмид шоҳ алтофидин,
Ким карам бирдур онинг авсофидин.

Саъб эса коми висолин топмоғи,
Хуштурур савдосида ўлмак доғи

Бизга бу иқбол чунким берди даст,
Ким онинг даргоҳида топтуқ нишаст.

Бу саодат ҳам эрур олий мақом,
Ким онинг ишқида ўлғайбиз тамом!»

Борчаси бедиллиғ айлаб ошкор,
Дедилар Худҳудқа: «К-эй ҳикматшиор.

Бу балолар ичраким бўлдук хумул,
Бордурур амрингни қилгондин қабул.

Қойдаким урдук қанот — ойрилмадук,
Ҳар не амр эттинг — тахаллуф қилмадук.

Васл чоғи етти андуҳу фироқ,
Ҳар не дер эрдинг йироқ эрмиш, йироқ».

Деди Ҳудҳуд: «Қилмонғиз афсурдалиқ,
Асру зоҳир этманғиз озурдалиқ.

Биз бу йўлга ондоким азм айладук,
Юз балият чекмокин жазм айладук.

Бу азиматдин ғараз худ шоҳ эди,
Ҳам яна мақсуди бу даргоҳ эди.

Чун ки мақсудга етибсиз бу замон,
Комдин қилмонғ йироқ ўзни гумон.

Ошиқеким, ишқида бўлғай камол,
Тенг дурур оллида ҳижрону висол.

Чун ризоси ёрнинг матлуб эрур,
Ҳар неким ул истар — ул марғуб эрур.

Васлиға гар топмағайсиз дастрас,
Сиз жамоатқа эмасму ёди бас?

Ёди бирла ҳар кишиким берса жон,
Бордур ул ўлмоқ ҳаёти жовидон».

CLXVIII

Ҳикоят

«Дашт аро Мажнунни кўрди бир киши,
Ким ҳамиша сўз демак эрди иши.

Сурди: «Ким бирла сурарсен бу мақол?»
Деди: «Лайли бирла, эй фархундафол».

Деди: «Ондин то сангадур хейли йул!»
Деди: «Эй ғофил, эрур жонимда ул.

Улки онинг зикридур жонимда қут,
Йул йироқ бўлгондин ўлғойму унут!»

Кимки ишқиға камол эродидур,
Онға маъшуқи вужуди ёридур.

Сизда ҳам гар ишқдин бор эрса лоф,
Айш этинг гар келса ондин дурду соф».

CLXIX

Қушларнинг фано ҳусулидин бақо вусулиға еткони

Ул мусофирлар кезиб кўп баҳру бар,
Қилмиш эрдилар чу мақсадни мафар.

Йул югурмоқдин туну кун ҳормайин,
Ҳар болоким келса, юз қайтормайин.

Етмиш эрдилар чу ул матлубқа,
Ҳожиби рў ул сурук мағлубқа.

Нечаким сурди жалолият сўзин,
Солмади ул бенаво қушлар ўзин.

Гарчи баъзи қилди бедиллиқ аён,
Худхуд иршодин қилиб шарху баён.

Они қўймай яъсу бедиллиқ аро,
Сурди онча ваъз бирла можаро.

Ким топиб ул нукталардин жон яна,
Бўлди мушkil иш анга осон яна.

Чун аларға сидқу ихлос ўлди ёр,
Бу икиликнинг талабда дахли бор.

Гар жалолиятдин ул хайли залил,
Ғам емасга сурди қуп Худхуд далил.

Ҳам аларда бор эди мардоналик,
Ҳодии комилда ҳам фарзоналик.

Сидқи ихлос ичра иккинчи фано
Ёрни қилди аларға ошно.

Васл боғидин жамолият ели,
Ё Масиҳо қудси анфоси дели.

Эстию ҳар пардаким эрди ниқоб,
Очти туш-тушдин борисин беҳижоб.

Нуру зулматлар ҳижоби ҳар тараф —
Ким бор эрди, борча бўлди бартараф.

Васл боғида гули айшу мурод,
Онча топти жон насимидин кушод —

Ким кетиб хотирларидин ул футур,
Юзланиб васл ичра бу кому сурур.

Ҳар гул ул гулшанда бир кўзгу эди,
Ким қаён боқса — алар ўтру эди.

Онча ондин бошқа ҳам нуру сафо,
Бор эди ҳам ошкору ҳам хафо.

Ким назар қилгон киби кўзгуда эл,
Ёки боққай софу равшан сувда эл.

Кўрунар эрди назарда мў-бамў,
Акс кўргузгон киби кўзгую су.

Чун ул ўтгуз қушқа бу ерда хаёл,
Мунча кўргандин ўкуш ранжу малол.

Ким магар Симурғ кўргузгай лиқо,
Бу фанолардин етишкай ул бақо.

Кўрдилар ўзни қаёнким тушти кўз,
Аллоҳ-Аллоҳ, не ажойибдур бу сўз.

Ким қилиб Симурғ ўттуз қуш ҳавас,
Ўзларин кўрдилар ул си мурғу бас.

Мунда зоҳир бўлди сирри «ман араф»,
Ким кўрубтур гавҳар ўлмоғлиғ садаф.

Эй кўнгул, бу нуктадур қушлар тили,
Рамзу имо мулкига тушлар тили.

Гарчи бу сўзда аёндур таъмия,
Ким риёзатдинки топти тасфия.

Чун риёзат рафъ этиб руҳоният,
Салб бўлғоч кимсадин нафсоният.

Қолмагай руҳониятдин ўзга ҳеч,
Сен таҳаллуфдин бу маъни ичра кеч.

Бордур инсон зотида онча шараф,
Ким ямон ахлоқин этса бартараф.

Бўлмаса Фиръавнлиғнинг пайрави,
Қолмас ондин жуз сифоти Мусави.

Ё шараф ганжига топиб аҳлик,
Салб қилса сийрати Бу Жаҳлик.

Шон анга бўлур Ҳабибуллоҳдек,
Буд ила нобуддин огоҳдек.

Ким қилиб меърожи ваҳдатқа гузар,
Ли маъаллоҳ сирридин бергай хабар.

Васл нуридин кўз ул янглиғ ёрур,
Ким ародин менлику сенлик борур.

Ҳақ вужуди баҳри мавж этқай аён,
Мавж нақшидин тенгизга не зиён.

Сув вужудидин тенгиз бўлди тенгиз,
Бўлса ул гар мавжлуқ, гар мавжсиз.

Сувдин айру мавжқа йўқтур вужуд,
Баҳр иладур мавжқа буду набуд.

Мунда гар яхши тахайюл айласанг,
Ёки иш сиррин тааммул айласанг.

Муттасиф бўлсанг сифотиллоҳ ила,
Жазм этарсен хотири огоҳ ила.

Ким сен-ўқсен ҳарнеким мақсуд эрур,
Сендин ўзга йўқ, неким мавжуд эрур.

Зотнинг ижмолига тафсилсен,
Ҳам вужуд ишколига таъвилсен.

Ўз вужудунга тафаккур айлагил,
Ҳарне истарсен ўзунгдин истагил.

Турфа қушсен равза нахлистонидин,
Пок тойирсен шараф бўстонидин.

Лек Симурғ истаган ул жамъи тайр,
Ким сулук ичра риёзат бирла сайр —

Айлабон чун ўзни қобил қилдилар,
Ул талабдин васл ҳосил қилдилар.

Сенда ҳам билқувва ул мавжуд эрур,
Феълга келса даво мақсуд эрур.

Қобил этмай ўзни гар қил авжи сўз.
Зоҳир этсанг дор ила солмоққа туз.

Кимки бу маънидин огоҳ ўлди бил,
Ким кесилди онга сўз айтурға тил.

Онглаким сўз ўзга, маъни ўзгадур,
Маъни онгмос, шоғил улким сўзгадур.

Бўйла маъниким манга бўлди аён,
Айладим қушлар тили бирла баён.

Ким такаллум онда ширкат топмағай,
Бикри маънининг узорин ёпмағай.

Қуш тили билган сўзум фаҳм айлағай,
Фаҳм этардин ҳам баса ваҳм айлағай.

Лек зийрак қуш чу билди бу мақол,
Онглағайким недурур бу сўзда ҳол.

Барча сўзлар мушкилидур бу ҳадис,
Безабонларнинг тилидур бу ҳадис.

Шарт буким, онглағон шарҳ этмағай,
То тилидин бошқа офат етмағай.

Мен деб истиғфор қилдим, ё Илоҳ,
Ойтмас сўздин санга қилдим паноҳ.

Ўз қошимдин солмадим бу навъ тарҳ,
Айладим Аттор асрорини шарҳ.

Офатимни нуктадин сен асроғил,
Кимга пайравмен — назора айлагил.

Мен ғалат қилсам анга йўқтур ғалат,
Ким камол авроқиға қўп сурди хат.

Сўзда табъим гар ғалатқа қилди майл,
Ҳодийи комил сўзига қил туфайл.

Сендин ойтиб мен онга пайрав бўлуб,
Афв қил журмум, ўзунг узрум қўлуб.

Ўз адоси қусури узрига тамсил

Бир паришон табъ мажнун бор эди,
Ким биров савдосидин кўп зор эди.

Бор эди манзури даврон офати,
Ишва бирла инс ила жон офати.

Ҳусн аро ҳуру пари маглуб анга,
Меҳр ила ой кўп кўрунмай хуб анга.

Ҳусн аро оламда ғавғоси онинг,
Шаҳру кишварда алолоси онинг.

Лутфи ҳусни гарчи номақдур эди,
Икки иш бирла вале машҳур эди.

Бир камоли донишу диққат аро,
Бир жафо айлар замон шиддат аро.

Ишқ аро ул ошиқи Мажнунниҳод,
Бир кун айлар эрди маъшуқини ёд.

Оразин гул дер эди, қаддини сарв,
Ҳайъатин товусу рафторин — тазарв.

Бўйла ҳолатда етишти моҳваш,
Ҳарнеким девона айтур эрди хуш,—

Борин эшитти камин айлаб туруб,
Сўнгра онинг бошига келди юруб.

Деди: «Таърифинг киноятдур манга,
Ор ондин бениҳоятдур манга.

Қоматимким сарв деб сурдунг калом,
Сарвга қаддим киби борму хиром.

Оразим гул деб қилдинг элга фoш,
Гулда борму юз балолиг кўзу қош.

Ҳайъатим товус деб қилдинг хуруш,
Қойда товус элдин олур ақлу ҳуш.

Чун тазарв эттинг хиромимға лақаб,
Қой тазарв эл қатлига бўлмиш сабаб?!»

Қилди чун диққат била маҳваш хитоб,
Ожиз ўлди бедил айтурдин жавоб.

Деди: «Саҳв айлабмену шармандамен,
Лек васфинг дерга мужрим бандамен!»

Қилди маҳпайкар ғазабким ушбу дам,
«Даҳрдин айлай вужудунгни адам!»

Ерга тушти ёлбориб девона зор,
К-эй парию ҳурдин ҳуснингга ор.

Неки мен дедим муҳаббатдин эди,
Барча ихлосу муваддатдин эди.

Йўқ эди онда шикоятдин асар,
Таъну ташнеъу киноятдин асар.

Лек тақсир эттим эркин васф аро,
Лутф эрур гар сўрмасанг бу можаро.

Ҳамл нодонликка-ўқ қилсанг борин,
Жаҳду билмасликдин-ўқ билсанг борин.

Чун уят бу телбани зор ўлтурур,
Сен ҳам ўлтурмак сенга захматдурур».

Телба қойил бўлғоч ўз нуқсонидин,
Лутф этиб кечти париваш қонидин.

CLXXI

Ҳикоят

Хожа Абдуллоҳ Ансорий деди,
Улки бу йўл аҳлига ҳоди эди:

«Ким киши соз айлабон оҳанги руд,
Тузса ул оҳанг аро лаҳни суруд,

Лек бу руду сурудидин мурод
Бўлса Тенгри ёди, эй пок эътиқод.

Яхшироқким гафлат оҳангин тузуб,
Уқуғой Мусҳаф тиловат кўргузуб.

Бўлса лаҳну нағмада огоҳлиғ,
Беҳки, тоат вақтида ғумроҳлиғ».

CLXXII

Ўз тақсирлариға афв истидъоси ва журмлариға ғуфрон илтимоси

Эй адамдин борчаға Халлоқи жуд.
Бори жуд аҳлиға файёзи вужуд.

Лутфу эҳсонингга йўқ поёну ҳад,
Бахшишу эҳсонингга сону адад.

Ҳар неким васфингда таҳрир айлагум,
Сеҳр агар қилгумки, тақсир айлагум.

Мен не бўлгумким, агар алломалар —
Сурса йиллар васфинг ичра хомалар,

Бўлсалар инсоф сори мунсариф,
Ажзға бўлмоқ керактур мўтариф.

Фонийи девонайи ошуфтаҳўй
Неча сўз гар сендин етти ғуфтуғўй,

Сахву тақсирин карамдин афв қил,
Номаи аъмолидин маҳв айлагил.

Манга бу баским, неким сурдум қалам,
Сендин эттим, йўқки ғайрингдин рақам.

Ортуқ ар ўксук дедим, сендин дедим,
Чин агар ўтрук дедим, сендин дедим.

Улча асроринг манга эрди аён,
Айладим қушлар тили бирла баён.

Қуш тили бирла бу дам ёлбормоғим,
Ним бисмил қушдек ўздин бормоғим,—

Борча ондиндурки, бўлмас барча қуш —
Нуктаи рангину гўёликка туш.

Лутф ила булбулға минг дастон эрур,
Зоғ хориж савти бепоён эрур.

Бас бори қушнинг навоси хуш эмас,
Барча тойир нағмаси дилкаш эмас.

Чун алар илҳонидин сурдум калом,
Барчанинг лаҳнига бўлмас бир мақом.

Тўтию шорак агар нотикдурур,
Ҳар бирига ўзга бир мантиқдурур.

Нақлида онинг тафовут бўлғуси,
Бир Илоҳ ўлса, бири бут бўлғуси.

Бирда шак бўлса, бирисида яқин,
Бирида куфр ўлса, яна бирда дин,

Куфру дин бирла чу йўқ Фонийга иш,
Чунки ҳар не ул демиш сендин демиш.

Сен онинг саҳвиға бўлғил пардапўш,
То фано базмида бўлғай журъанўш.

Чун насиби айладинг жоми фано,
Бермак иқболи бақосин бил яно.

CLXXIII

Шайх авсофию ўзининг анга пайравлинда иттисофи

Фониё, солдинг яна тарҳи ажаб,
Айладинг қушлар тилин шарҳи ажаб.

Бир Сулаймони наби эрдик ул,
Топиб эрди қушлар алфозига йўл.

Ондин Осаф онглади таълим ила,
Кимсага билдурмади тафҳим ила.

Ул иковдин ўзгаларга етмади,
Кимсага чун етмади, фаҳм этмади.

То неча минг йил сипеҳри тезгард
Жаҳду жид бирла бўлуб гетинавард,

Зоҳир этти бир ҳумоюнфол қуш,
Тезсайру тезнутқу тезқуш.

Қойси қуш — Қофи фано анқоси ул,
Жумлаи қушлар тили доноси ул.

Муршиди автору қутби авлиё,
Кўнглида шамъи ҳидоятдин зиё.

Кашфи асрори ҳақойиқда фарид,
Нутқидин аҳли ҳақиқат мустафид.

Аҳли ирфон солики атвори ул,
Маърифат бозорининг Аттори ул.

Ким бу гулшан ичра чун қилди зуҳур,
Гўйи ондин нутқ ўргонди туюр.

Қуш тили бирла такаллум қилмоғи,
Ортуқ Осафдин¹, Сулаймондин доғи.

Ким алар гар онгладилар бу мақол,
Лекин элга қилмади нафъ интиқол.

Ҳақ мунунг нутқин чу гўё айлади,
«Мантиқ ут-тайр» ошкоро айлади.

Бу тил изоҳин камоҳий айлабон,
Шарҳи асрори илоҳий айлабон.

Нукта деб анжом ила оғоздин,
Онча гавҳар сочти ганжи роздин, —

Ким замон жайбин тўла қилди гуҳар,
Топтилар ондин замон аҳли самар.

Ганждин чунким очилди бу тилисм,
Ҳар гадоға ул гуҳардин етти қисм.

Нақшини ом айлади хуршиддек,
Жомидин урди сало Жамшиддек.

Ҳар ким эрди ташналаб — нўш айлади,
Сўз демақдин тилни хомуш айлади.

Қуш тили бирла баён айлаб калом,
Тути гўёдек ўлди хосу ом.

Форсий ойини улус фаҳм эттилар,
Барча махфий диққатиға еттилар.

Ғайр хайли сода атропоки фақир
Ким аларда камдур итропоки касир.

Қолдилар маҳрум бу иқболдин,
Қуш лисони бирла қилу қолдин.

Қушдин эрмас холи ар қўпнинг эли,
Лек фаҳм ўлмас бирига қуш тили.

Чун манга Аттор дуконидин иш,
Шаккару қанд олмоқ эрди ёзу қиш.

Балки тўти янглиг ул дуконда фан,
Бор эди бўлмоқ манга шаккаршикан.

Қуш тили бирла манга неким хитоб —
Қилса тўтидек берур эрдим жавоб.

Балки қудси руҳининг гўё қуши,
Арш боғидин келиб кўнглум туши.

Қуш тили мушкилларин иршод этиб,
Ул такаллумда мени устод этиб.

Чунки топтим ул калом ичра камол,
Турк алфози била сурдум мақол.

Нағмалар туркона соз эттим ўкуш,
Мастлиғдин ўйлаким хушнағма қуш.

Қайси қуш, булбулки минг дастони бор,
Ҳар бир ул дастонда бир афғони бор.

Лек ул дастонлари гул шавқидин,
Нолау афғонлари гул шавқидин.

Мен-мен ул булбулки минг афғон аро,
Ҳар фиғон лаҳнини бир дастон аро,—

Ушбу гулшан ичра солдим маствор,
Нағманинг оҳанги андоқ устувор,—

Ким анга ҳар хориж алҳонлик туюр,
Чекса афғон — топмоғой ондин қусур.

Шайх руҳидин етишти бу мадад,
Ким бу булбул лаҳни бўлди беадад.

Бу таносибқа назар солса киши,
Кўп анга ўхшош топар қақнус² иши.

*Ўзининг Шайх руҳи мададидин анга татаббуъ қилғонга
Қақнус тимсоли*

Бор эмиш Қақнус деган бир турфа тайр,
Ҳинд мулкида анга орому сайр.

Шакли матбуъу тавоно пайкари,
Ўзга шақшу ранг бирла ҳар пари.

Булажаб ҳайъат била минқор анга,
Сукбалар минқор аро бисёр анга.

Чун чекиб дилкаш навойи жонфизо,
Фаҳм ўлуб ҳар суқбасидин бир наво.

Сукбалардин ҳар қачон қилса хуруш,
Айлабон они эшиткон тарки хуш.

Жуфти бўлмас ҳеч қуш, пайванди ҳам,
Ҳеч тайр ўлмас онинг монанди ҳам.

Бешаеким ул нишиман айламиш,
Бир йигоч бошини маъман айламиш.

Қилди Фисоғурс¹ ул ердин гузар,
Унлари келди қулоғига магар.

Мухталиф топиб садои шеванин,
Қилди ондин вазъ мусиқи фанин.

Бешада умри бўлур эрмиш узун,
Умрида шуғли онинг йиғмоқ ўтун.

Ул ўтундин, хоҳи ўл, хоҳи қуруқ,
Чунки бўлди хирмани беҳад улуқ.

Умри поёнида ул маскан уза —
Неча йил жамъ айлаган хирман уза —

Тортар эрмиш нағма тайри хушнаво,
Бас ҳазин оҳанг ила дилкаш наво.

Ул сифатким ҳам туюру ҳам вуҳуш,
Жамъ ўлур эрмиш эшиткач ул хуруш.

Шеванидин ул гуруҳи дарднок,
Заъф айлаб кўп бўлур эрмиш ҳалок.

Чун навосиға етишти интиҳо,
Сўнгра тортиб бир ажиб ўтлуқ наво,

Солур эрмиш ул улук хирманға ўт,
Сокин ўлғон манзилу масканға ўт.

Ўт алам тортар эмиш афлокка,
Барқ тушкандек хасу хошокка.

Ул ўтун ёнғондек ул қуш ҳам ёниб,
Парлари япроғларидек ўртониб.

Ҳам ўзи, ҳам ул ўтунлар кул бўлуб,
Юз туман жузв ул куёрдин кул бўлуб.

Чунки ул куллар ўкулди тоғча,
Махфий эрмиш кулда бир қақнус бача.

Тебраниб кулдин чиқиб таскин ила,
Пар чиқориб зийнату ойин ила.

Чун ҳаво айлаб кўруб ул бешани,
Жазм этиб ўтун йиғор андешани.

Умрида ул доғи жамъ айлаб ўтун,
Ул иш асносида тортиб дилкаш ун.

Чун анга ҳам етса поёниға ёш,
Ул доғи айлаб ато қилғонии фош.

Шайх гўё келди ул аввалги тайр,
Ким наво ичра қилиб умрида сайр.

Чекти онча лаҳн аро дилкаш наво,
Ким симоин ваҳшу тайр айлаб ҳаво.

Барча ул муҳлик наводин ўлдилар,
Хирману соҳиб киби кул бўлдилар.

Улки ул куллардин ахгардек чиқиб,
Балки ахгардин самандардек² чиқиб.

Ҳар неким аввалғи қушқа эрди шон,
Зоҳир ўлди мунда ҳам ондин нишон.

Бу доғи деганча нима жамъ этиб,
Чун мунинг умриға ҳам поён этиб.

Гулшани даврон аро ҳар навъ қуш,
Йўққи, ёлғуз тайру бас билким вухуш.

Юз наво зоҳир қилиб минқоридин,
Барча ҳақнинг ёшурун асроридин.

Ўзига, хирманга доғи ўт уруб,
Ҳам ўзин, ҳам ўзгаларни қуйдуруб.

Мен демонким, ул отодур, мен ўғул,
Ул — шаҳи олий сифот, мен банда — кул.

Ким бу ўтқа ул қуюб аввал нафас,
Барча оламга ўт ул солдию бас.

Сўнгра ондин кимса топмай менча сўз,
Бўйла муҳриқ шуълаи гетифуруз.

Қуш тилидин шуълалар зоҳир қилиб,
Ҳам ўзум, ҳам эл кул ўлмоғни билиб.

Ҳар неким кўрди отомдин рўзгор,
Ҳам они бўлди манга омузгор.

Ўртодим олам элини, ўзни ҳам,
Қуш тилидин ўзга қилмай сўзни ҳам.

Будур умиддимки, бу сўзи фано
Барча куйгонга бақо бергай яно».

CLXXV

Талаб тариқи адосида муножот

Эй, халойиқ — толибу матлуб — сен,
Ҳам муҳаббат аҳлига маҳбуб — сен.

Икки дунёдин бори толибларинг,
Ғайри сендин мужтаниб роғибларинг.

Сендин ойру гар малакдур, гар пари,
Толиб ўлмоққа гари, қилмас гари.

Жаннату кавсар ва гар тўбию ҳур,
Истамак сенсиз талабдиндур қусур.

Жону қўнглумни ўзунга толиб эт,
Дард ила ишқингга шавқум ғолиб эт.

Ҳам талаб завқини восил қил манга,
Ҳам тилаб топмоғни ҳосил қил манга.

Мосиваллоҳ хотиримдин салб қил,
Онда зикрингни ҳузури қалб қил.

CLXXVI

Тамсил

Каъба азми қилди бир толиб мурид,
Қўрди Бистом¹ ичра они Боязид.

Шайхқа чунким мушарраф бўлди ул,
Ўтти доғи, Каъба сари тутти йўл.

Чун муяссар бўлди ҳаж ул хомга,
Қойтибон етти яна Бистомға.

Солики фозил қилиб арзи ниёз,
Бўлди муршид хизматига сарфароз.

Шайх они кўргач деди: «К-эй раҳнавард,
Васл истаб водию даргаҳнавард,

Бир нишон де бизга Байтуллоҳдин»,
Бу сўз ўлғоч муршиди огоҳдин,

Деди: «Кўргон уй базе олий эди,
Уй иёсидин вале, холи эди».

Деди ул ҳожига шайхи бохабар,
«К-эй, талабдин топмоғон асло хабар.

Уйга соҳиб йўлда эрди ҳамраҳинг,
Ҳар қадам урғон йўлунгдин оғаҳинг.

Уйига еткургон ул эрди сени,
Элтибон келтургон ул эрди сени.

Сенда йўқ эрди бу давлатдин шуур,
Толиб эрдинг, лек саъйингда қусур!»

Бу талабда, ё Раб, эт комил мени,
Қилмоғил матлубдин гофил мени.

Истаримда ким қилур ҳамроҳлиғ,
Бергил ул ҳамроҳдин огоҳлиғ.

CLXXVII

Ишқ тариқи адосида муножот

Эй, кўнгулни ишқидин равшан қилиб,
Ҳажр хористонини гулшан қилиб,

Ишқинг ўтидин ёруқ ою қуёш,
Ким бўлуб тун-кун олардин нур фош.

Барқи ишқинг солибон жонларга ўрт,
Шуъласи ободу вайронларга ўрт.

Ахтаредур ишқинг асру тобнок
Гавҳаредур сирри ишқинг асру пок.

Жонима еткур ул ахтар бирла нур,
Кўнглума солгил бу гавҳардин сурур.

Бодаи ишқингдин эт кўнглумни маст,
Лек ул янглиғки бўлғай майпараст.

Айла бу май бирла лояъқил мени,
Ақл чун рафъ ўлди, қил восил мени.

CLXXVIII

Ҳикоят

Қайси Омирни¹ чу ишқ этти забун,
Зойил этти ишқ аро ақлин жунун.

Ўйла Лайли ишқида мағлуб эди,
Толиб ул гўёву, бу — матлуб эди.

Ўйла мустағрақ эди ул ишқ аро,
Лайлии мутлақ эди ул ишқ аро.

Ким биров бир кун деди: «Отинг недур?»
Деди: «Лайли!» Деди: «Исботинг недур?»

Деди: «Улким — Лайли ўлди зот анга,
Ҳожат эрмас айламак исбот анга.

Гар санга шакдур, манга будур яқин!»
Бўйла ошиқлиққа юз минг офарин!

Ишқ ўти сўзига маҳруқ эт мени,
Ваҳдати ишқ ичра маъшуқ эт мени.

Онда истигроқи ишқ эт қисматим,
Ким узулгай ўзлугумдин нисбатим.

Ишқ аро Фонийни нобуд айлагил,
Сўнгра ишқинг бирла мавжуд айлагил.

CLXXIX

Маърифат тариқи адосида муножот

Эй қилиб инсонни кони маърифат,
Кўнглини айлаб жаҳони маърифат.

Маърифат ҳар кимгаким қисм айлабон,
Даҳр аро ориф анго исм айлабон.

Кимни айлаб маърифатқа муттасиф,
Айлабон ул хайл ҳолин мухталиф.

Ҳар киши сайрин камолича қилиб,
Қурбин онинг ҳасби ҳолича қилиб.

Бу биёбон йўлин айлаб беадад,
Ўйлаким йўқ раҳравига ҳадду ад.

Маърифатда, ё Раб, ул йўлким анго,
Соликеким кирса еткургай санго.

Фонийи оворани ул йўлга сол,
Қатъ қилгоч йўл, насиб эткил висол.

CLXXX

Тамсил

Солике қилди гузар бир шоҳға,
Шаҳ боқиб ул солики огоҳға.

Илтимос эттики: «Ўлтур бир нафас,
То қилай ҳозир неким қилсанг ҳавас».

Деди солик: «Тенғрини то тонидим,
Мутлақ онинг ғайридин маъюс эдим.

Не керак бўлғай бу фоний дайр аро,
Ким гари қилғай тиларға ғайр аро.

Гар кераклик бўлса доғи ҳақ берур,
Бас санга бу ишда ким муҳтож эрур?!»

Ё Раб, ул соликка бўлғондек сифат,
Айла Фонийга насиб ул маърифат.

Жаҳлу жавру зулмидин ғавриға ет,
Ҳам ўзига, ҳам ўзунгга ориф эт.

CLXXXI

Истиғно тариқи адосида муножот

Эй жанобинг юз фалакдин ҳам васеъ,
Остонинг минг Зуҳалдин ҳам рафеъ.

Чарху анжумға қошингда не вужуд,
Гар олар буди тамом ўлса набуд.

Олим ўлса нафйи ё исботинга,
Бир сари мў йўқ тафовут зотинга.

Бу не янглиғ ҳазрати воло бўлур,
Аллоҳ-Аллоҳ, бу не истиғно бўлур.

Ҳазратингда мўри лангу шери ғоб —
Бўлса ёхуд бўлмаса — бирдур ҳисоб.

Шери ғоб эрмон, эрурмен мўри ланг,
Балки мендин онга ҳам юз ору нанг.

Ғайрдин бу зорни мустағни эт,
Элга муҳтож этма, фарёдимға ет.

CLXXXII

Тамсил

Қилди чун Намруд сози манжаниқ,
Ҳақ Халилин ўтқа айларга ҳарик.

Тоғ-тоғ ўтунга ўтлар урдилар,
Шуъласин афлокка еткурдилар.

Отқоч ўт сори Халилуллоҳни,
Ишқ кўйида далилуллоҳни,

Ҳукм бўлдиким, етишти Жаброил,
Ўтқа еткон чоғда деди: «Эй Халил!

Ойтқилким, эҳтиёжинг негодур?
Лутфу эҳсондин мизожинг негодур?

Неки сен дерсен муҳайё айлоли,
Улча коминг ошкоро айлоли?»

Деди: «Улким ўт манга рўзи қилур,
Эҳтиёжим не эконни ул билур.

Йўқ санга худ эҳтиёжим бу нафас,
Токи зоҳир айлагаймен мултамас».

Борча ҳолимда ўзунг муҳтожи қил,
Элдин истиғио насибим айлагил.

CLXXXIII

Ҳайрат тариқи адосида муножот

Эй жанобингда хирад ҳайрон бўлуб,
Водийи ҳайратда саргардон бўлуб.

Ҳар не сендин ўзгадур, ҳайрон санга,
Ҳайратобод ичра саргардон санга.

Ақли кул ҳайратда зотинг бобида,
Зот йўқ ҳар бир сифотинг бобида.

Коргоҳинг ичра ҳар бир риштатоб
Ақлнинг бўйнига ҳайратдан таноб.

Аҳли илму ақл сунъунгда забун,
Ҳар бирининг ҳайрати ҳар дам фузун.

Ушбу ҳайрат маслакида тут қўлум,
Бу таҳайюр ичра кўргузгил йўлум.

Ҳайрат ичра қўйма саргардон мени,
Торт ўз васлинг сори осон мени.

CLXXXIV

Тамсил

Бор эди бир бедили зору ҳақир,
Бўлди бир бадмеҳр ишқиға асир.

Неча ўртонса бу ғамдин ул ғариб,
Давлати дидор эмас эрди насиб.

Ўткорур эрди ғами ҳижрон била,
Васл ёдидин баса армон била.

Ҳаддин ўтти чунки ранжу зорлиғ,
Тори ўлди жисмиға беморлиғ.

Кўнгли чун маъшуқдин навмид эди,
Жонида андуҳ ўти жовид эди.

Дер эди: «Ё Раб, манға будур мурод —
Ким ўшул навраста сарви ҳурзод —

Етса бошимға, солиб ул юзга кўз,
Ойтсам кўнглум ғамидин икки сўз!»

Халқ ҳолига тараҳҳум айлабон,
Дилбариға кўп тазаллум айлабон.

Ошиқи бедил сари келтурдилар,
Умрин онинг бошиға еткурдилар.

Нозанин чун келди айлаб турктоз,
Айлабон ул хастаға зоҳир ниёз.

Дедиким: «Ойт, улча бор қўнглунгда сўз!»
Ул тикиб юзига ҳайрат бирла кўз. —

Ҳам тилин ҳайронлиғи лол айлади,
Ҳам танин ул заъф беҳол айлади.

Ҳайрат этти зойил ондин ақлу ҳуш,
Дарду ҳолин дер киши бўлди хамуш.

Ҳушиға чун келди, кетмиш эрди ёр,
Тушти сикҳатсиз таниға изтирор.

Ҳайратидин ул заъифи нотавон
Бир сўз ойто олмайин топшурди жон.

CLXXXV

Тавҳид тариқи адосида муножот

Эй мусаллам зотингга тавҳиди пок,
Аҳли ваҳдат ойтиб они завқнок.

Ҳар кишиким қисми тавҳид айладинг,
Боиси тажриду тафрид айладинг.

Кимки ўзлукдин чиқординг они чуст,
Айладинг оллингга тавҳидин дуруст.

Кимгаким тавҳиддин бердинг кушод,
Мидҳатида куфр қилдинг иттиҳод.

Онгаким ваҳдат сари йўл айладинг,
Сен қолиб нафйи бую, ул айладинг.

Мену ўзлук ширкатин мендин итур,
Маҳз тавҳидинг сари, ё Раб, етур.

Менда, ё Раб, қўйма менликдин нишон,
Ўзлукунгда маҳв қил домонкашон.

CLXXXVI

Тамсил

Бир кеча Маҳмуд шоҳи¹ покбоз,
Қўптиким билгайки найлайдур Аёз².

Гарчи ул уйғоғ эди юмди кўзин,
Ҳийла бирла уйқуға солди ўзин.

Тахт аёғи сори солиб такагоҳ,
Ётиб эрди боши узра келди шоҳ.

Бир дам этти ҳусниға наззорае,
Шавқ ўтиға айланин деб чорае.

Шавқини наззора афзун айлади,
Ишқ аҳволин дигаргун айлади.

Чекти маҳвашнинг аёғиға ўзин,
Шавқдин қўйди табониға кўзин.

Кўз кафи пойиға суртар эрди шоҳ,
Ул оёғин тортиб ўлмай узрхоҳ.

Билди шаҳким, нозанин уйғоғ эрур,
Деди, эйким жонда сендин доғ эрур.

Мендин англаб мунча изҳори ниёз,
Невчун эрди мунча беандоза ноз?

Ким аёғ тортиб қўпуб ўлтурмадинг,
Зоҳир айлаб меҳр бир сўз сурмадинг?

Деди гулчеҳр: «Эй шаҳи соҳибназар!
Борму эрди менда менликдин асар?

Бир киши узр айтқойким бўлғой ул,
Менда ул дам йўқ эди менликка йўл.

Йўқ эди ул дам Аёзу шоҳ эди,
сам ўзи бедил, ҳамул дилхоҳ эди».

Кимга ваҳдат қилса мундоқ турктоз,
Фарқ бўлмас анда султондин Аёз.

Олами тавҳиддин топқон хабар,
Менлику сенликдин ул топмас асар.

CLXXXVII

Фано тариқи адосида муножот

Эй фано аҳли сенинг восилларинг,
Васл нузҳатгоҳиға дохилларинг.

Ким бақо топмоққа сендин майл этиб,
Чун солиб ўзни фано сори етиб.

Ўзлукин ҳар кимки фони қилмайин,
Ул фанонинг ҳам фаносин билмайин.

Топмоқ имкон йўқ висолинг комини,
Ул фанолардин бақо анжомини.

Ўйла Фоний қисми, ё Раб, бер фано,
Ким бақо кунжидин ул топқой гино.

Қил ўзунгда будини аввал набуд,
Ул набуди ичра бергил бир вужуд.

Ким анга иш ул вужуд ичра тамом —
Булгою топқой висолинг, вассалом.

CLXXXVIII

Тамсил

Комиле изҳори ҳожот айлади,
Тенгриға мундоқ муножот айлади:

«Ким Илоҳо пок зотингға бақо
Ўйладурким, кўрмас имкони фано.

Ўйлаким зотингға собитдур қидам,
Айласанг андоқ вужудимни адам.

Ким анга йўл топмоғой ранги вужуд,
Қолмоғой васл ичра жуз коми шуҳуд».

Истаган фони вужудумдин асар
Топқой ул боқи вужудингда хабар.

Менлику сенлик аромиздин кетиб,
Қолғосен сен-ўқ ародин мен кетиб.

Сен мен итлоқи маҳол ўлғоч, маҳол,
Топсам ул ҳолатда сендин мен висол.

CLXXXIX

Бу китоб назмида ўз муносабатининг тақриби

Ёдима мундоқ келур бу можаро,
Ким туфулият чоғи мактаб аро,

Ким чекар атфол марҳуми забун,
Ҳар тарафдин бир сабақ забтиға ун.

Эмғонурлар чун сабақ озоридин,
Ё «Каломуллоҳ»нинг такроридин.

Истабон ташхиси хотир устод,
Назм ўқутурким равон бўлсун савод.

Насрдин баъзи ўқур ҳам дoston,
Бу «Гулистон» янглиғу ул «Бўстон».

Менга ул ҳолатда табъи булҳавас
«Мантиқ ут-тайр» айлаб эрди мултамас.

Топти сокин-сокин ул такрордин
Сода кўнглум баҳра ул гуфтордин.

Табъ ул сўзларга бўлғоч ошно.
Қилмади майл ўзга сўзларга яно.

Одат эттим ул ҳикоятлар била,
Қуш мақолидин киноятлар била.

Чун бирар сўздин топиб табъим кушод,
Топсам эрдиким, недур ондин мурод.

Завқ кўп хушҳол этар эрди мени,
Шарҳи онинг лол этар эрди мени.

Чун бу аҳволимга бўлди имтидод,
Бўлди ул дафтарга ғолиб эътиқод.

Ўйлаким элдин узулди улфатим.
Ул китоб эрди аниси хилватим.

Халқ расми сўзларидин қилу қол —
Ўтса табъимга етар эрди малол.

Оқибат ишқ айлади шайдо мени,
Ўйла машъуф этти бу савдо мени, —

Ким дедим: — Узлат эшигин очқомен,
Даҳри бемаъни элидин қочқомен.

Онглағоч атфол айлаб шўру шайн,
Истимоъ этти бу сўзни волидайн.

Ваҳми голиб бўлди андоқким авом,
Ким эрур сўз оташину, таъ — хом.

Бўлмагойким, даст бергай телбалик,
Чеккулук бўлғой салоҳидин илик.

Ёшуруб дафтарни маъдум эттилар,
Шуглидин кўнглумни маҳрум эттилар.

Манъи кулли қилдилар ул ҳолдин.
«Мантиқ ут-тайр» узра қилу қолдин.

Чун ародин ўтти бир аҳди баъид,
Бўдилар ул ҳолатимдин ноумид.

Лек чун ёдимда эрди ул калом,
Ёшурун такрор этар эрдим мудом.

Ондин ўзга сўзга майлим оз эди,
Қуш тили бирла кўнгул ҳамроз эди.

Турк назмида чу мен тортиб алам,
Айладим ул мамлакатни якқалам.

Тўрт девон бирла назми панж ганж,
Даст берди чекмайин андуҳу ранж.

Назму насрим котиби тахминшунос,
Ёзса, юзминг байт этар эрди қиёс.

Мунчаким назм ичра қилдим иштиғол,
Хотиримдин чиқмас эрди бу хаёл, —

Ким бу дафтарга бериб тавфиқ ҳақ,
Таржума расми била ёзсам варақ.

Лек сўз душвор эди, мен — нотавон,
Бормас эрди хомаға илким равон.

Оқибат кўрдумки умр айлар шитоб,
Ўлсаму қолса дейилмай бу китоб.

Ул жаҳон сори бу армон элткум.
Бўйла ўтдин доғи ҳирмон элткум.

Неча бу ишға кўнгул машғуф эди,
Гўёким вақтиға мавқуф эди.

Олтмишқа умр қўйғонда қадам,
Қуш тилин шарҳ этгали йўндум қалам.

Шайхнинг руҳидин истимдод этиб,
Кўргач истимдод, ул имдод этиб.

Эрди ёрим кеча ашғолим чоғи,
Табъ бу маъниға машғул ўлмоғи.

Хома рафторин неча сурсам неча,
Қирқ-эллик байт ҳар ярим кеча —

Сафҳаға ёзмай қарорим йўқ эди,
Бу рақамда ихтиёрим йўқ эди.

Шайх руҳидин етиб кўп эҳтимом,
Қилдим оз фурсатда арқомин тамом.

Сўз дақиқ эрдию маъни онда гум
Гарчи қилдим ўз-ўзумга уштулум.

Шайх руҳидин вале етти кушод,
Ким мулодин топти ушбу номурод.

Гарчи гаввосе чекиб ранжу ано,
Ўзни бу дарёға айлаб ошно,—

Дурға гарчи топмаса ҳам дастрас,
Йиғса дарё мавжидин хошоку хас,

Ҳам қурутсаю они қилса ўтун,
Ёругой вайронаси бўлмай тутун.

Мен бу дарё ичра дурри покни —
Топмайин, йиғдим эса хошокни.

Найлайин бу эрди мақдурум менинг,
Қонёъ ўлди таъби маҳжурум менинг.

Сочти эрса нозими олий макон,
Олам аҳли узра нақди баҳру кон.

Мундин ортуғроқ ҳад эрмастур манга,
Жудини васф айласам басдур манга.

Будур умидимки, ҳар ким солса кўз,
Ким ҳарорат солса кўнглига бу сўз,—

Шайх анфосига они ҳамл этиб,
Файз топқой комиға, яъни етиб.

Бизни доғи онда кўргай бир туфайл,
Қилмағай кўнгли икилик сори майл.

СХС

Тамсил

Толибе кўнглида ошуби талаб,
Шаҳр аро борур эди тортиб тааб.

Кўрди девори йиқилғон кўй аро,
Жамъ бўлғон эл узотиб можаро.

Ким бу соридин эди элга убур,
Эмди, ё Раб, қай сари тушкай мурур.

Ким иморат айлағай, оё, мунини?!
Ё ёсарга айлағай парво мунини?!

Муддате боғланди элга йўл тамом,
Бўлди ожиз йўл ўтардин хосу ом.

Эл аро бу изтиробу изтирор,
Ким етишти толиби уммидвор.

Қўргач ул ҳолат тушуб кўнглига жўш,
Важду ҳол этти аён айлаб хуруш.

Эл таажжуб қилдиларким, бу фақир —
Бежиҳат қилди аён важду сарир.

Кайфият сўрдилар ул бечорадин,
Кому мақсад даштида оворадин.

Деди: «Мен бу халқнинг жамъиятин —
Кўрдум, аммо билмадим кайфиятин.

Лек солиб бу тараф рафторни,
Айласам наззора бу деворни.

Майлини доим кўрур эрдим буён,
Ким йиқилмоқ айламиш ҳоло аён.

Чун жамоди зоҳир этса бу сифат,
Майл қилгон ён йиқилмоқ оқибат.

Менки бор эрдим ўзумдин ноумид,
Майл қилгон комдин беҳад баъид.

Айлагач девор бу рамз ошкор,
Бўлди бу навмид ҳам уммидвор,—

Ким қаёнким майл этти ҳақ мени,
Ул тараф-ўқ бошлағай мутлақ мени.

Чун манга фақру фано келди мурод,
Ул тарафдин ҳақ насиб этти кушод.

Майл бергон сойи айлаб бахт ёр,
Солғай ул жониб мени беихтиёр».

СХСИ

Бу китобда тахаллус тағйирининг узри

Чун кичик ёштин манга бўлди насиб,
Назм адосида ҳаёлоти ғариб,

Шеър ҳар синфинки қилдим ибтидо,
Турк алфози била топти адо.

Ўйлаким ҳар кимса неким қилғуси,
Баъзи ишта бор онинг бир белғуси.

Ким ўзи тахсисига имлодур ул,
Муҳри ё тавқиё ё тамғодур ул.

Сафҳа дебосию назм иншосидур.
Ким тахаллус нозими тамғосидур.

Бу нишони бирла топти имтиёз,
Не вараққим назм қилди аҳли роз —

Ким бу Саъдий¹ ё Низомийнинг² дурур,
Ё бу Хисравнинг³, бу Жомийнинг⁴ дурур.

Менки турк алфозига айлаб шуруъ,
Назм топти табъу килкимдин вуқуъ.

Чун саҳоби табъим ўлди дурфишон,
Назмима эрди Навоийдин нишон.

Даҳр боғида бўлуб комим раво,
Комронлар топти назмимдин наво.

Форсий назм ичра чун сурди қалам,
Назмнинг ҳар синфини қилди рақам.

Файз еткоч ул маонийдин манго,
Топти белғу назми Фонийдин⁵ манго.

Чун «Лисон ут-тайр» оғоз айладим,
Турфа қушлар бирла парвоз айладим.

Мунда ансаб эрдиким тузгоч наво,
Бўлса назмимға Навоийдин адо,—

Ким наво қушлар тили алҳонидур,
Дилкаш афғони ҳазин достонидур.

Туркий услуб эрди ҳам бу дoston,
Топқудек эрди Навойдин нишон.

Бу рақамда Фоний айларга лақаб.
Мустамеъ булғонга айтурмен сабаб.

Ким бу дафтар назмидин қулли мурод,
Чунки маржаъ майли эрдию маод.

Мунда Фоний бўлмай иш ўлмас тамом,
Фоний ондин топти назмим ихтитом.

Ҳам бу дафтар ичра Шайхи маънавий,
Ким демиш қушлар тилидин маснавий.

Сайр ул қушларғаким фан айламиш,
Етти водий чун муайян айламиш,

Чектуруб қушларга кўп ранжу ано,
Сўнгги манзил бўлди водийи Фано.

Гарчи бу икки таносиб ёр эди,
Назмима ҳам бу тахаллус бор эди.

Гар тахаллус мунда Фоний айладим,
Бу таносиблардин они айладим.

Гар сабаб истаб биров қилса хитоб,
Шарҳ қилғон сўз анга басдур жавоб.

Кимга бўлса мундоқ ишлар нияти,
Бўлмас ул бўлмай замон амнияти.

Бу замон амниятин қилма гумон,
Собит ўлмай адли Доройи замон.

СХСII

Подшоҳи ислом дуоси ва узрхоҳлик адоси

Улки амният вужудидиндурур,
Халқ шокир базлу жудидиндурур.

Аббадат эҳсонаҳу Султон Ҳусайн¹,
Шоҳ Абулғози моло-зулхофақайн.

Мен не оита олғомен авсофини,
Хулку лутфу адл ила инсофини,—

Ким ағар юз минг менингдек назмкеш,
Қилса минг йил сафҳа рухсорини реш,—

Васфининг мингдин бири ойтилмоғой,
Балки юз мингдин бири ёзилмоғой.

Бас, қилиб ҳамду дуосин ибтидо,
Айлайин қушлар тили бирла адо.

Токи даврон боғида давлат қуши,
Ким саодат бўлғой ул қушнинг туши.

Салтанат авжида сайр айлаб аён,
Айлагай бир чатр бошин ошён.

Бўлсун онинг чатру иззу давлати
Боши узра соябони ҳашмати.

Адли бўстонида юз хайли туюр
Қўрмасунлар зулм тошидин футур.

Ҳукми нофиз то абад даврон аро,
Инқиёди амри инсу жон аро.

Давлатининг душмани хайлу мутеъ,
Барча афву халқини айлаб шафеъ.

СХСIII

Бу назм тарихи гуфтори ва ўзининг истеъфо ва истиғфори

Менки, хилват ичра йўндум хомани,
Нақш айларга бу дилкаш номани.

Анбиё сархайли Батҳо соридин,
Айлаган Ясрибқа¹ майл изҳоридин.

Йил тўққуз юз ўтмиш эрди доғи тўрт,
Ким улуснинг кўнглига солди бу ўрт.

Ҳам бу тарих ичраким қилдим шуруъ,
Ихтитомиға доғи бўлди вуқуъ.

Бир-ики ой ўйлаким дедим дуруст,
Юқориноқ шарҳини қилдим нахуст.

Кечаким ҳар шуғлдин маъзул эдим,
Бир-ики соат мунга машғул эдим.

Чун бу янглиғ эҳтимом эттим тамом,
Ибтидосига етишти ихтитом.

Ё Раб, ушбу турфа шўҳи дилфириб,
Ким онинг васлин манга қилдинг насиб, —

Эл кўзига доғи маҳбуб айлагил,
Барча хотирларға марғуб айлагил.

Гарчи мақсудиға мубҳамдур баён,
Қуш тилин эл кўнглига қилғил аён.

Кимга ондин ҳосил ўлса муддао,
Лутф этиб Фонийни ҳам қилса дуо.

Айла онинг ҳам дуосин мустажоб,
Иккимизни оллидин олғил ҳижоб.

Табъима тушса хато бирла залал,
Килкима саҳв ўлди эрса ё халал.

Лутф ила, ё Рабки, борин афв қил,
Номаи аъмолидин ҳам маҳв қил.

Ҳар паришон сўзки ёздим, ё карим,
Барчадин астағфириллоҳ, ал-азим.

Адабий-бадiiй нашр

АЛИШЕР НАВОИЙ

ЛИСОН УТ-ТАЙР

Муҳаррир *Воҳид Аҳмедов*

Бадiiй муҳаррир *Шухрат Мирфаёзов*

Техник муҳаррир *Хосият Хасанова*

Саҳифаловчи *Ҳилола Шарипова*

Нашр. лиц. АИ № 290.04.11. 2016

2019 йил 12 ноябрда босишга рухсат этилди.

Бичими 70x100 $\frac{1}{16}$. «Таймс ТАД» гарнитураси.

Офсет босма. 23,4 шартли босма тобоқ. 11,35 нашр тобоғи.

Адади 3000 нусха. 270 - рақамли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги
Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигининг
Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилди.
100128. Тошкент. Лабзак кучаси, 86.

(371)241-25-24, 241-83-29

(371) 241-82-69

www.gglit.uz info@gglit.uz

18+

ISBN 978-9943-5956-5-1

